

SWEDISH

MOTTAGANDE AV ENSAMKOMMANDE BARN I FAMILJEHEM

ALFACA

Handbok för personal som arbetar med ensamkommande barn och rekrytering av familjehem till denna målgrupp

MOTTAGANDE AV ENSAMKOMMANDE BARN I FAMILJEHEM

ALFACA

Handbok för personal som arbetar med ensamkommande barn och rekrytering av familjehem till denna målgrupp

© Nidos, Danska röda korsets, Jugendhilfe Süd-Niedersachsen, Minor-Ndako, Organization for Aid to Refugees, augusti 2016

Publicerat av: Nidos, Maliebaan 99, NL-3581 CH Utrecht, Nederländerna

Författare: Marjan Schippers, Peter van de Pol och Liedewij de Ruijter de Wildt (Nidos), Kerstin Thys (Minor-Ndako), Marie Krogshøj Larsen (danska Röda korset), Zima Massoumi (Jugendhilfe Süd-Niedersachsen) och Martin Rozumek (Organization for Aid to Refugees).

Layout/Design: BakOS DESIGN

INNEHÅLL

INLEDNING	8
0.1 VAD HANDLAR DENNA HANDBOK OM?	9
0.2 MOTTAGANDE AV ENSAMKOMMANDE BARN I FAMILJEHEM – GÄLLANDE LAGAR	11
0.2.1 FN-instrument	11
0.2.2 EU-lagstiftning	15
0.2.3 EU-policy	17
0.3 MOTTAGANDE AV ENSAMKOMMANDE BARN I FAMILJEHEM JÄMFÖRT MED ANDRA PLACERINGSFORMER	18
0.4 HUR MOTTAGANDET AV ENSAMKOMMANDE BARN I FAMILJEHEM KAN ORGANISERAS	20
0.5 TERMINOLOGI	21
0.6 ÖVERSIKT ÖVER TILLGÄNGLIG PLACERING I FAMILJEHEM FÖR ENSAMKOMMANDE BARN I OLIKA EUROPEISKA LÄNDER	23
MODUL 1	26
1.1 ALLMÄN INFORMATION OM ARBETET MED MÅLGRUPPEN OCH DESS SPECIFIKA SITUATION	27
1.1.1 Inledning	27
1.1.2 Bakgrundsinformation om ensamkommande barn	28
1.1.3 Ensamkommande barns utveckling	29
1.1.4 Psykisk hälsa	32
1.1.5 Säkerhetsrisker	34

1.2 ARBETA I EN INTERKULTURELL MILJÖ	36
1.2.1 Inledning.....	36
1.2.2 Kulturellt sensitiv kommunikation	36
1.2.3 Det ensamkommande barnets kulturella kontext.....	37
1.2.4 Specifika ämnen som rör kulturella skillnader i de ensamkommande barnens situation	41
1.2.5 Områden som rör kulturella skillnader för risken att utsättas för barnmisshandel som ensamkommande barn.....	42
1.3 ENSAMKOMMANDE BARNES BEHOV AV STÖD	46
1.3.1 Inledning.....	46
1.3.2 Grundläggande behov för ensamkommande barn efter flykten.....	46
1.3.3 Förstärkande av skyddsfaktorerna för de ensamkommande barnen	49
1.3.4 Stöd vid familjeåterförening	51
1.3.5 Klara sig själv efter 18-årsdagen	52
1.3.6 Stöd efter beslut om asylansökan: återvändande eller integrering	52
1.4 EMPOWERMENT AV DET ENSAMKOMMANDE BARNET	57
1.4.1 Inledning.....	57
1.4.2 Främja motståndskraften	57
1.4.3 Anlitande av familjenätverket	58

MODUL 2

60

2.1 INLEDNING	61
2.1.1 Mottagande av ensamkommande barn i familjehem	61
2.1.2 Placering i familjehem med eller utan migrationsbakgrund?	62
2.2 REKRYTERING AV FAMILJEHEM	64
2.2.1 Inledning.....	64
2.2.2 Hur kan man rekrytera?.....	64
2.2.3 Vilka familjehem ska man rekrytera? – Viktiga kännetecken på lämpligt familjehem	68
2.3 SCREENING AV FAMILJEHEM	71
2.3.1 Inledning.....	71
2.3.2 Vem ska man screena och när ska man göra det?	71
2.3.3 Hur kan man screena?	74

2.4 MATCHNING OCH PLACERING	77
2.4.1 Inledning.....	77
2.4.2 Matchning	78
2.4.3 Placering.....	82
BIBLIOGRAFI	88
BILAGA 1	90
NEDERLÄNSKT SCREENINGSINSTRUMENT FÖR BEDÖMNING AV FAMILJEHEM	90
Del 1: Lista med frågor som ska ställas.....	90
Del 2: Bedömning och beslutsfattande	94
Konklusion:.....	95
BILAGA 2	96
MATCHNINGSFORMULÄR	96
BILAGA 3	
SCREENINGSAMTAL MED PERSON SOM LEDSAGAT ETT BARN TILL DANMARK	102
BILAGA 4	105
DANSK STANDARD FÖR TILLSYN AV ENSAMKOMMANDE BARN PLACERADE I NÄTVERKSFAMILJER	105

0

INLEDNING

0.1 VAD HANDLAR DENNA HANDBOK OM?

Denna handbok har utarbetats för personer som i sitt yrke arbetar med mottagandet av ensamkommande barn och rekrytering av familjehem. Den kan vara nyttig för olika yrkesgrupper, beroende på i vilket land de arbetar och beroende på vilket omsorgssystem som används för barnen i det landet. Handboken kan alltså användas av företrädare (professionella eller volontärer), socialsekreterare, mentorer, beteendevetare, psykologer eller andra yrkesgrupper som ansvarar för mottagandet av ensamkommande barn i familjehem.

Handboken ingår i utbildningen för mottagande i familjehem (*Alternative family care: ALFACA*), som också omfattar e-inläring. En pdf-version av denna handbok, e-inläringen, kompletterande litteratur, instrument och annan nyttig information finns på *European Network of Guardianship Institutions (ENGI)* hemsida, på www.engi.eu.

ALFACA-handboken innehåller all grundläggande information om arbete med mottagande av ensamkommande barn i familjehem. De viktigaste hjälpmedlen finns i bilagorna, andra hjälpmedel finns på hemsidan. E-inläringen ger användaren en möjlighet att träna med informationen i handboken.

Bakgrund

ALFACA-utbildningen har tagits fram inom ramen för ALFACA-projektet 2015-2017, den medfinansierades av EU-kommissionen och samordnades av Nidos (Nederländerna) och deras partners Jugendhilfe Süd-Niedersachsen (JSN, Tyskland), Organization for Aid to Refugees (OPU, Tjeckien), det danska Röda korset (Danmark), Minor-Ndako (Belgien) och Kija (Österrike).

Nidos, JSN och det danska Röda korset har mest erfarenhet av att arbeta med mottagande familjehem. Både Minor-Ndako och Kija har nyss börjat att arbeta med mottagande familjehem och OPU har ännu ingen erfarenhet av detta, men de har för avsikt att börja arbeta med mottagande familjehem.

Nidos och JSN kan erbjuda placering i familjehem, både under kortare och längre perioder. De familjehem som Nidos arbetar med har oftast samma etniska bakgrund som barnen (både släktingar och andra) medan JSN oftast valt att arbeta med tyska och ett fåtal familjehem med samma etniska bakgrund som barnen (inga släktingar). Det danska Röda korset erbjuder endast placering i familjehem som är släkt med barnen.

Initiativet till att ta fram denna utbildning togs inom ramen för projektet *Reception and Living in Families (RLF)* som genomfördes under perioden 2013-2015¹. Detta projekt gav en översikt över den dåvarande situationen för mottagandet av ensamkommande barn i familjehem i EU:s medlemsstater, Norge och Schweiz (se översikten i avsnitt 1.6). En av rekommendationerna var att ta fram en praktisk utbildning som kunde hjälpa företrädare, socialsekreterare och andra som arbetar med ensamkommande barn att erbjuda ett professionellt mottagande i familjehem för denna målgrupp.

Arbetet utförs på liknande sätt i alla länder och det gör att samarbete, kunskapsutbyte och utbildning har ett mervärde för alla berörda parter. Europeiska organisationer som arbetar med mottagande och handledning i olika länder kan lära sig mycket av varandra eftersom innehållet i arbetet i praktiken inte skiljer sig mycket från land till land. Utarbetandet av hjälpmedel och utbildning för att rekrytera och screena lämpliga familjehem, att hitta rätt match och att stötta barnet och familjehemmet under placeringen har därför ett stort extra värde.

---

¹ Medfinansierat av EU-kommissionen och samordnat av Nidos och dess partners CHTB (England) och SALAR (Sverige).

Denna specifika grupp barn lever mellan två olika kulturer och behöver hjälp med att hantera förluster och andra traumatiska erfarenheter. Detta kommer att förbättra omsorgen och leder till att färre placerade barn lämnar familjehemmen i förtid.

Modul 1 tar upp det allmänna tillvägagångssättet för att stötta ensamkommande barn. Fokus ligger här dels på dessa barns specifika situation och på deras behov av stöd, dels på hur det är att arbeta i en interkulturell miljö.

Modul 2 innehåller specifik information om rekrytering och screening av lämpliga familjehem och om placeringen av ett barn i ett familjehem.

På hemsidan finns kompletterande bakgrundsinformation som huvudsakligen skrivits av specialiserade experter som stöttar ensamkommande barn när de har problem med sin personliga utveckling.

0.2 MOTTAGANDE AV ENSAMKOMMANDE BARN I FAMILJEHEM – GÄLLANDE LAGAR

Här beskrivs de internationella lagar som gäller för mottagandet av ensamkommande barn. Det handlar om rättigheter, ansvar och miniminivåer som måste respekteras enligt FN-instrument, EU-lagar och EU-policy².

0.2.1 FN-instrument

FN:s konvention om barnets rättigheter (20 november 1989)

I ingressen till FN:s konvention om barnets rättigheter står det:

» *Barn bör få en uppväxt i en trygg familjemiljö som erbjuder barnet både kärlek och förståelse, för att det ska kunna utveckla hela sin personlighet på ett fullständigt och harmoniskt sätt.*

Enligt artikel 20 i Barnkonventionen har barn som tillfälligt eller varaktigt berövats sin familjemiljö rätt till särskilt skydd och bistånd från statens sida. Staten måste säkerställa dessa barns omvårdnad genom placering i fosterhem, kafalah i islamisk rätt, adoption eller om nödvändigt, placering på lämpliga institutioner för omvårdnad av barn. Barnkonventionen kräver att vederbörlig hänsyn ska tas till kontinuitet i ett barns uppfostran och till barnets etniska, religiösa, kulturella och språkliga bakgrund.

Artikel 22 i Barnkonventionen specificerar att ett barn som söker flyktingstatus eller anses som flykting har rätt till lämpligt skydd och humanitärt bistånd. Om föräldrar eller andra familjemedlemmar inte kan påträffas, ska barnet ges samma skydd som varje annat barn som varaktigt eller tillfälligt berövats sin familjemiljö av något skäl.

Efterlevandet av Barnkonventionen övervakas av FN:s kommitté för barnets rättigheter. Oberoende experter ger allmänna kommentarer om bestämmelserna i Barnkonventionen. De mest relevanta bestämmelserna för omsorgen av ensamkommande barn redovisas i det följande.

FN:s kommitté för barnets rättigheter, allmän kommentar nr 6 (2005) om behandlingen av ensamkommande barn och barn som har skilts från föräldrarna utanför ursprungslandet

Syftet med denna kommentar är att rikta uppmärksamheten mot den särskilt utsatta situationen för ensamkommande barn och barn som har skilts från sina föräldrar, samt att ge vägledning för skydd, omsorg och korrekt behandling av ensamkommande barn och barn som har skilts från sina föräldrar. I paragraf 39-49 betonas att artikel 20 och 22 i Barnkonventionen uttryckligen kan tillämpas för ensamkommande barn.

---

² Detta avsnitt skrev Nidos ursprungligen för sin rapport om RLF-projektet.

I paragraf 40 anges att man, när man väljer bland alternativen för omsorg, „dels bör beakta barnets särskilda utsatthet, då han eller hon inte bara har förlorat kontakten med sin familj och hemmiljö, utan även befinner sig utanför sitt ursprungsland, dels barnets ålder och kön“.

Paragraf 40 anger dessutom följande parametrar för lämpliga omvårdnads- och boendearrangemang:

- Den generella regeln bör vara att barn inte ska frihetsberövas.
- För att garantera kontinuitet i omvårdnaden och av omsorg om barnets bästa bör ensamkommande barn och barn som har skilts från sina föräldrar inte behöva flytta, utom när det sker för barnets bästa.
- I enlighet med principen om sammanhållning av familjer bör syskon inte skiljas åt.
- Barn som anländer med vuxna släktingar eller som har vuxna släktingar som redan bor i asyllandet ska tillåtas att bo med dem, såvida detta inte är oförenligt med barnets bästa. Med tanke på barnets särskilda utsatthet bör socialtjänstpersonal göra regelbundna bedömningar.
- Oavsett vilka omvårdnadsarrangemang som görs för ensamkommande eller för barn som skilts från sina föräldrar ska kvalificerade personer regelbundet utöva tillsyn och göra bedömningar för att säkerställa barnets fysiska och psykosociala hälsa.
- Staterna och andra organisationer måste vidta åtgärder för att garantera ett verksamt skydd för rättigheterna för ensamkommande och för barn som skilts från sina föräldrar och som lever i barnledda hushåll.
- Barnen måste hållas informerade om de omsorgsarrangemang som ordnas för dem, och deras synpunkter måste tas i beaktande. Denna parameter betonas ännu en gång i paragraf 25 i de allmänna kommentarerna.

FN:s kommitté för barnets rättigheter, allmän kommentar nr 14 (2013) om barnets rätt att få sitt bästa satt i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barnet (artikel 3 paragraf 1)

Det huvudsakliga syftet med denna kommentar är att öka förståelsen för och stärka tillämpningen av barns rätt att få sitt bästa bedömt och satt i främsta rummet (paragraf 12). Kommittén förväntar sig att denna allmänna kommentar används som vägledning i beslutsfattande för alla som har hand om barn, inklusive föräldrar och omvårdare (paragraf 10).

Enligt denna kommentar är barnets identitet en av de faktorer som ska tas med i bedömningen när barnets bästa fastställs.

I paragraf 55 fastställs att barn inte är någon homogen grupp, vilket måste beaktas när barnets bästa fastställs. I barnets identitet ingår egenskaper som kön, sexuell läggning, nationellt ursprung, religion och trosföreställningar, kulturell identitet och personlighet. Barn och unga har samma grundläggande universella behov, men hur dessa behov uttrycks beror på en lång rad personliga, fysiska, sociala och kulturella faktorer, däribland den fortlöpande utvecklingen av barnens förmågor. Barnets rätt att behålla sin identitet garanteras i Barnkonventionen (art. 8) och måste respekteras och beaktas i bedömningen av barnets bästa.

I paragraf 56 fastställs avseende religiös och kulturell identitet: När ett barn exempelvis ska placeras i familjehem är det önskvärt med kontinuitet i fråga om barnets uppfostran och etniska, religiösa, kulturella och språkliga bakgrund (art. 20, par. 3). Denna specifika kontext måste beslutsfattaren ta hänsyn till vid bedömning och fastställande av barnets bästa. Samma sak gäller vid adoptioner, åtskiljande från föräldrar eller föräldrars skilsmässa. Vederbörlig hänsyn till barnets bästa innebär att barn ges tillgång till sitt ursprungslands och sin familjs kultur (och om möjligt språk), samt möjlighet att få information om sin biologiska familj, i enlighet med rättsliga och yrkesmässiga bestämmelser i det aktuella landet (se art. 9, par. 4).

Ett annat viktigt element är att behålla kontakten med familj och hemmiljö. I paragraf 59 anges att familjen är den grundläggande enheten i samhället och den naturliga miljön för alla dess medlemmars och särskilt barnens utveckling och välfärd (konventionens inledning). Barnets rätt till familjeliv skyddas av konventionen

(art. 16). Begreppet „familj“ måste tolkas i bred bemärkelse och omfattar biologiska föräldrar, adoptiv- eller familjehemsföräldrar, eller, där det är tillämpligt, medlemmar av släkten eller lokalsamhället i enlighet med lokala sedvänjor (art. 5).

UNHCRs riktlinjer för fastställandet av barnets bästa (2008)

Enligt UNHCRs riktlinjer för fastställandet av barnets bästa är det nödvändigt att beakta följande punkter när man anordnar tillfällig omvårdnad:

1. Familjehem är att föredra framför vård på institutioner, vilket normalt sett bör undvikas.
2. Omvårdnadssystem inom den egna gemenskapen måste användas på villkor att dessa fungerar som de ska och på villkor att barnet inte utsätts för risker.
3. Omvårdnad inom släkten bör prioriteras. Om sådan omvårdnad inte är möjlig, eller om den är olämplig, bör tillfällig omvårdnad i en familjeliknande miljö ges, med hänsyn tagen till att syskon inte bör skiljas åt.
4. Beslut ska inte utgå ifrån hypotetiska antaganden om bättre relationer i framtiden, utan från de faktiska relationer som man haft i det förflutna.

FN:s riktlinjer för alternativ omvårdnad av barn (2010)

FN:s riktlinjer för alternativ omvårdnad av barn antogs av FN:s generalförsamling år 2010.

Syftet med riktlinjerna anges tydligt i bilagan:

1. Riktlinjerna har till syfte att förbättra verkställandet av Barnkonventionen. Detta gäller även för relevanta bestämmelser inom andra internationella instrument som syftar till att skydda barn som berövats sin familjemiljö eller som löper risk att berövas den, samt att främja dessa barns välbefinnande.
2. Mot bakgrunden av dessa internationella instrument och med hänsyn tagen till den mängd kunskap och erfarenheter som nu utvecklas inom området, anger riktlinjerna önskvärda riktningar för policyarbete och praktik. De har tagits fram för att spridas brett inom alla sektorer som direkt eller indirekt arbetar med alternativ omvårdnad, och vill i synnerhet:
  - (a) stötta ansträngningarna för att låta barnen stanna kvar eller återföras till familjens omvårdnad eller, om detta är omöjligt, hitta en annan lämplig och hållbar lösning, inklusive adoption och kafalah i islamisk rätt;
  - (b) se till att man, under sökandet efter sådana permanenta lösningar, eller om sådana lösningar inte är möjliga eller inte ligger i barnets bästa, hitta och genomföra de mest lämpade formerna av alternativ omvårdnad, under förhållanden som främjar att barnet kan utveckla hela sin personlighet på ett fullständigt och harmoniskt sätt;
  - (c) hjälpa och uppmana regeringar att ta sitt ansvar på ett bättre sätt, med hänsyn tagen till statens ekonomiska, sociala och kulturella förhållanden;
  - (d) vägleda alla berörda parter policy, beslut och aktiviteter som handlar om att ge barnet ett socialt skydd och välbefinnande, både inom offentlig och privat sektor, inklusive civilsamhället.

Inom ramen för de allmänna principerna och perspektiven för alternativ omvårdnad betonar riktlinjerna i paragraf 21 att omvårdnad på institutioner ska begränsas till fall där en sådan inramning är passande, nödvändig och konstruktiv för det berörda enskilda barnet, och ligger i barnets bästa.

Paragraf 22 anger att man i enlighet med majoritetens av experternas bedömning ska leta efter en alternativ omvårdnad i familjehem för små barn, framför allt för barn under 3 år. Undantag från denna princip kan vara befogat för att undvika att syskon skiljs åt, då omhändertagandet gäller ett nödläge eller i de fall då placeringen

gäller en begränsad tidsperiod som planerats på förhand, i syfte att möjliggöra återförening inom familjen eller en annan långsiktig omvårdnad som slutgiltig lösning.

Även om omvårdnad på institution och omvårdnad i familjehem kan komplettera varandra vad gäller barnets behov så ska man enligt paragraf 23 försöka att ta fram alternativ till större institutioner, inom ramen för en allmän strategi om avinstitutionalisering. Detta bör göras genom att man sätter upp mål för en stegvis avveckling. I detta syfte ska medlemsstaterna ta fram omvårdnadsstandarder som garanterar förhållanden som bidrar till barnets utveckling, som till exempel individuell omvårdnad eller omvårdnad i mindre grupper. Medlemsstaterna ska utvärdera de befintliga anordningarna med iakttagande av dessa standarder för omvårdnad. Inför beslut om att (ge tillstånd att) bilda nya, både offentliga och privata institutioner, måste man ta hänsyn till denna strategi om avinstitutionalisering.

Vad gäller familjehem är det värt att nämna paragraf 18. Där betonas att en majoritet av barnen utan föräldrar, i de flesta av världens länder, får en informell omvårdnad av släktingar eller av andra. Trots detta måste medlemsstaterna sträva efter att ta fram lämpliga medel, i enlighet med aktuella riktlinjer, för att garantera barnens skydd och välbefinnande inom ramen för en sådan informell omvårdnad. Hänsyn ska tas till kulturella, ekonomiska, köns- och religiösa skillnader och till traditioner som inte är i strid med barnets rättigheter och barnets bästa.

Enligt artikel 29 (b) i riktlinjerna kan omvårdnaden ske i form av:

- (i) Informell omvårdnad: alla privata arrangemang i en familjeliknande miljö, där barnet vårdas permanent eller på obestämd tid av släkt eller vänner (informell omvårdnad på grund av släktskap) eller av andra som gör detta privat, på barnets, dess föräldrars eller någon annan persons initiativ, utan att detta beordrats av en administrativ eller rättslig instans eller av någon annan form av ackrediterad institution;
- (ii) Formell omvårdnad: alla arrangemang i en familjeliknande miljö som beordrats av en behörig myndighet eller rättslig makt, och alla typer av omvårdnad på en institution, även privat sådana, vare sig denna omvårdnad sker till följd av administrativa eller rättsliga åtgärder.

Enligt artikel 29 (c), som handlar om den miljö där omvårdnaden ges, finns följande möjligheter:

- (i) Omvårdnad av släktingar eller fosterhem inom det egna nätverket, familjeliknande omvårdnad inom barnets släkt eller hos nära vänner till familjen som känner barnet, vare sig denna omvårdnad är formell eller informell;
- (ii) Familjehemsomvårdnad: situationer där barn av en behörig myndighet placeras i hemmet hos en familj, som inte är barnets egen släkt. Denna familj väljs ut, utbildas, godkänns och står under myndigheternas tillsyn;
- (iii) Andra former av omvårdnad i familjer eller i en familjeliknande miljö;
- (iv) Institutionell omvårdnad: i en miljö som inte är familjeliknande, som säkra platser i nödlägen, transitcentra i nödlägen och alla andra former av kort- eller långvarig omvårdnad på en vårdinstitution, inklusive bostäder för stödboende;
- (v) Stöd till självständigt boende för barnet.

Riktlinjerna gäller för alla offentliga och privata enheter och för alla personer som på något sätt är inblandade i anordningar för ett barn som behöver omvårdnad, då barnet bor i ett annat land än hemlandet, oberoende av anledningen till denna utlandsvistelse (artikel 141). Ensamkommande barn som redan befinner sig i utlandet har i princip rätt till samma skydd och omvårdnad som alla andra barn i det landet (artikel 142).

Vid fastställandet av rätt omvårdnad måste man ta hänsyn till de ensamkommande barnens olikheter (som etnisk och migrationsbakgrund, eller kulturell och religiös tillhörighet). (artikel 142).

0.2.2 EU-lagstiftning

Både det reviderade direktivet om normer för mottagande av personer som ansöker om internationellt skydd³ och det reviderade direktivet om normer för när tredjelandsmedborgare eller statslösa personer ska anses berättigade till internationellt skydd⁴ innehåller regler för omvårdnaden av ensamkommande barn. Båda dessa direktiv ingår i EU:s antagna asyllagar och de har införlivats (eller kommer inom kort att införlivas) av alla medlemsstater, med undantag för Storbritannien, Irland och Danmark.

Det reviderade direktivet om normer för mottagande

I det reviderade direktivet om normer för mottagande fastställs miniminormer för mottagande av personer som ansöker om internationellt skydd. Senaste datum för införlivandet var den 20 juli 2015. Detta direktiv gäller ej för Storbritannien, Irland och Danmark. Direktivet om normer för mottagande⁵ ska tillämpas i Storbritannien (men inte i Irland och Danmark).

Direktivet har till syfte att erbjuda en harmonisering av mottagningsvillkoren inom hela EU för personer som ansöker om internationellt skydd, oberoende av i vilken medlemsstat de lämnar in sin ansökan. Detta direktiv ersätter direktiv 2003/9/EG som fastställde miniminormer för mottagande av asylsökande. Man har tagit fram nya regler för förvar och bättre normer för utsatta personer, inklusive (ensamkommande) barn. Medlemsstater som så önskar kan tillämpa förmånligare regler. De nya EU-reglerna har till syfte att ta större hänsyn till de olika nationella rättssystemen, att undvika onödiga administrativa och ekonomiska belastningar och att göra det möjligt för medlemsstaterna att på ett mer målinriktat sätt bekämpa missbruk av deras asylsystem.

Direktivet gäller inte enbart asylsökande, utan alla personer som ansöker om internationellt skydd, inklusive asyl och subsidiärt skydd. Det innehåller ett utökat antal regler gällande förvar av personer som ansöker om internationellt skydd. Ensamkommande barn får till exempel enbart tas i förvar under exceptionella omständigheter och de får aldrig hållas i förvar i fängelseanläggningar. Direktivet innehåller också mer specifika regler för bedömningen av utsatta personers, som minderårigas och tortyroffers, särskilda behov av omsorg.

I ingressen anges att medlemsstaterna vid tillämpningen av detta direktiv bör sträva efter att säkerställa att principerna om barnets bästa och familjens enhet följs fullt ut, i enlighet med Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna, Förenta nationernas konvention från 1989 om barnets rättigheter samt Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (9). I ingressen anges också att mottagandet av personer med särskilda mottagandebehov bör vara en fråga av största vikt för nationella myndigheter. Man bör säkerställa att mottagandet av dessa personer specifikt utformas för att möta deras särskilda mottagandebehov (14).

---

³ Europaparlamentets och rådets direktiv 2013/33/EU av den 26 juni 2013.

⁴ Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/95/EU av den 13 december 2011.

⁵ Direktiv 2003/9/EG av den 27 januari 2003.

I artikel 23 som gäller barn står det:

1. Barnets bästa ska vara en fråga av största vikt för medlemsstaterna när de genomför bestämmelser som gäller underåriga i detta direktiv. Medlemsstaterna ska säkerställa en levnadsstandard som är lämplig för de underårigas fysiska, psykologiska, andliga, moraliska och sociala utveckling.
2. Vid bedömningen av ett barns bästa ska medlemsstaterna särskilt ta vederbörlig hänsyn till följande faktorer:
  - (a) Möjligheterna till familjeåterförening.
  - (b) Den underåriges välbefinnande och sociala utveckling, med särskild hänsyn till den underåriges bakgrund.
  - (c) Säkerhets- och trygghetshänsyn, särskilt om det finns risk för att den underåriga är offer för människohandel.
  - (d) Den underåriges åsikter, beroende på hans eller hennes ålder och mognad.

I artikel 24.2 står det:

Ensamkommande barn som ansöker om internationellt skydd ska från den tidpunkt då de tillåts resa in på territoriet fram till dess att de måste lämna den medlemsstat där ansökan om internationellt skydd gjordes eller prövas placeras:

- (a) hos vuxna släktingar,
- (b) i ett familjehem,
- (c) i förläggningar som utformats särskilt för underåriga, eller
- (d) i annan typ av placering som är lämplig för underåriga.

Medlemsstaterna får placera ensamkommande barn som är 16 år eller äldre i förläggningar för vuxna sökande, förutsatt att detta är till barnets bästa, enligt artikel 23.2. I möjligaste mån ska syskon hållas samman, varvid den berörde underåriges bästa ska beaktas, särskilt hans eller hennes ålder och mognad. Ensamkommande barn ska byta placering så sällan som möjligt.

Det reviderade direktivet om normer för när tredjelandsmedborgare eller statslösa personer ska anses berättigade till internationellt skydd

Detta reviderade direktiv innehåller normer för vem som kommer i fråga för att få internationellt skydd och för hur det skydd som ges ska se ut. Precis som det reviderade direktivet om normer för mottagande, vilket diskuterades ovan, är detta ett centralt lagstiftningsinstrument inom det gemensamma europeiska asylsystemet. Direktivet godkändes år 2011 och gäller i alla EU:s medlemsstater, med undantag för Danmark, Irland och Storbritannien (i Irland och Storbritannien gäller det tidigare direktivet om när medborgare i tredje land eller statslösa personer ska betraktas som flyktingar eller som personer som av andra skäl behöver internationellt skydd⁶).

I ingressen till direktivet anges vid punkt 18: „Medlemsstaterna bör i första hand ta hänsyn till barnets bästa när de genomför detta direktiv, i enlighet med 1989 års FN-konvention om barnets rättigheter. Vid en bedömning av barnets bästa bör medlemsstaterna särskilt beakta principen om familjesammanhållning, den underåriges

---

⁶ Direktiv 2004/83/EG

välfärd och sociala utveckling, överväganden om trygghet och säkerhet och den underåriges synpunkter med hänsyn till hans eller hennes ålder och mognad“.

I artikel 31.3 står det:

Medlemsstaterna ska se till att ensamkommande barn placeras antingen:

- (a) hos vuxna släktingar, eller
- (b) i ett familjehem, eller
- (c) i förläggningar som utformats särskilt för att ta emot underåriga, eller
- (d) i andra typer av placeringsformer som är lämpliga för underåriga.

I detta sammanhang ska barnets åsikter beaktas i förhållande till dess ålder och mognad.

Artikel 31.4:

Så långt det är möjligt ska syskon hållas samman, med beaktande av den berörde underåriges bästa, särskilt hans eller hennes ålder och mognad. Ensamkommande barn ska byta boende så sällan som möjligt.

0.2.3 EU-policy

I EU:s Handlingsplan för underåriga utan medföljande vuxen (2010–2014)⁷ beskrivs en gemensam strategi som bör vara baserad på respekt för barnets rättigheter, särskilt principen om „barnets bästa“, som ska komma i främsta rummet vid alla beslut som fattas av myndigheter. Ett av de tre viktigaste områdena för ensamkommande barn, som bör bli föremål för åtgärder, är enligt planen mottagandet. En av de prioriteringar som nämns är att bedöma om det är nödvändigt att införa ett särskilt instrument som fastställer gemensamma normer för mottagandet.

Den europeiska migrationsagendan betonar framför allt vikten av att skydda barn samt att man bör följa upp handlingsplanerna för underåriga utan medföljande vuxen. För närvarande arbetar man med detta för att kunna verkställa ett tillvägagångssätt som tar upp alla aspekter av skyddet av barn inom hela migrationskedjan.

En prioritering av de utsatta ensamkommande barnen har också byggts in i omplaceringsprocessen. Skyddet av barnen ska integreras i så kallade hotspots⁸.

---

⁷ Handlingsplan för underåriga utan medföljande vuxen 2010–2014, KOM(2010) 213 slutlig den 6 maj 2010.

⁸ Meddelande från kommissionen till Europaparlamentet och Rådet om lägesrapporten om genomförandet av de prioriterade åtgärderna i den europeiska migrationsagendan, KOM(2016) 85 slutlig.

0.3 MOTTAGANDE AV ENSAMKOMMANDE BARN I FAMILJEHEM JÄMFÖRT MED ANDRA PLACERINGSFORMER

„Även om man allmänt erkänner att den bästa formen av mottagande för de flesta av de ensamkommande barnen är att vistas i en familjeliknande miljö, är det ännu inte brukligt att ensamkommande barn placeras i familjehem i EU:s medlemsstater. Majoriteten av dessa barn placeras på institutioner“ (de Ruijter de Wildt et al., 2015, sid. 6).

Länder som använder sig av familjehem har funnit att detta är bättre för barnen. Företrädare i Nederländerna och socialsekreterare i Tyskland har till exempel rapporterat om färre incidenter och psykiska problem hos barn som bodde hos familjer, jämfört med barn som bodde på andra sätt. Jämfört med andra boendeformer har omvårdnaden i familjehem dessutom fördelen att den är mer hållbar. Vid fyllda 18 år behöver barnet inte automatiskt lämna familjehemmet.

Rijksuniversiteit Groningen i Nederländerna forskar om ensamkommande barns välbefinnande, deras levnadsvillkor och deras plats i det nederländska samhället. Forskningen undersöker hur ensamkommande barn har det i fyra olika slags mottagande (familjehem, mindre stödboenden för fyra barn, stödboenden för tolv barn och större grupper av barn på flyktingförläggningar). Kalverboer et al. (2016) drog slutsatsen att „ensamkommande barn i familjehem har det bäst och de är mest positiva i sin uppfattning om sin ställning i det nederländska samhället. Minderåriga på mindre gruppboenden och i stödboenden saknade ofta emotionella band, omsorg, stöd och stabilitet i sina liv. Minderåriga på förläggningar uppgav oftast att de kände sig ensamma, ledsna och utanför det nederländska samhället. De upplevde en brist på omsorg och stöd av vuxna. Kvaliteten på uppfostran på förläggningarna bedömde forskarna vara så pass dålig att dessa anläggningar ansågs vara olämpliga för ensamkommande barn“.

Kalverboer et al. (2016) hänvisar till ett antal akademiska studier som fokuserar på olika slags stöd- och hjälp för ensamkommande barn under flykten och vid mottagandet samt på deras behov av att utveckla sig och kunna känna sig hemma i det nya landet (Sirriyeh 2013; Söderqvist, Sjöblom & Bülow 2014). Sirriyeh (2013) konstaterade att ungdomar vid framgångsrika familjehemsplaceringar i England integrerades i familjehemmens nätverk och betraktades som familjemedlemmar. Hon rapporterade om positiva resultat där ungdomarna fick vara med och bestämma i hushållet, till exempel om vad man skulle äta. Hon nämnde även positiva resultat där ungdomarnas förtroenderelationer, intimitet och ömsesidighet förstärktes och att detta förtroende uttrycktes synligt när de byggde upp banden med familjehemsföräldrarna och deras familjer. Även om denna undersökning inte jämförde placeringar i familjehem med andra alternativ har Sirriyeh fastställt avsevärda fördelar med mottagande i familjer, jämfört med vad som är känt om andra former av mottagande.

Söderqvist, Sjöblom och Bülow (2014) jämförde mottagande i familjehem med mottagandet av ensamkommande barn på flyktingförläggningar i Sverige. Deras iakttagelser av mottagandet i familjehem omfattar både objektiva aspekter, som den fysiska byggnaden, och mer subjektiva komponenter, som välbefinnande. Kriterier som en sängplats och mat, men även kriterier som att skapa en känsla av trygghet togs upp i undersökningen. På ett jämförbart sätt undersökte Kohli, Connolly och Warman (2010) hur ensamkommande barn i familjehem upplevde maten och „överlevnaden“, efter det att de kommit till England. Deras slutsats var att maten hade flera betydelser. Maten kopplas till exempel till att känna sig trygg och hemmastadd i familjehemmet och kan få en att känna sig hemma i ett nytt land. Olika studier anger att det bästa resultatet för de flesta av de ensamkommande barnen uppnås av en mycket stödjande miljö (Nidos 2015b; Ni Raghallaigh 2013; Wade 2011; Wade et al. 2012). Ni Raghallaigh (2013) konstaterade att ensamstående

unga behöver individuell omsorg. Wade et al. (2012) konstaterade att „bra vård i familjehem kan utgöra en positiv skillnad i många ensamkommande barns liv“.

Relevant i diskussionen om vilken miljö som är bäst för ensamkommande barn att växa upp i, är resultaten av den nederländska interkulturella undersökningen av trauma, anknytning och motståndskraft, som utfördes av van IJzendoorn (2008). „Barn utvecklas bra inom olika kulturer över hela världen om de uppfostras av ett nätverk av vårdgivare i stället för av bara en enda mamma och pappa. Dessa barn har en tendens att binda sig till ett antal 'utvalda' känsliga vuxna. Oftast är detta de biologiska föräldrarna eller andra nära släktingar“ (van IJzendoorn, 2008, sid. 216). „Å andra sidan saknar barn som växer upp på förläggningar eller barnhem oftast ett stabilt och långvarigt band med en fast omsorgspersonal. Därför kan man säga att de lider av strukturell bristande omsorg. Dessa barn möter många olika omsorgspersonal som ofta arbetar skift“ (van IJzendoorn, 2008, sid. 148).

De skadliga effekterna av institutionsvård för övergivna eller föräldralösa barn ger anledning till stor oro. Redan vid ung ålder märks dessa effekter inom alla områden av deras utveckling. Undersökningar har visat att adoption kan vara en framgångsrik åtgärd som kan leda till en avsevärd förbättring av barnets utveckling. Adoption visar att ett barns utveckling är oerhört flexibel, även när barnet upplevt både allvarliga förluster vid unga år och drastiska förändringar genom flytt till en ny miljö. „Adopterade barns utveckling förbättras avsevärt efter adoptionen, jämfört med jämnåriga som stannar kvar på barnhem“ (van IJzendoorn, 2008, sid. 207). van IJzendoorn anser det troligt att en långvarig vistelse i ett familjehem med goda framtidsutsikter kan betraktas som jämbördigt med adoption. En studie av Bronstein, Montgomery & Dobrowolski (2012) om den psykiska hälsan hos ensamkommande flyktingpojkar från Afghanistan, som växte upp i ett delvis självständigt boende i värdlandet, visade att dessa led av mer posttraumatiska stresssymptom än barn som vuxit upp i familjehem.

Bronstein et al. skriver om den psykiska hälsan: „Vissa faktorer verkar hjälpa barnen att bygga upp sina liv. Stabiliteten med en stöttande placering, barnens möjligheter att gå i skola igen, att bygga upp nya band och sociala nätverk som en brygga mellan det nya och det gamla, visade sig ha skyddande effekter (Wade 2011). När barnen själva berättade att de fick stöd av vänner, visade sig detta vara en skyddande faktor för deras psykiska hälsa (Kovacev 2004; Montgomery 2008). Detta gällde även för positiva skolupplevelser som barnen själva rapporterade om (Kia-Keating & Ellis 2007; Kovacev 2004; Sujoldzic et al. 2006). Wernesjö (2011) påpekar att det behövs mer forskning om erfarenheterna i värdlandet, grundade på det ensamkommande barnets egna synpunkter, med särskild hänsyn tagen till barnets välbefinnande och de faktorer som bidrar till detta. Det har uppenbarligen inte gjorts många studier som jämför barnens synpunkter på olika former av placering, vad gäller de aspekter som bidrar till barnens starka sidor och motståndskraft“.

„Det finns knappast några ekonomiska skäl till att inte placera barnen i familjehem. Även om denna form av omsorg i allmänhet är billigare än boende på institutioner är det svårt att jämföra kostnaderna per placering, eftersom systemen är så pass olika (lokala/nationella, tjänster som erbjuds, vilken typ av organisation som ansvarar, budgeten delad med den övriga ungdomsvården). Det är därför omöjligt att göra en rimlig uppskattning av kostnaderna för placeringen i familjer per land. Den nederländska situationen, där Nidos ansvarar för placeringen i familjer på nationell nivå, är den enda som har en tydlig översikt över kostnaderna. Dessa siffror bevisar att placering i familjehem är billigare än andra former av placering i Nederländerna, som är 3,5 till 6,5 gånger dyrare“ (de Ruijter de Wildt et al., 2015, sid. 128).

„Venedigs kommun i Italien har också konstaterat att placering i familjehem är billigare än andra former av placering. De beslutade att satsa på familjehem under 2007–2008 när de inte längre hade råd med placeringskostnaderna eftersom det kom allt fler ensamkommande barn“ (de Ruijter de Wildt et al., 2015, sid. 63).

JSN har konstaterat att placering i familjehem är billigare än andra former av placering. I vissa fall hela 50 procent billigare.

0.4 HUR MOTTAGANDET AV ENSAMKOMMANDE BARN I FAMILJEHEM KAN ORGANISERAS

Konceptet familjehem finns i ett antal europeiska länder. Hittills har man bara i enstaka fall och sporadiskt delat med sig av kunskaperna om detta tillvägagångssätt. RLF-projektet kartlade aktuell praxis för placering av ensamkommande barn i familjehem i Europa. „Det viktigaste skälet till att bara ett begränsat antal ensamkommande barn bor i familjehem är att man har otillräckliga kunskaper om hur fler barn ur denna grupp skulle kunna placeras i familjehem, till exempel om hur man kan rekrytera lämpliga familjer. Dessutom begränsas framgångsrika exempel ofta till den lokala nivån; en praxis som tagits fram i en kommun eller region förs inte vidare och kopieras inte i andra kommuner eller regioner. Dessutom klarar inte alltid ekonomiska och organisatoriska strukturer av att explicit stötta utvecklingen av en sådan form av placering“ (de Ruijter de Wildt et al., 2015, sid. 128).

Både offentliga och privata aktörer

„I de flesta medlemsstater där man erbjuder placering i familjehem för ensamkommande barn är det olika offentliga, privata eller frivilligorganisationer (samt även engagerade medborgare) som arbetar med placeringen av ett barn. Detta fragmenterade arbetssätt kan också skilja sig åt nationellt, regionalt eller lokalt, beroende på typen av samhälle. Arbetet leds oftast av personer i de respektive regionerna (inom ramen för lokala sociala värderingar och ansvarsområden) i stället för att det tas fram ett gemensamt ramverk som leds av staten, vilket ger en större chans för att innovativa arbetssätt kan utvecklas vidare (även om detta är svårt att mäta)“ (de Ruijter de Wildt et al., 2015, sid. 128).

„Lagar om ungdomsvård och migration är oftast inte samstämda vilket leder till att det bara är fyra av EU:s medlemsstater samt Norge som har ett strukturerat system, vilket kännetecknas av att ett offentligt, privat eller frivilligt organ som erkänts av staten eller som har fått mandat av staten (på nationell, regional eller lokal nivå) engagerar sig vid placeringen av barn i familjehem. I teorin är systemet ett reglerat och/eller konsekvent tillämpat ramverk inom ett visst geografiskt eller administrativt område. Familjehemmet är i ett sådant system ansvarigt för den dagliga omvårdnaden av ett ensamkommande barn i det egna hemmet och får ett arvode för detta och/eller ersättning för sina omkostnader. I praktiken är Nederländerna den enda medlemsstaten som har en sådan struktur som är tillgänglig för alla ensamkommande barn (som tillämpas nationellt och enligt en policy som har fastlagts av landets säkerhets- och justitiedepartement). Sverige, Norge, Irland och Storbritannien har ramar som fungerar inom den reguljära ungdomsvården, men de tillåter inte alltid placeringar på bas av släktskap/nätverksfamiljer, utan de är mer 'fragmenterade' i olika kommuners praxis“ (de Ruijter de Wildt et al., 2015, sid. 127).

Placeringar både inom den reguljära ungdomsvården och i familjehem

Beroende på den nationella eller lokala situationen kan ensamkommande barn placeras inom ramen för den reguljära ungdomsvården eller genom specifika placeringar på (alternativa) familjehem. Olika tillvägagångssätt kan användas. „Detta styrs av politiska skäl eller av frågan huruvida det är ett transitland eller ett land som är slutdestinationen. Det kan också vara en följd av hur länderna erbjuder sina tjänster för att tillgodose barnens behov:

- I vissa länder är omsorgen om ensamkommande barn integrerad i det reguljära vårdssystemet för inhemska barn och då tillämpas samma normer, medan andra länder har ett system med särskilda normer för ensamkommande barn.
- Vissa länder fokuserar på barnens kulturella behov och använder sig då av familjer med olika kulturella bakgrunder, medan andra länder endast använder sig av familjer som tillhör majoritetskulturen.
- I vissa länder ingår släktingars omsorg om ensamkommande barn i omsorgssystemet, i andra länder ingår den inte“ (de Ruijter de Wildt et al., 2015, sid. 128).

0.5 TERMINOLOGI

Ensamkommande barn

Termen „ensamkommande barn“ används i denna handbok i enlighet med definitionen i FN:s kommitté för barnets rättigheters allmänna kommentar nr 6 gällande behandlingen av ensamkommande barn och barn som har skilts från föräldrarna utanför ursprungslandet:

„Ensamkommande barn“ (även kallade ensamkommande minderåriga) är barn enligt definitionen i artikel 1 i konventionen, som har skilts från båda sina föräldrar och från andra anhöriga, och som inte står under omvårdnad av någon vuxen som, enligt lag eller sedvänja, har ansvar för detta.“

Termen „barn“ eller „minderårig“ används i denna handbok i enlighet med FN:s konvention om barnets rättigheter, och har denna definition: Med „barn enligt definitionen i artikel 1 i konventionen“ menas „varje människa under 18 år, om inte barnet blir myndigt tidigare enligt den lag som gäller barnet“.

Personal

Termen „personal“ används i denna handbok om personer som i sitt yrke arbetar med de mottagande familjehemmen och med de ensamkommande barnen som bor i dessa familjer.

Denna personal kan komma från olika yrkesgrupper, beroende på i vilket land de arbetar och beroende på det mottagningssystem som används för barnen i det landet. De kan vara företrädare (professionella eller frivilliga), socialsekreterare, mentorer, personal från institutioner, beteendevetare, psykologer eller andra yrkesgrupper som ansvarar för mottagandet av ensamkommande barn i familjehem.

Termen „företrädare“ kan ha olika betydelser, beroende på i vilket land företrädaren arbetar. Eftersom termen „företrädare“ kan ha så många olika betydelser är det oerhört viktigt att ha en god kunskap om hur det system där termen används fungerar.

I Nederländerna är det Nidos som är „rättslig förmyndare“ för ensamkommande barn. Nidos är barnets rättsliga företrädare, har vårdnaden om barnet och ansvarar för barnet. Den ungdomsvårdare som stöttar och handleder barnet har en socionomutbildning och har dessutom gått en riktad Nidosutbildning för ensamkommande barn.

I Belgien är det *Dienst Voogdij*, en federal myndighet, som är företrädare för ensamkommande barn. Företrädaren är alltså barnets rättsliga representant, har vårdnaden och ansvaret för att bidra till en hållbar lösning som ligger i barnets bästa. Det finns tre slags företrädare: frivilliga företrädare, företrädare som är anställda av en NGO (icke-statlig institution) som ger omsorg åt ensamkommande barn samt självständiga företrädare (god man).

I Danmark kan den „personliga företrädaren“ vara en volontär eller en av Röda korsets medarbetare. I båda fallen är det någon som förbereder barnet på förhör med myndigheterna och som tar hand om uppföljningen efteråt. En „rättslig företrädare“ har vårdnaden om barnet och fungerar som dess rättsliga representant. Denna person närvarar vid alla möten under barnets asylprocess. Om barnet får uppehållstillstånd kan en annan rättslig företrädare anställas, om barnet haft en av Röda korsets medarbetare som rättslig företrädare. Barn som har fått uppehållstillstånd har endast volontärer som rättsliga företrädare. Det kan också hända att barnets rättsliga företrädare väljer att inte fortsätta att vara barnets företrädare, på grund av geografiska avstånd eller personliga skäl. I sådana fall utses en ny rättslig företrädare av myndigheterna, på rekommendation av

Röda korset. Man anser att det är bäst att barnet, om det är möjligt och önskvärt, behåller samma rättsliga företrädare efter att det fått uppehållstillstånd, eftersom de båda då ofta känner varandra väl och har byggt upp en relation.

Familjehem

Handboken använder „familjehem“ för den familj som tar hand om barnet i värdlandet i Europa. Denna term används dock inte alltid. Dessa familjer kallas även „fosterfamiljer“ eller „värdfamiljer“.

Det finns olika typer av familjehem i olika länder. Det kan till exempel vara „släkt“ (nära anhöriga eller personer som känner barnet) eller „icke-släkt“ (personer som inte känner barnet). Med släkt avses släktingar ned till fjärde ledet. Det kan till exempel vara en kusin. Men i „vi-kulturer“ kan släktskap även innebära en annan nära relation, som till exempel grannar, vänner eller bekanta.

I dagens praktik är „icke-släkt“ i de flesta fall en „familj som tillhör majoritetskulturen“. Det finns dock länder, till exempel Nederländerna och Tyskland, som har mycket goda erfarenheter av „familjer med en annan etnisk bakgrund“, som har samma eller en liknande bakgrund som det ensamkommande barnet.

0.6 ÖVERSIKT ÖVER TILLGÄNGLIG PLACERING I FAMILJEHEM FÖR ENSAMKOMMANDE BARN I OLIKA EUROPEISKA LÄNDER⁹

	NL	Sverige	UK	Irland	Norge	Tyskland	Frankrike	Italien	Belgien	Österrike	Schweiz	Finland	Danmark	Luxemburg	Spanien	Portugal
Strukturella system	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗
Blandad användning	✗	✗	✗	✗	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Användning av reguljära familjehemssystem	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✗	✗	?	?
Särskilt system för ensamkommande barn	✓	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗
Användning av familjer som tillhör majoritetskulturen	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✗	✗	?	?
Användning av familjer med annan etnisk bakgrund	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	?
Användning av traditionella familjehem (familjer som inte känner barnet)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✗	✗	?	?
Användning av anhöriga, släktingar eller nätverk till barnet som familjehem	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	?	?

⁹ Källa: RLF-projektets rapport, sid. 134.

1

ALLMÄNT TILLVÄGAGÅNGSSÄTT VID STÖD AV ENSAMKOMMANDE BARN

1.1 ALLMÄN INFORMATION OM ARBETET MED MÅLGRUPPEN OCH DESS SPECIFIKA SITUATION

1.1.1 Inledning

Ett ensamkommande barn är mycket utsatt: minderårigt, ensam och flykting. Migrationsbakgrunden, kontakterna med anhöriga och nätverket samt möjligheterna att eventuellt återvända – alla dessa aspekter innebär att en utbildning om de ensamkommande barnens specifika situation är oerhört viktig, både för dem som ger stöd till barnen och för dem som arbetar med rekrytering, screening, urval och handledning av familjehemmen.

Arbetet med ensamkommande barn kräver en kulturellt känslig attityd, grundad på respekt och en öppenhet för barnets bakgrund, värderingar och erfarenheter.

Det är viktigt att:

- erkänna och respektera barnen i den roll som de kan och vill spela för familjen, den självständighet som de utvecklat under flykten, deras religion, behovet av kontakt med sina biologiska familjer, de traumatiska erfarenheter som de har varit med om och de förluster som de har drabbats av;
- visa intresse och respekt för hur barnen upplever sjukdomar, deras vittnesmål och möjliga lösningar på problemen;
- låta barnen ha så mycket kontakt som möjligt med sina biologiska familjer och att engagera familjen i barnens välbefinnande, utveckling och asylansökningar;
- bedöma riskerna för att barnen står under tryck av människosmugglare/människohandlare, risken för hedersrelaterat våld om en minderårig skulle avvika från hemlandets normer, kvinnlig omskärelse och barnäktenskap.

Specifika teman inom ramen för detta förklaras närmare i denna modul.

1.1.2 Bakgrundsinformation om ensamkommande barn

I denna del beskrivs viktiga teman om bakgrunden för de ensamkommande barn som lämnat sitt hemland och flytt till Europa.

Flykting, ensam och minderårig

Ensamkommande barn är ungdomar som har flytt till Europa utan sina föräldrar eller någon annan vårdnadshavare. För det första innebär det att de har upplevt flera svåra, ofta dramatiska händelser ensamma under flykten och under migrationsprocessen. Det innebär också att de måste försöka att bearbeta dessa erfarenheter på egen hand. De saknar nödvändigt stöd på alla nivåer, men framför allt saknar de emotionellt stöd.

Skälet till deras flykt är ofta ett liv utan framtid i hemlandet, på grund av krig och fattigdom. Barnen lever med sin osäkerhet, dagliga sorg och förluster.

I första hand innebär flykten för dessa minderåriga att de har tvingats lämna en massa saker: sina hem, familj och vänner, skolan, hemlandet med den egna kulturella bakgrunden, sedvänjor och språk, materiella egendomar, social status, utbildningar eller valideringen av dessa, framtidsperspektiven i hemlandet etc. Dessa erfarenheter av förlust och uppbrott är centrala för alla som tvingas lämna sitt hemland för att försöka att bygga upp en ny framtid i ett nytt land med en främmande kultur. Detta medför hemlängtan och en känsla av otrygghet i den nya, okända och främmande miljön och leder ofta till en grundläggande känsla av rotlöshet.

„Ensamkommande barn är både ensamma och minderåriga; det innebär att de inte har någon familjekontext och mer specifikt att de inte har någon kontakt med sina föräldrar. För många av dessa minderåriga innebär detta att de har förlorat sin förankring och trygghet och att de inte har någon som de verkligen kan lita på. Ändå märker vi ibland att föräldrarna kan vara väldigt närvarande, utan att de är fysiskt närvarande.“ (Derluyn, Wille, De Smet & Broekaert, 2005).

Asylproceduren

När dessa barn till sist har kommit fram till Europa, innebär asylproceduren ytterligare en period av stress och osäkerhet. Själva proceduren är svår att förstå, och det är också de berörda organisationernas olika roller. Familjen därhemma väntar ofta otåligt på resultatet av asylproceduren, de hoppas på ett positivt resultat och på möjligheten till familjeåterförening. Barnen kan även ha fått instruktioner av människosmugglare eller av sina nätverk om vad de får berätta eller måste förtiga om sin flykt. Detta kan leda till mycket stress.

I de flesta europeiska länder kräver asylprocessen att de minderåriga måste vara „ensamma“ för kunna få skydd och omsorg som ensamkommande barn. Många av barnen fruktar att de kanske måste återvända hem om de berättar något om sina familjer. Detta kan innebära att de bevarar hemligheter och att det ofta blir svårt att engagera det ensamkommande barnets biologiska familj när det gäller stöd, handledning och skydd.

Framgångsrikt praktiskt exempel:

Minor-Ndako och Nidos har uppnått goda resultat via „medling“, där någon har förklarat för det ensamkommande barnet och dess familj vad som gäller för det ensamkommande barnets specifika situation (asylproceduren och familjeåterföreningen). Minderåriga blir ofta lättade om deras familjer är väl underrättade om procedurerna och om saker som de själva kan göra för att möjliggöra asyl och familjeåterförening.

1.1.3 Ensamkommande barns utveckling

I detta avsnitt tar vi upp tre aspekter av de ensamkommande barnens utveckling: utvecklingen av trygga relationer och anknytningar, att utveckla en egen identitet och specifika utvecklingsuppgifter för yngre ensamkommande barn. Flykten och förhållandena innan denna kan påverka dessa aspekter.

Anknytning och boende i ett familjehem¹

De flesta ensamkommande barn har vuxit upp i en stor familj med trygga relationer och en god anknytning. De har ett grundläggande förtroende för andra och de har kunnat utveckla sig själva genom dessa positiva erfarenheter. Detta förtroende kan dock ha skadats av de förhållanden som ledde till flykten och av deras erfarenheter under flykten. Om barnet kan utveckla en trygg relation och binda sig till familjehemmet kan det hjälpa barnet att få tillbaka förtroendet för andra och sig själv. Att den som ger omsorg är öppen för barnets behov och för de signaler som den barnet ger, att omsorgsgivaren uppför sig på ett förutsägbart sätt och att omsorgen är kontinuerlig och stabil är viktiga faktorer för att utveckla en trygg relation, där barnet kan binda sig till omsorgsgivaren.

Om en minderårig placeras i ett okänt familjehem måste hen alltid bygga upp en ny, trygg relation och binda sig till de nya omsorgsgivarna. En minderårig som tidigare har haft positiva och trygga relationer kan lättare bygga upp nya relationer än en minderårig som haft negativa och otrygga relationer.

„Anknytningsteorin utgår ifrån en babys evolutionära behov av anknytning för att kunna överleva. Alla barn behöver en person som de kan binda sig till, som skyddar och tar hand om barnet under de första åren efter födseln. Anknytningen är viktig för känsloregleringen hos små barn, även på neurobiologisk nivå. De allra flesta barn (ungefär 60 % av alla barn i världen) har en trygg anknytning.“ (Prins & Braet, 2014, sid. 426).

Van IJzendoorn, professor i familjepedagogik vid universitetet i Leiden, Nederländerna, har bevisat att sambandet mellan barnets anknytningsmönster och föräldrarnas anknytningsmönster är i mycket liten grad beroende av den kulturella och ekonomiska kontexten. En översikt över liknande studier, i olika kulturella och ekonomiska kontexter, påvisar att detta oberoende gäller i 70–80 procent av fallen (van IJzendoorn, 2008).

Danska Röda korset, Nidos, Minor-Ndako och JSN har lagt fram siffror som är jämförbara med IJzendoorns. Den största delen av de ensamkommande barn som får stöd av dessa organisationer, hade en trygg relation med en bra anknytning till sina vårdnadshavare i hemlandet.

„Den kroniska bristen på trygghet under flykten och bearbetandet av svåra, ofta traumatiska erfarenheter under migrationsprocessen kan dock leda till en allvarlig brist på grundläggande förtroende hos unga flyktingar. Misstron och en överdriven vaksamhet är skyddsfaktorer för många flyktingar, alltså en bra överlevnadsstrategi. En flykting berättar: „tack vare min brist på förtroende överlevde jag flykten till Europa.“ (Plysier, 2003).

Studien under van IJzendoorns ledning konkluderade att adoption och familjehemsvård på lång sikt är effektiva interventioner för minderåriga som konfronteras med förluster och bristande omsorg under barndomen. Man tror därför att den kontinuitet och stabilitet som familjehem kan erbjuda kan återställa en stor del av den skada som orsakats av ett bristande grundläggande förtroende och en störd anknytning hos unga flyktingar (van IJzendoorn, 2008).

---

¹ Mer information om anknytning finns i fördjupningsmodulen (“in-depth material”) på www.engi.eu.

De nederländska direktiven för ungdomsvård och skydd av barn och unga (de Wolff, Dekker-van der Sande, Sterkenburg & Thoomes-Vreugdenhil, 2015) ger följande rekommendationer för att främja ett grundläggande förtroende:

- Ta den tid som krävs för att ta kontakt med den barnet på ett positivt och lekfullt sätt. Bjud in hen att göra saker tillsammans med dig, ge hen utrymme, men du som vuxen ska alltid ha ledningen.
- Prata och agera på ett vänligt sätt. Skapa en avspänd och positiv stämning, ha det trevligt och njut av att vara tillsammans.
- Var förutsägbar, pålitlig och tydlig. Säg vad du ska göra och gör det du säger att du ska göra.
- Ge barnet hela din uppmärksamhet, skapa kontakt. Titta och lyssna noga och säg att du ser vad hen gör och vilka känslor hen har. Kontrollera att detta stämmer och undersök din slutsats närmare om det behövs.
- Försök att tänka dig in i barnets ställe, föreställ dig vad som utspelas i hens huvud, visa att du lyssnar. Erbjud tröst och hjälp om hen är ledsen eller rädd, stanna hos hen även om hen avvisar dig.
- Förtydliga orsak och konsekvens, hjälp barnet att se sambandet mellan en händelse, känslor och beteenden.
- Försök så långt det är möjligt att uppfylla barnets behov och önskemål. Om det inte är möjligt, förklara varför det inte går. Då kommer hen att känna att hen tas på allvar.

Relation mellan familjehemmet och den biologiska familjen

Ett framgångsrikt exempel: Kontakten med den biologiska familjen

Nidos har erfarit att ensamkommande barn ibland har problem med placeringen i ett familjehem. De säger att de redan har en pappa och en mamma och att de inte vill ha några nya föräldrar eller att de bara vill ha en familj med ett fint hus där de snabbt kan lära sig nederländska och att de inte bryr sig om några andra saker. Det finns också ensamkommande barn som inte har något emot att placeras i familjehem, men som uppför sig som en gäst och inte alls försöker få någon kontakt med familjen. Det kan leda till besvikelser i familjehemmet, eftersom familjen gärna vill ha en bra relation till barnet och anknyta till hen.

Precis som för andra barn i familjehem, har ensamkommande barn ett mycket starkt band till sin biologiska familj och starka lojalitetskänslor. De kan vara rädda för att det kan uppfattas som förräderi gentemot den biologiska familjen om de trivs alltför bra i familjehemmet. De kan också vara rädda för att förlora den egna familjen om de binder sig alltför mycket till familjehemmet.

Nidos erfarenheter visar att det är bäst att respektera barnen i deras förhållningssätt kring detta och att det är stöttande, både för barnet och för familjehemmet, om de kan ha (helst regelbunden) kontakt med barnets biologiska familj. Nederländska familjehemsmyndigheter anser att det är viktigt att de biologiska föräldrarna ger barnet „emotionellt tillstånd“ att bo i familjehemmet. Det gör det lättare för barnet att binda sig till den „nya“ familjen. Ömsesidigt förtroende och respekt mellan den biologiska familjen och familjehemmet underlättar för barnet att anpassa sig i familjehemmet.

Utvecklingen av det ensamkommande barnets identitet

Under puberteten är utvecklingen av den egna identiteten en av de viktigaste uppgifterna. Ungdomar försöker under denna fas i livet att utveckla sin egen identitet i förhållande till sina föräldrar, syskon, vänner och samhället i dess helhet. Om man går igenom migrationsprocessen ensam så hindras ofta utvecklingen av den egna identiteten (van der Veer, 2002).

Ensamkommande barn genomgår ofta den tuffa migrationsprocessen under sin pubertet. De många stressfaktorerna som hänger ihop med migrationen påverkar hur dessa minderåriga fungerar psykosocialt under denna fas. De har ju tvingats lämna kvar sina förebilder, vänner och jämnåriga i ursprungslandet. De har inte heller några föräldrar som centrala figurer för identifiering och anknytning. Dessa faktorer försvårar en positiv utveckling av den egna identiteten och många ensamkommande barn brottas med komplicerade frågor om den egna identiteten (Plysier, 2003). Ensamkommande barn måste kombinera normer och värderingar från två olika kulturer, samtidigt som de ska utveckla den egna identiteten. De måste leta efter sätt att förbli trogna de egna kulturella rötterna och formge dessa i ett nytt, västerländskt samhälle.

Stöd åt identitetsutvecklingen

Barn från „utökade“ familjekulturer uppfattar sin identitet som en del av familjen och inte så mycket som en egen individ. En längre vistelse i ett västerländskt samhälle kan alltså leda till förvirrade känslor kring detta. Barnet kommer att få en känsla av att hen befinner sig „mellan“ kulturer, vilket kan leda till missförstånd eller alienering. Det kan till och med leda till att hen blir utesluten från den ursprungliga sociala kontexten eller till att hen avvisas av den utökade familjen, eftersom hens beteende skulle „skada familjens heder“.

Det är därför oerhört viktigt att engagera den biologiska familjen i de förändringar som deras barn upplever i Europa, med alla de nya och friare normerna och värderingarna. Det är också viktigt att hjälpa barnen att förstå hur utsatta de är om de inte hör hemma vare sig i den utökade familjen, hos landsmän eller hos jämnåriga. De måste hitta en balans mellan de olika kulturerna. Barnet kan också bidra till familjens välbefinnande och familjens heder genom att fungera framgångsrikt i det nya samhället. Hens avvikande beteende med mer frihet kan då lättare accepteras av familjen.

Socialt utanförskap eller att inte känna att man hör hemma någonstans leder till mycket stress och kan i sin tur leda till psykiska problem. Det är viktigt att det stöd som ges till ensamkommande barn är riktat mot att behålla och utveckla sociala nätverk och vänskaper. Att ha åtminstone en vän kan göra stor skillnad.

Det är viktigt att bygga broar mellan barnet så som det var tidigare i ursprungslandet och barnet i den nya situationen.

Gruppidentitet

Sökefeld (2006) beskriver gruppidentiteten som „en konstruktion på grundval av kännetecknen som medlemmar i en grupp uppfattar som relevanta och delar med varandra. Utgångspunkten för den delade identiteten skapas av minnen från ursprungslandet här i diasporan, samt om en gemensam historia eller om kollektiva trauman. I den meningen är diasporan en inbillad gemenskap på grundval av ett icke-intuitivt resonemang.“ (Sökefeld, 2006, s. 266-267).

Den här typen av gruppidentitet och kollektivt trauma finns ofta bland eritreanska barn som flydde från Eritrea under perioden 2014–2015. De litar inte på någon och vill vara tillsammans med varandra.

Ensamkommande barns utveckling

Båda unga flyktingar och ensamkommande barn som söker asyl befinner sig, precis som andra ungdomar, mitt i en dynamisk process, i utvecklingen mot att bli vuxna. För att de ska kunna utveckla sig till friska, välfungerande vuxna så måste de lära sig att ta hand om sig själva, hur man tar sig fram i samhället och hur man kan forma och påverka det egna livet. Detta är mer komplicerat för barn som har flytt från sitt hemland till en annan kultur. Det handlar bland annat om att bygga sociala kontakter, leva utan familjen som blev kvar, kulturella skillnader och integrering och att kunna hantera posttraumatiska problem (van der Veer, 2002).

Motståndskraft

Även om de flesta ensamkommande barn inte verkar ha en störd utveckling, är de förhållanden under vilka de utvecklas i vissa aspekter ogynnsamma och det gör dem mer utsatta. Den nederländska psykoterapeuten van der Veer beskrev år 1996 i Nidos första bok om metodologi: „alla hinder för en normal utvecklingsprocess orsakas i första hand av omgivande faktorer och endast i ett litet antal fall av begränsningar eller störningar hos den minderårige själv“. Dessutom är det oerhört viktigt att betona att även om dessa problem skulle ha ett stort inflytande på hur dessa ungdomar fungerar och mår, så är och förblir de i första hand „vanliga ungdomar i ovanliga situationer.“ (Derluyn, 2005).

Ni Raghallaigh (2010) skriver om barnens motståndskraft: „Rutter (2003) antyder att även om vissa unga flyktingar förblir psykiskt sårbara och ett par av dem uppvisar ett ‚stört‘ beteende, så verkar de flesta på ett bra sätt kunna hantera de mångsidiga påfrestningar som de upplever. I allt större utsträckning uppmärksammas de olika sätt som minderåriga kan reagera på utmaningarna med den påtvingade migrationen, och det faktum att flera blir ‚aktiva‘ överlevande i stället för ‚passiva‘ offer.“ (Rousseau & Drapeau 2003, sid. 78). Socialarbetare som intervjuades av Kohli (2006a) hade till exempel lagt märke till att ensamkommande barn var ‚intressanta och smidiga i sin förmåga att överleva och klara sig bra i tider av stora omställningar‘. (sid. 7). I själva verket börjar man uppmärksamma dessa ungdomars motståndskraft även om German (2004) hävdar att forskning om flyktingars motståndskraft inte får samma uppmärksamhet som forskning om deras utsatthet och om hur denna uttrycks. Trots att definitionerna varierar handlar motståndskraft enligt Masten & Powell (2003) om ‚mönster av positiv anpassning i en kontext med signifikant risk för motgångar‘. (sid. 4). En person kan vara motståndskraftig eller visa upp motståndskraft vid en viss risk (Ungar 2004). Olika författare har kommenterat motståndskraften hos migranter som tvingats fly, inklusive ensamkommande barn (t.ex. Muecke 1992; Ahearn 2000; Kohli & Mather 2003; Kohli)“.

1.1.4 Psykisk hälsa

Ensamkommande barn och unga flyktingar är en utsatt grupp i Europa. Deras svåra levnadsvillkor kan påverka det emotionella välbefinnandet och det kan leda till omfattande emotionella och beteendeproblem (Derluyn & Broekaert, 2008; Fazel, Reed, Panter-Brick & Stein, 2012). Osäkerheten gör att barn och unga ofta tror att det ska bli svårt för dem att förverkliga sina drömmar. Detta kan leda till lojalitetskonflikter gentemot föräldrarna och släkten i ursprungslandet, som kanske har förhoppningar om att de ska uppfylla vissa löften (Derluyn & Broekaert, 2008).

För barn i allmänhet och ensamkommande barn i synnerhet har olika emotionella och beteendeproblem kunnat fastställas, till exempel sömnproblem, panikanfall, introvert beteende, utmattning, mardrömmar, diverse utvecklingsproblem, huvudvärk, hyperaktivt beteende, depression, passivitet, koncentrationssvårigheter, ångestsymptom, ensamhet, separationsångest, en låg självbild, matsmältningsproblem och ätstörningar.

Trauma och stress

Ensamkommande barn har ofta drabbats av trauman², förluster och otrevliga upplevelser under resan och känt oro för familjen som stannade kvar, men även känt stress inför asylprocessen och familjeåterföreningen. Ett negativt resultat av asylprocessen och andra procedurer kring mottagandet, eller en lång väntan på familjeåterförening kan ha mycket skadliga effekter för barnen.

Stress till följd av osäkerhet och spänningar gör det svårare att återhämta sig efter trauman. En nederländsk longitudinell studie om psykiska problem, traumatiska stressreaktioner och erfarenheter hos nederländska barn, barn som flydde med sina föräldrar och ensamkommande barn visade att de ensamkommande barnen rapporterade om fler stresskapande händelser än de andra två grupperna. De ensamkommande barnen hade dessutom oftare upplevt traumatiska händelser än de andra två grupperna (Bean, Derluyn, Eurelings-Bontekoe, Broekaert & Spinhoven, 2007).

Ensamkommande barns psykologiska välbefinnande studerades i en longitudinell uppföljningsstudie av van Vervliet, Meyer Demott, Jakobsen, Broekaert, Heir & Derluyn (2014). Denna studie följde 103 ensamkommande barn från det att de anlände till Belgien och under 18 månader därefter. Ensamkommande barn fick i allmänhet höga resultat när man mätte ångest, depression och posttraumatisk stress (PTSS). En linjär *mixed model*-analys uppvisade inga signifikanta skillnader i resultat för den mentala hälsan efter en viss tid. Detta kan vara tyda på att de mentala hälsoproblemen inom denna grupp finns kvar under en längre tid. Antalet traumatiska erfarenheter och dagliga stressfaktorer ledde till avsevärt fler symptom på depression (dagliga stressfaktorer), ångest och PTSD (traumatiska erfarenheter och dagliga stressfaktorer).

Psykologisk hjälp³

De ensamkommande barnens emotionella välbefinnande är ett angeläget område vid stöd och mottagande. Det är vanligt med ett självdestruktivt och suicidalt beteende på stora flyktingförläggningar. Detta förekommer dock knappast alls bland barn i familjehem.

Ett framgångsrikt arbetssätt:

Jugendhilfe Süd-Niedersachsen och Nidos har konstaterat att ett destruktivt och aggressivt beteende eller rymningar knappast förekom bland gruppen ensamkommande barn som bodde i familjehem. Däremot var det vanligt på stora flyktingförläggningar. Europeiska nätverket för barnombudsmän, ENOC, har konstaterat samma sak (2016, sid. 18). Jugendhilfe Süd-Niedersachsen har (sedan 2011) erfarenheten att ett självdestruktivt, suicidalt beteende och bruket av psykofarmaka förekommer bland mindre än 1 procent av de ensamkommande barnen som bor i familjehem.

Vi kan anta att ensamkommande barn inte alltid får psykologisk vård i tid. Organisationer för psykisk vård är inte alltid tillräckligt kulturellt sensitiva eller lämpade för dessa barns instabila situation. Transkulturellt psykologiskt stöd är, om det finns tillgängligt, bättre för flyktingar.

Ett framgångsrikt arbetssätt för traumahantering och återhämtning

I dag gäller en allmän rekommendation i Nederländerna om att barn, så fort som möjligt, ska återgå till en daglig rutin efter traumatiska erfarenheter. På så sätt kan de uppleva trygghet i nuet, vilket gör att stressen över den tidigare faran (överkänslighet) minskar. Experter har också bekräftat att en traumabriefing

² Mer information om trauman finns i fördjupningsmodulen („in-depth material“) på www.engi.eu.

³ Mer information om psykologisk hjälp finns i fördjupningsmodulen („in-depth material“) på www.engi.eu.

medför en risk för att man traumatiseras på nytt och därför bör detta undvikas så långt det är möjligt. De traumatiserade minderåriga flyktingar som inte klarar av att själva återhämta sig, behöver specialistvård. Trauma kan också hindra barnens asylansökan om de inte klarar av att avge vittnesmål om sina traumatiska erfarenheter.

Råd inför stödet:

- Se till att barnen så snabbt som möjligt får en anpassad (daglig) rutin.
- Prata bara om traumatiska erfarenheter med barn som tydligt är redo att göra detta (håll inga oönskade förhör).
- Skaffa kunskaper om bearbetning av trauman och traumarelaterade besvär.
- Erbjud professionell vård om problemen kvarstår.
- Påpeka för advokaten och för Migrationsverkets handläggare att trauma kan hindra barn från att ge korrekta svar under förhör i samband med asylprocessen.

1.1.5 Säkerhetsrisker

Jämfört med andra barn löper ensamkommande barn fler risker till följd av sin utsatta ställning som flykting, eftersom de kommit utan sin familj eller någon annan vuxen som tar hand om dem. Risken ökar ytterligare om de har utnyttjat alla sina rättsliga möjligheter att få uppehållstillstånd.

Människohandel

Under resan till Europa har de ensamkommande barnen ofta smugglats eftersom det var deras enda möjlighet att resa. Några har inte bara smugglats utan är även offer för människohandel. Människohandel kan ha olika orsaker (t.ex. prostitution, narkotikasmuggling, vapensmuggling och obetald arbetskraft) och den sker inte enbart under resan till Europa, utan även efter ankomsten till Europa. Ensamkommande barn är mycket utsatta och därmed lätta för människohandlare att påverka. Orsakerna till detta är flera: de saknar ett stödjande nätverk, de har en önskan om att hjälpa sin familj, de är utsatta för familjens påtryckningar om att de ska skicka hem pengar och ibland även för häxkonst eller ockult tro.

Ett framgångsrikt arbetssätt vid tecken på människohandel

Nidos har tagit fram en lista med „starka och svaga“ tecken på människohandel, grundad på litteraturen och deras erfarenheter. Denna lista är framför allt användbar under den första kontakten vid mottagningen, när man ska besluta om barnet ska skickas till ett skyddat boende eller inte. Utförligare utredningar görs i så fall senare, på det skyddade boendet.

Tecken på människohandel

STARKA TECKEN:

Researrangemangen: Familjen har inte ordnat och betalat resan, barnet vet inte vilket slutmålet är och inte heller varför hen kommit till just det här landet.

Dokument: Barnet har inga eller falska resehandlingar, vistas illegalt i landet och kommer från ett land som är känt som ett högriskland för människohandel.

Familj: Familjen hotas och/eller utpressas, familjen är fattig.

Människohandlare: Barnets „handledare“ ordnar visum, är inte känd av barnet och har kontakter med människohandlare.

Finanserna: Barnet måste betala av en skuld, hyra, kläder, etc. Detta ordnades av den person som är tillsammans med barnet och som barnet är beroende av.

Vistelseort i landet: Barnet kan inte sin hem- och arbetsplatsadress, sover på jobbet.

Våld eller missbruk: Barnet misshandlas eller hotas, visar synliga tecken på missbruk.

Arbete: Barnet tvingas att arbeta eller prostituera sig, kom till landet med falska löften, rymde.

Plats där den barnets hittades: Barnet rymde, hittades av polisen och bad polisen om hjälp.

SVAGA TECKEN:

Hälsa: Barnet klagar över sömnsvårigheter och matsmältningsproblem.

Ångest: Barnet är rädd för människohandlaren, för situationen, för våld.

Beteende: Barnet är tillbakadragen, stressad.

Berättelsen: Barnets berättelse är inte komplett, är osammanhängande, inte trovärdig, verkar inövad.

Risk för sexuellt övergrepp

Ensamkommande barn blir ofta våldtagna före eller under flykten. Våldtäkter är mycket vanliga i krigssituationer. Vissa barn, framför allt flickor, „köper säkerhet“ som en överlevnadsstrategi, genom att erbjuda sina kroppar åt män i utbyte mot skydd. Ibland uppvisar dessa flickor ett promiskuöst beteende under den första tiden efter flykten. Detta beteende gör dem extremt utsatta för att drabbas av påtvingad prostitution, men även för risker i den egna miljön. För familjehemmet och personerna som ger stöd till barnet (företrädare, mentor etc.) gäller det att inte uppmuntra eller bekräfta detta beteende och att försöka förändra det.

Det finns också en risk för till exempel „dancing boys“ (Bacha Bazi), som ofta kommer från Afghanistan, som redan i unga år lärt sig att dansa som flickor och har blivit sexuellt utnyttjade av äldre män. De använder kvinnliga gester, och det ökar deras utsatthet och risk för att bli sexuellt utnyttjade.

Risk för tvångsarbete och smuggling

Ensamkommande barn utnyttjas också ofta för smuggling av vapen eller narkotika eller för tvångsarbete, ofta under hotet att de måste betala människosmugglaren för resan. Ibland är det stora kriminella organisationer som ligger bakom detta. Ungdomar som kommer illegalt efter att de har fyllt 18 år löper mycket stor risk för den här typen av övergrepp och utnyttjande.

1.2 ARBETA I EN INTERKULTURELL MILJÖ

1.2.1 Inledning

Arbetet med ensamkommande barn innebär att man arbetar med barn som kommer från olika kulturer. Kunskaper och färdigheter i hur dessa barn ska behandlas är därför mycket viktigt.

Interkulturellt sensitiv kommunikation är grunden när man arbetar med barn med olika kulturell bakgrund. Förutom kunskaper om den sociala strukturen i barnens kultur är det också viktigt att kunna sätta sig in i andra normer och värderingar, vara medveten om sin egen kulturella och etniska bakgrund och om hur den påverkar ens tänkande och agerande. Man måste kunna hantera skillnader och uppvisa empati, kreativitet och mod (Jessurun, 2008, sid. 503–514).

1.2.2 Kulturellt sensitiv kommunikation

Kultur är dynamiskt, därför räcker det inte att bara ha kunskaper om andra kulturella bakgrunder för att kunna förbättra kommunikationen. En professionell person kan bara lära känna någon annan genom att möta hen via interaktion och dialog. Det innebär att kunna leva sig in i den andre och vara intresserad av vem hen är och av vad som är viktigt för hen, med respekt för hens gränser.

Det är viktigt att det ensamkommande barnet uppfattar trygghet under samtalet. Avsikten med samtalet måste vara tydlig och därför bör man enas om ramarna och tala om vad som ska ske med informationen. Om personalen möter traumatiserade barn, eller om det finns svåra ämnen eller hemligheter, är det viktigt att enas om vad man kommer respektive inte kommer att tala om eller att bestämma exakt när samtalet ska upphöra.

Genom att ställa öppna frågor (vem, vad, hur, när) uppmuntras barnet att dela med sig. För att kunna lyssna aktivt krävs det att man närmare utforskar vad barnet säger. Det lyckas bara om man avviker från de egna planerna för hur samtalet skulle föras. Den professionelle ska ge barnet en möjlighet att ställa frågor och ska känna till barnets inställning till den egna och andra kulturer. Tendensen att anpassa sig till dominant sociala normer omedvetet är ofta starkare än vad man tror. Det är viktigt att verkligen knyta an till den andre genom ett öppet tillvägagångssätt. Med barn är det också viktigt att bedöma deras utvecklingsnivå.

Ett framgångsrikt sätt att samtala med barn

Minor-Ndako tar sig tid att bygga upp en förtroendefull relation med barnet. Organisationen har konstaterat att dessa barn behöver få tydlig information om den hjälp som erbjuds. Många har ingen tidigare erfarenhet av socialarbetare. Att tala om problemen kan av dem uppfattas som ett sätt att behålla problemet eller förstora det. Dessutom kan barnen tycka att samtal om personliga frågor med utomstående är opassande. Att prata om sin bakgrund, samtidigt som en vuxen antecknar, kan kännas som att bli förhörd av polisen. Detta kan leda till rädsla och otrygghet, framför allt bland barn som kommer från instabila regioner där det är svårt eller till och med omöjligt att lita på andra. Det är skälet till att Minor-Ndakos medarbetare börjar med att presentera sig själva och sitt arbetssätt innan de ställer personliga frågor till barnen.

Inom interkulturell kommunikation kan det uppstå problem eftersom man tolkar beteenden på olika sätt. Därför är det viktigt att man är medveten om risken för etnocentriska fördomar som placerar de egna normerna och värderingarna över de universella. Följande metod hjälper till att hantera detta på ett medvetet sätt.

Trestegsmetoden, som har tagits fram av Pinto (2007), kan bidra till en mer effektiv interkulturell kommunikation. I de första två stegen lär vi oss att se saker ur båda perspektiven (ditt eget och den andres perspektiv). I steg 3 kan skillnader mellan de båda kulturerna benämnas. Modellen beskrivs kort i rutan nedan.

Interkulturell kommunikation⁴

Steg 1: Du blir medveten om din egen kulturs inflytande över ditt eget beteende.

Steg 2: Du blir medveten, ställer frågor, lär dig och får insikter i den andra personens kultur och i det beteende som härrör från denna.

Steg 3: De insikter som dessa kunskaper ger dig gör det möjligt att verkligen skapa ett band och överbrygga klyftan.

1.2.3 Det ensamkommande barnets kulturella kontext

I det här avsnittet ges en beskrivning av de viktigaste skillnaderna mellan kulturen i de ensamkommande barnens ursprungsländer och deras värdländer. Det handlar om arbetssätt, attityder, praktiska exempel och effektiva arbetssätt som är relevanta vid stöd till de minderåriga och vid handledning till familjehemmen. Kunskaper om de ensamkommande barnens viktigaste kulturella aspekter, bakgrunder och möjligheter krävs för att kunna ge stöd åt dem med respekt, stötta dem i situationer som de konfronteras med och att känna igen de risker som de utsätts för genom sin utsatta ställning.

Utökad familjekultur

Ensamkommande barn kommer i allmänhet från en utökad familjekultur, där släkten är mycket viktig. Den minderåriga har ofta rest efter ett beslut av (den utökade) familjen, som oftast tvingats till enorma ekonomiska och emotionella uppoffringar för att möjliggöra resan. Avresan innebär också att den minderåriga blir vuxen, oberoende av sin ålder. Ensamkommande barn är i allmänhet motståndskraftiga ungdomar som, framför allt till en början, vill bidra till (den utökade) familjens välbefinnande.

Vanliga termer för att ange kulturella skillnader mellan „flyktingars och asylsökandes ursprungsländer“ och „västerländska länder“ är den „utökade familjekulturen“ kontra den „individuellt inriktade kulturen“ eller „vi-kontra jag“-kulturer. Pinto (2007) anger att de individuella framgångarna är det högsta målet i individuellt inriktade kulturer medan (familjens) heder som är viktigast i familjeorienterade kulturer.

Fokus på individuella framgångar och individuell utveckling kan verka underligt för ensamkommande barn som nyss har anlänt till Västeuropa. Det blir tydligt genom deras önskan att uppfylla den biologiska familjens förväntningar och instruktioner och deras önskan att hjälpa familjen, oftast genom att skicka hem pengar, även om de bara får en mycket liten summa i fickpengar. När de ska välja skola är ofta familjens förväntningar viktigare än barnets möjlighet till en egen, individuell utveckling. Dessutom jämför familjen i ursprungslandet den summa pengar som barnet skickar hem och barnets betyg i skolan med vad andra barn presterar. När de ska

⁴ Från en presentation som Kaveh Bouteh gav hos Nidos i maj 2016.

anpassa sig till vår (mer) individuellt inriktade kultur kan det leda till alienering från (den utökade) familjen, med risken att bli bortkopplad, utesluten eller avvisad.

Minderåriga från utökade familjekulturer lär sig att respektera de äldre och att inte ha några egna åsikter eller önskemål. Att yttra egna åsikter uppfattas ofta som en brist på respekt och ett tecken på dålig uppfostran, vilket leder till att familjens heder skadas. De demokratiska principerna och yttrandefriheten, som att framföra sina egna åsikter eller synpunkter och att utgöra en del av beslutsfattandet är ovanligt för ensamkommande barn. Det gör att den minderårige känner sig mycket obekvämt när hen hela tiden får frågor om vad hen tycker.

Skuld- kontra skamkultur

Skillnaden mellan jag-kulturen och vi-kulturen när en minderårig konfronteras med ett visst beteende hänger samman med skillnaderna mellan en skuldkultur (jag) och en skamkultur (vi).

Alla kulturer har sina egna regler för vad som händer när någon bryter mot en regel eller uppvisar ett olämpligt beteende. Dessa regler styrs av de uppfattningar som individen och de andra har om „skuld“. En typisk skuldkultur fokuserar i första hand på den verkliga sanningen, rättfärdighet och att individens rättigheter respekteras. Man utgår ifrån att en person genom att det finns något som heter „skuldkänslor“ hindras ifrån att uppvisa ett beteende som är i strid med både hens egna och med kulturens uppförandekoder. I en typisk skamkultur har vad andra tycker ett mycket större inflytande på beteendet än vad individen själv tycker. Önskan att bevara (stor)familjens eller gemenskapens heder och att undvika skam, är ett av de viktigaste fundamenten för en skamkultur. Dessutom kan det ibland vara omöjligt att medge för sig själv att man är skyldig eller att man har gjort något fel (till och med om man verkligen har gjort det), framför allt om någon anser att man är skyldig på grund av skam. Så länge andra är övertygade om att de är oskyldiga, känner inte individen någon skam. En hel del ansträngning läggs därför på att övertyga andra om att man är oskyldig.

Skamkulturen innebär att skam måste undvikas, till varje pris. Västerländska modeller för skam och skuld ser skam som en „dålig“ moralisk känsla och skuld som en „god“ moralisk känsla. I icke-västerländska kulturer värderas skam inte bara som det „goda“, utan även som en lämplig/förväntad emotionell reaktion på ett felaktigt beteende (Bedford & Hwang, 2003).

Ett exempel från en skuldkultur:

Att be om ursäkt är normalt sett det första steget i en skuldkultur. Härmed medger du ett fel och din skuld, vilket gör det möjligt att leta efter lösningar. I en skamkultur däremot, innebär det faktum att du ber om ursäkt att du accepterar din skam. Därför undviks detta beteende så långt det är möjligt. För någon som kommer från en skamkultur är det första steget att bygga upp relationen igen och därmed ta bort skammen.

Bagozzi, Verbeke en Gavino (2003) fann att personer från både västerländska och icke-västerländska kulturer kände skam efter pinsamma erfarenheter, men att handlingen/reaktionen efter denna erfarenhet är olika för en person från en västerländsk kultur, jämfört med en person från en icke-västerländsk kultur. Västerländska personer väljer i första hand en handling som skyddar dem själva, medan personer från en icke-västerländsk kultur satsar mer på att bygga upp eller återställa relationen.

En socialpsykologisk studie (van Alphen, 2008) påvisade att graden av skam som personen upplever styr vilken strategi man kommer att följa. I stort sett finns det två alternativ:

- skammen accepteras
- skammen avvisas

Om graden av skam är låg kommer personen att betrakta det hela som relativt oviktigt och vara mer benägen att acceptera skammen. Om graden av skam är högre, kommer personen att vara benägen att motsätta sig den. Det finns dock en tröskel över vilken skammen blir så stor att personen inte längre kan förneka det som inträffat. I ett sådant läge måste personen acceptera skammen och då finns det en möjlighet att hen till exempel ber om ursäkt och försöker att reparera skadan.

Ett exempel på skammens roll i en vi-kultur

Under ett samtal mellan en mentor i ett familjehem och ett ensamkommande barn om oönskat beteende kommer den minderårige från en vi-kultur framför allt att försöka att återställa relationen: „Vi har ju alltid kommit bra överens?“. Mentorn från en jag-kultur vill dock ofta först diskutera problemet och leta efter lösningar genom ursäkter, avtal och sanktioner. Ett barn från en vi-kultur undviker helst en sådan konfrontation och letar efter ett mer indirekt sätt att återställa relationen med sin mentor på. Barnet kan till exempel bli argt och gå bort från konfrontationen och göra olika andra uppgifter. Det är hens försök att återställa relationen med mentorn. Mentorn däremot vill pressa barnet att prata. Barnet kan då känna sig inträngd i ett hörn för att prata om det skamfyllda, vilket är omöjligt för barnet innan relationen har återställts.

Olika kännetecken för individuellt och kollektivt orienterade kulturer:

Jag-kultur	Vi-kultur
Individualistisk: vem är du?	Kollektivistisk: vem hör du ihop med?
Individuellt intresse: oberoende, självhävdande, eget val	Gruppens intresse: knuten till gruppen, lydig, blygsam
Små hierarkiska avstånd	Stora hierarkiska avstånd
Kvinnligt	Manligt
Ärlighet: erkänna sina fel, uppskatta ett erkännande, genast berätta dåliga nyheter	För att inte skada hedern: dölja fel, förne-kande förebygger att andra tappar förtroendet, dåliga nyheter berättas försiktigt

Hälsa

Kulturen och religionen har också ett stort inflytande på sjukdomar. Den västerländska sjukvården har därför problem vid kontakterna med flyktingar och migranter.

Det är allmänt känt att migranter och flyktingar ofta har känslan att läkarna inte tar dem på allvar om de inte får några recept på mediciner. I många kulturer är det inte brukligt att skilja mellan psykologiska och kroppsliga besvär. Oberoende av detta betraktas psykiska sjukdomar ofta som en form av galenskap, något att skämmas över och något som skadar ens heder. Att få kroppsliga sjukdomar av psykiska besvär kallas för somatisering. Det är ofta svårt att motivera ensamkommande barn som får remiss till mentalvården att verkligen gå dit. De ser inte fördelarna med att „prata“ och om man går till en psykolog kan det betyda att man är „tokig“. Ett kultursensitivt tillvägagångssätt är viktigt för att kunna motivera barnet. I många europeiska länder finns det institutioner för psykisk vård som har specialiserat sig på transkulturella frågor.

Hur kan man hantera olika uppfattningar om hälsa?

En intresserad och respektfull attityd inför symptom, förklaringar och möjliga lösningar kan vara en bra utgångspunkt. Det kan vara bra att fråga hur det här problemet skulle ha lösts i ursprungslandet, eventuellt genom att även engagera den biologiska familjen. Detta kan bidra till att sjukdomens legitimitet erkänns och det ger både barnet och den biologiska familjen en möjlighet att välja en traditionell behandling som är vanligare i ursprungslandet⁵.

Svart magi i Eritrea

Svart magi är en osynlig del av det sociala livet i Eritrea. Det finns fyra slags svart magi: Debtera, Buda, Tebib och Tonqualay. Det handlar om att ta makten över och påverka andra människor. En person som utövar svart magi har så pass mycket inflytande på andra människor som blir besatta av denna person utför vissa handlingar utan att vara medvetna om vad de gör eller gör saker som de egentligen inte vill göra.

Om svart magi utövas på någon, blir den personen besatt av någon eller något. Detta kan vara en levande person eller en ond ande/djävulen ('sheytan'). Konsekvenserna kan bli så pass allvarliga att det leder till lidande och i extremfall till och med till döden.

För att skydda sig mot svart magi eller onda ögat är det i eritreansk och etiopisk kultur mycket vanligt att bära en amulett eller en talisman. Framför allt på landsbygden är detta vanligt. Människorna där tror att de kan skydda sig genom att bära en amulett: „Det är bättre att förekomma än att förekommas“.

Om någon redan är besatt kan onda andar drivas ut av en Debtera som reciterar aforismer på ett språk som är okänt för oss människor. Präster kan driva ut onda andar genom att recitera rader ur den heliga skrift och/eller genom att be⁶.

Ett exempel:

Om John är svartsjuk på Anne, kan han be en Tebib eller Buda att rikta sitt onda öga mot Anne som hämnd. Tebib ber att få något personligt av Anne (som hår eller naglar) och blandar detta med hemliga ingredienser eller örter för att kunna ta kontroll över Anne (därför kastar man aldrig utan vidare bort något personligt i Eritrea).

I Eritrea berättas om kvinnor som går till en Tebib för att kunna kontrollera sina män. De går till en Tebib med sina äktenskapliga problem och kan sedan ta kontroll över sina män genom att använda sig av örter som ser till att mannen inte går till andra kvinnor. Detta kan också ha negativa konsekvenser: Mannen kan bli deprimerad och inte längre klara av att eller vilja arbeta, eller så kan han börja bete sig på ett helt annorlunda och negativt sätt.

Ett framgångsrikt arbetssätt: Använda sig av eritreanska präster

Eritreanska präster i Nederländerna ombeds ofta att hjälpa unga eritreanska asylsökande när deras sjukdomssymptom ska bekämpas.

⁵ Mer information om hur man kan använda rituella behandlingar i västerländsk vård finns i fördjupningsmodulen („in-depth material“) på www.engi.eu.

⁶ Information från Nidos kunskapscentrum om Eritrea.

Ett framgångsrikt arbetssätt: Använda kulturella medlare

Både i Belgien och i Italien har man haft positiva erfarenheter av kulturella medlare. De är ofta själva tidigare ensamkommande barn som nu har integrerats och därför kan uppträda som förtroendeingivande samtalsledare under diskussioner om svåra ämnen som sexualitet och säkerhet, liksom vid andra typer av stödjande aktiviteter för de ensamkommande barnen. Detta fungerar framför allt bra i grupp, eftersom många av de minderåriga har en grupporienterad kulturell bakgrund.

1.2.4 Specifika ämnen som rör kulturella skillnader i de ensamkommande barnens situation

Familjens förväntningar och intresse

Ensamkommande barn har ofta lämnat sitt land med förhoppningar hos sin familj om att resan ska gagna hela familjen. Bilden av vilka möjligheter den minderårige har i Europa är ofta inte realistisk, som förväntningen att barnet ska skicka hem pengar, att familjen snabbt ska kunna återförenas i Europa eller att den minderårige ska kunna bygga upp en framgångsrik karriär och skicka ännu mer pengar. Dessa förväntningar kan bli en enorm belastning för den minderårige, framför allt eftersom hen vill hjälpa familjen och inte vill göra dem besvikna.

Andra påtryckningar kan komma genom en förväntan att den minderårige ska ta hand om småsyskon eller äldre systrar. Detta är en normal roll i flera utökade familjekulturer, men den kan leda till hög stress hos den minderårige som är ensam i Europa.

Ett exempel:

Två bröder är i Belgien och storebrodern känner sig ansvarig för att lillebrodern uppför sig. Familjen därhemma har gett honom i uppdrag att slå brodern, eftersom han har börjat röka. Detta är verkligen ett problem för storebrodern. Å ena sidan vill han inte hamna i klammeri med det belgiska systemet som förbjuder honom att slå brodern, å andra sidan vill han inte misslyckas. Han vill kontrollera sin lillebror och uppfostra honom i enlighet med familjens förväntningar. Alltså ringer socialarbetarna till föräldrarna för att beskriva situationen och förklara hur man måste hantera problemet. Efter ett antal telefonsamtal befriar modern storebrodern från sin uppgift, berättar för honom att socialarbetaren ska ta hand om lillebrodern och att familjen accepterar detta.

Hemligheter

Som vi beskrev i avsnitt 1.1.2 så hemlighåller asylsökande många saker. Dessa hemligheter gäller ofta familjsituationen eftersom deras landsmän, släktingar eller smugglarna har rekommenderat dem att inte avslöja den verkliga situationen. Detta kan leda till hög stress, framför allt om de minderåriga pressas att berätta mer om sin familjsituation. Att bevara hemligheter eller berätta lögn är i en „skamkultur“ också ett sätt att hantera skamliga situationer eller att bevara hedern. Lögn för att skydda familjens heder hör hemma i en vi-(skam)kultur. Detta är dock mindre acceptabelt i en europeisk jag-(skuld)kultur. Följande exempel illustrerar de smärtsamma konsekvenserna av att man bevarar hemligheter.

Ett exempel:Hemlighet

Två systrar (ensamkommande barn) togs under flera år om hand av ett kärleksfullt familjehem i Nederländerna. Efter ett tag blev det tydligt att systrarna också hade en vuxen syster i Nederländerna. Hon var hjärtligt välkommen till familjehemmet och besökte ofta sina systrar. Flera år senare blev det tydligt att denna kvinna inte var flickornas storasyster, utan deras mamma. Hon hade kommit illegalt till Nederländerna och hoppades att hennes barn skulle få uppehållstillstånd, eftersom de var ensamkommande. Familjehemmet chockades och kunde inte hantera det faktum att de under flera år hade tagit hand om dessa „föräldralösa barn“, fast de hade en mamma. Tyvärr innebar detta att familjehemsplace-ringen avslutades.

Åldersbedömning

Ensamkommande barn kommer ofta från länder där deras födsel inte registreras eller där deras födelsedatum är okänt. Därför är dessa barns exakta ålder ofta okänd. Om det råder tvivel om åldern utförs ofta en åldersbedömning⁷. Stödet kan sedan anpassas utifrån denna bedömning utan att åldern på resehandlingarna ändras. Osäkerhet om den rätta åldern kan leda till problem med boende och skola, där placeringen oftast grundar sig på åldern i resehandlingarna. Personalen som ger stöd till barnet kan då spela en viktig roll och plädera för barnets intressen.

1.2.5 Områden som rör kulturella skillnader för risken att utsättas för barnmisshandel som ensamkommande barn

Undersökningar har identifierat ett antal riskfaktorer för barnmisshandel och fastställt att risken är större i familjehem än i den biologiska familjen. I det här avsnittet diskuteras specifika områden som hänger samman med kulturskillnaderna, vad gäller risken för barnmisshandel vid placering i familjehem.

Familjens heder

Heder är ett universellt koncept och hänvisar till hur individer förhåller sig till de(n) grupp(er) som de ingår i. Familjer eller grupper kan också ha en särskild hedersmoral. En avgörande aspekt av detta är att hedern kan skadas eller gå förlorad. Heder betraktas ibland som en viktig faktor i samhällen där man för att överleva i första hand måste ta hand om sig själv. En grupp är oftast starkare än en enskild individ och har en större möjlighet att säkerställa de begränsade resurserna för överlevnad. Individen måste underkasta sig gruppens normer och värderingar för att inte bli bestraffad eller utesluten. *Hederskoder* är då ett sätt att hålla andra på avstånd. Om medlen räcker till för alla är inte individerna beroende av en grupp för att överleva och då minskar gruppreglernas betydelse, och därmed finns det större utrymme för individuella beslut.

Heder är föremål för förändring och varierar per grupp. Åsikter om vad en person måste vara eller göra för att leva enligt hedersreglerna varierar per individ, grupp eller samhällsnivå, men det finns också många gemensamma nämnare. Uppfostran och gruppens (gemenskapens) kontroll är de viktigaste mekanismerna som utformar regler om heder.

⁷ Mer information om åldersbedömningen finns på www.engi.eu.

I utökade familjekulturer handlar det ofta om uppfostran och om lydnad. Att „hedern har skadats“ handlar därför ofta om relationer, valet av partner, sexualitet och efterträdare. Att lära sig hederskänslan och att kontrollera och skydda hedern kan ske med hjälp av våld, framför allt om hedern hotas. Hederskränkningar är värre om de blir kända utanför gruppen genom skvaller och förtal, vilket ofta uppfattas som skamligt. Ju fler personer som känner till ett brott, desto större blir risken för hedersrelaterat våld. Om hedern har kränkts kan den återställas genom renande handlingar som äktenskap, skilsmässa, avvisning, förnekande, acceptans eller försoning. Döden, ibland genom självmord, är den ultimata formen av hedersupprättelse. Situationen påverkas förstås av konfliktens natur, hur pass stor hederskränkningen var och vilka hederskoder som gäller (Janssen, 2006).

I Europa påverkas minderåriga som kommer från kulturer med stränga hederskoder (utökad familje- eller vi-kultur) ofta av den nya kulturen som är fokuserad på den individuella utvecklingen (individuell eller jag-kultur) och det kan leda till stora risker för hederskränkning. En minderårig måste välja mellan att utveckla sig själv eller riskera att avvisas av familjen, eller något ännu värre. Vårdgivare, personer som ger stöd till barnet och företrädare kan hjälpa de minderåriga att fatta väl genomtänkta beslut och sedan kan dessa diskuteras med familjen. Hederskoder utgör också en del av assimileringen. Förståelse och respekt för andras hederskoder, att bli medveten om de egna koderna och att få insikt i dessa är viktigt när detta diskuteras, men det kan vara mycket svårt.

Könsskillnader

I många länder måste minderåriga uppfylla familjens specifika önskemål. En begränsad rörelsefrihet för flickor och arrangerade äktenskap utgör i många traditionella kulturer en kränkning av självbestämmanderätten. Flickor i flykting- eller migrantfamiljer som kommer från sådana kulturer, befinner sig längst ned i familjehierarkin när det gäller rättigheter. Denna situation håller på att förändras i flera familjer som har bott längre i Europa, men flickornas rörelsefrihet är fortfarande mycket begränsad i vissa fall (Pharos, 2009).

Tvångsäktenskap

I vissa kulturer gifter man sig redan i unga år, flickor blir „bortgifta“. När det gäller minderåriga betraktas detta som övergrepp, men vi vet inte hur ofta detta förekommer. I praktiken är det svårt att dra en gräns mellan tvångsäktenskap och arrangerade äktenskap. Ibland blir inte en flicka tvingad att gifta sig med den partner som föräldrarna har valt, men hon känner sig tvungen att göra det av lojalitet. Hon kan också stå under ett så stort tryck att hon inte vågar vägra. Hon kan också lita på sina föräldrar eftersom de i allmänhet fattar bra beslut. Frågan kvarstår om flickan har ett val eller om hon tvingas. Trycket att säga ja är inte stort enbart på flickor, även pojkar kan giftas bort. Om en minderårig vägrar att gifta sig, kan det leda till missbruk, husarrest, hot eller till att man tvingas återvända till ursprungslandet. Om den minderåriga fortsätter att vägra och till exempel rymmer, kan en familj besluta om hedersmord (Pharos, 2009).

Ett tvångsäktenskap förbereds ofta innan en flicka fyller 18. Då gifts hon bort och därefter kan man rättsligt sett inte göra så mycket åt det. Företrädaren eller mentorn kan hjälpa den minderåriga att välja att stanna i äktenskapet eller att gå, men om flickan går emot familjens vilja kan det få allvarliga konsekvenser, som att hon avvisas av familjen. Att förlora sin familj kan ha allvarliga konsekvenser för personer från en kollektivistisk eller utökad familjekultur eftersom de ofta har känslan att de är mindre värda som individer än som en del av den utökade familjen.

På senare år har det funnits många „barnbrudar“ bland flyktingarna i Europa, framför allt frivilliga islamitiska äktenskap som arrangerats av familjen för att skydda dottern i flyktingläger eller under flykten till Europa.

Ett exempel: En minderårig som är gift med en vuxen kommer till Danmark

Ett äktenskap mellan en vuxen och en minderårig betraktas i västerländska länder ofta som ett tvångsäktenskap och är därför oacceptabelt. Inom Danmarks asylsystem placeras minderåriga under 15 år alltid på en förläggning för minderåriga, vilket innebär att de separeras från sin vuxna make.

Under våren 2016 beslutade Danmarks integrationsminister att ett äkta par som söker asyl och där en av makarna är en minderårig på 15–17 år, även måste leva åtskilda inom flyktingmottagningen. Denna nya policy tillämpades först på makar utan barn, men det var meningen att detta även skulle tillämpas på par med barn.

Det danska Röda korset lade märke till att vissa av paren som separerades genom denna regel blev mycket frustrerade och att ett antal av de berörda gifta minderåriga uppvisade symptom på depression, isolering och självskaumbeteende. De kände sig mycket otrygga utan sin partner, deras primära „förtroendeperson“. Detta ledde till att ungdomsvårdare och psykologer måste kopplas in.

På basis av sina erfarenheter av separerade makar utan barn, pläderade det danska Röda korset hos ministeriet även för unga äkta makar med barn. Ministeriet arbetade med att ta fram nya direktiv för att separera även dessa makar. Det danska Röda korset vill att ministeriet tar hänsyn till makars rätt till välbefinnande och ett familjeliv och inkluderar det i direktiven. Det danska Röda korset stöttar inte tvångsäktenskap, men organisationen tycker att det är viktigt att ta hänsyn till det faktum att dessa – inte alltid påtvingade – äktenskap har ingåtts i en annan kultur och innan makarna kom till Danmark. Därför är det nödvändigt att undersöka om samlivet mellan den vuxna och den minderåriga (över 15 år) leder till risker för den minderåriges välbefinnande. Detta ska utredas separat för varje äkta par och den minderåriga måste också höras i frågan. En separation får endast ske om den minderåriga eller personalen anser att samlivet mellan den vuxna och den minderåriga är skadligt för den minderåriges välbefinnande. Eftersom en sådan separation kan leda till stora skador, både för den samboende minderåriga och för parets barn, får denna regel endast tillämpas efter att varje enskilt fall har utvärderats. Separationen får inte grunda sig på en västerländsk tolkning av ålder och äktenskap.

Ett exempel: Barnbrudar i Nederländerna

Barnbrudar från Syrien står, efter att de kommit till Nederländerna, under Nidos förmyndarskap eftersom nederländsk lag inte erkänner en minderårigs äktenskap. Det handlar ofta om arrangerade äktenskap för att garantera flickans säkerhet i ett flyktingläger eller om att man vill överlåta omsorgen om dottern och på så sätt få fler resurser att ta hand om andra minderåriga i familjen. I många kulturer är det brukligt att gifta sig inom slakten. Detta gäller även i Syrien. Följande situation är ett bra exempel på detta.

En minderårig flicka och hennes vuxna kusin gifte sig islamitiskt och flydde sedan tillsammans till Europa. Båda förklarade att det handlade om ett äktenskap av säkerhetsskäl och att äktenskapet inte hade fullbordats. Därför var det inga problem för någon av familjerna att imamen ogiltigförklarade äktenskapet, vilket båda parterna ville.

Kvinnlig könsstympning

En särskild form av barnmisshandel är kvinnlig könsstympning eller kvinnlig omskärelse. Kvinnlig könsstympning kan leda till problem under menstruation, graviditet och förlossning och till (konstanta) smärtor. Förutom att små flickor omskärs kan kvinnlig könsstympning även utföras efter sexuell kontakt, efter förlossning eller som en mer extrem form av en tidigare omskärelse.

I Europa betraktas kvinnlig omskärelse som stympning och är därför förbjudet. Vissa familjer från områden där detta är brukligt vill ofta inte att deras döttrar ska omskäras när de bor i Europa, men de kan stå under tryck att göra detta i alla fall. Det finns inga uppgifter om antalet fall av kvinnlig könsstympning i Europa, men det är känt att flickor ibland skickas utomlands för att könsstympas eftersom det är förbjudet i Europa. En resa till ursprungslandet kan vara ett tecken på att en könsstympning planeras.

Kulturellt sensitiva samtal om omskärelse med de berörda kan både betona riskerna och erbjuda lösningar. Omskärelsen kan bli ett problem för en flicka som har lärt känna den västerländska kulturen, där omskärelse betraktas som ett otillåtet ingrepp. Det som de tidigare betraktade som något naturligt, uppfattar de nu som fel. Flickans tidigare brist på medvetenhet var en skyddsfaktor som inte längre finns.

Ett exempel: Könsstympning av kvinnor i Belgien

En 17-årig flicka från Sierra Leone ber Minor-Ndako om hjälp eftersom hon blivit förvirrad av sexualundervisningen på skolan. Temat omskärelse har tagits upp och det sades att det var kvinnomisshandel och att det fortfarande utförs i Afrika. Flickan berättar i terapin att omskärelsen inte var hennes eget val, att hon lidit mycket av det men att man sagt henne att det var nödvändigt för att hon skulle kunna bli kvinna. Vi pratar tillsammans om de olika definitionerna av att vara kvinna, hur man kan ha olika åsikter om det, vilka idéer som finns och hur motstridiga dessa idéer ibland kan vara. Vienas om att när man plötsligt hamnar i en annan kultur medför det många andra idéer, att man får en helt annan feedback än vad man är van vid och att detta kan leda till förvirring (Huybrechts, 2009).

Hushållsslav eller Askungen?

I många kulturer och framför allt i dåliga ekonomiska situationer är det vanligt att flickor redan i mycket ung ålder får vissa hushålls- och omsorgsuppgifter i familjen. Flickorna är förberedda på detta och det ger dem en positiv självbild när de utför uppgifterna på det sätt som förväntas av dem. Det finns dock situationer där en flicka, som oftast inte är ett biologiskt barn, får rollen som hushållsslav. Om barn reser med en familj tvingas ett icke-biologiskt barn ofta att utföra en orimligt stor del arbetsuppgifter i hushållet, eller måste ta hand om andra barn. Dessa minderåriga flickor kallas för „Askungen“ eller „hushållsslav“.

Det är viktigt att vara uppmärksam på en sådan ojämlik ställning för ett ensamkommande barn i en familj som tar hand om barnet. Tecken på detta eller på att en minderårig missbrukas som hushållsslav är att de inte går i skolan, lider av sömnbrist, tar på sig många hushålls- eller omvårdnadsuppgifter och att de inte får samma omvårdnad som de andra minderåriga i familjen.

1.3 ENSAMKOMMANDE BARNNS BEHOV AV STÖD

1.3.1 Inledning

Under den första fasen av vistelsen i värdlandet behöver ensamkommande barn trygghet och tid att vila ut för att kunna återhämta sig efter resan och övergången till den nya situationen.

Exempel från praktiken: BIC-modellen

Den nederländska professorn Kalverboer har tagit fram BIC-modellen (*Best Interest of the Child*), som anger 14 villkor för en bra utveckling. Den grundläggande antagandet är att om alla villkor har uppfyllts garanteras en gynnsam utveckling av barnet och man kan tala om trygghet (Spinder & van Hout, 2008).

BIC-modellen är det grundläggande tillvägagångssättet för diagnostiska pedagogiska bedömningar vid *Onderzoeks- en Expertisecentrum voor Kinderen en Vreemdelingenrecht* (Forsknings- och expertiscentrat för barn- och utlänningsrätt“ vid Rijksuniversiteit Groningen. Det hjälper till att beskriva de minderårigas levnadsvillkor och att jämföra dessa med alternativa situationer. Beslutsfattande till omgivningens fördel, med högsta möjliga kvalitet, ger minderåriga utvecklingsmöjligheter och det ligger i deras intresse. Ett beslut som grundar sig på utgångspunkterna ovan överensstämmer med FN-konventionen om barnets rättigheter, i synnerhet artikel 3 (Kalverboer & Zijlstra, 2006).

BIC-modellen har anpassats för ensamkommande barn⁸.

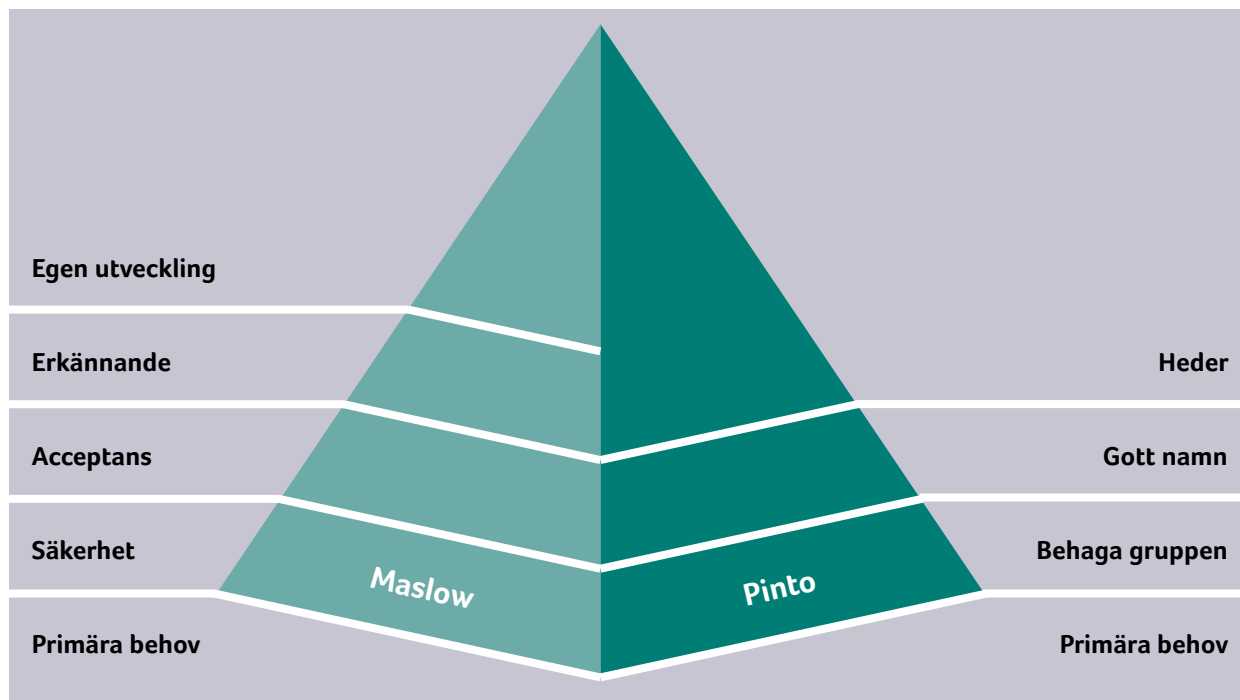
1.3.2 Grundläggande behov för ensamkommande barn efter flykten

Direkt efter ankomsten fokuserar många ensamkommande barn på att få uppehållstillstånd och på de grundläggande basbehoven, som tillräckligt med mat, en plats att bo på och säkerhet. Framför allt ungdomar satsar i huvudsak på kontakter med jämnåriga, framför allt på kontakter med jämnåriga med en liknande bakgrund. I praktiken är det svårt att motivera ungdomarna att jobba på sin fortsatta utveckling, så länge de fokuserar på de primära behoven och på att „överleva“. Det är viktigt att stödet ansluter till de ensamkommande barnens behov.

⁸ Hela modellen finns på www.engi.eu.

Ensamkommande barns grundläggande behov under den första perioden av mottagandet

Maslows och Pintos pyramider kan hjälpa oss att förstå dessa behov. Pyramiderna visar de mänskliga grundläggande behoven, dels för individen, dels för den utökade familjestrukturen:

Maslows pyramid gäller för västerländskt orienterade personer (12 % av världens befolkning) men inte på hela mänskligheten. Världens östra halva (88 %) har andra behov än den västra och en annan behovshierarki (Pinto 2007).

Sex års forskning i Nederländerna (2009–2015) om de ensamkommande barnens åsikter om det stöd de fått, visade att många av de minderåriga hade behov av en permanent företrädare som engagerade sig i dem personligt. Förutom ett socialt och praktiskt stöd behöver ensamkommande barn ett emotionellt band eftersom minderåriga i alla typer av boenden saknar sin familj. Familjehem verkar vara mest lämpade att kompensera för denna saknad, eftersom ungdomarna som bor där ingår i ett nytt socialt system (Kalverboer et al., 2016). Forskningen har också påvisat att många ungdomar tycker att det är viktigt att bo i en familj eller i ett småskaligt boende och att de inte tycker om att behöva flytta. Dessutom vill ungdomarna lära sig värdlandets språk så fort som möjligt.

Ett annat behov som de ensamkommande barnen nämner är behovet att bli erkända för dem de är, att man tar hänsyn till deras bakgrund, den självständighet som de har fått under resan och deras önskan om att bidra till familjens bästa. Många ensamkommande barn vill också att allt elände och de ofta traumatiska erfarenheter som de varit med om under resan erkänns, utan att de tvingas prata om dem. Ett nätverk av personer med samma erfarenheter, vilket beskrevs i det förra exemplet, kan också vara till god hjälp, vilket beskrivs i nästa exempel.

Ett exempel: Nätverk

Danska Röda korsets flyktingförläggningar för minderåriga har erfarenheten att de trygghets- och förtroendeband som byggs upp mellan ungdomarna på förläggningen ibland kan jämföras med bandet mellan ett barn och dess primära vårdare, som en förälder. Denna form av normalitet gör att de känner sig trygga. De har samma erfarenheter av att vara ensamma under flykten och de har svåra minnen. De behöver inte prata om det, men det finns en ömsesidig förståelse för erfarenheterna. Eftersom de som flyktingar tillhör en minoritet i ett främmande land känner de sig starkare när de inte är ensamma. Det rör sig ofta, men inte alltid, om ungdomar med samma nationalitet. De behandlar varandra som en familj och bidrar till varandras välbefinnande. De tröstar varandra när de är ledsna, de lugnar varandra när de är oroliga, lagar mat åt varandra när någon är sjuk och hjälper varandra på andra sätt.

Viktiga aspekter under den första fasen av de ensamkommande barnens mottagande är:

- att erbjuda lugn och trygghet under den första fasen av mottagandet
- att uppfylla de minderårigas grundläggande behov: tak över huvudet, tillräckligt med mat, fysisk säkerhet och kontakt med den biologiska familjen
- att visa intresse och vara pålitlig under kontakterna med de minderåriga
- att respektera misstro, hemligheter och/eller motvilja mot att prata från de minderårigas sida
- att respektera de minderårigas grad av självständighet
- att sträva efter kontinuitet vad gäller mentorer/företrädare och boende
- att erbjuda lämpliga dagliga aktiviteter
- att ge ett positivt stöd åt de minderårigas (erfarenheter och) religion.

Exempel från praktiken: Mottagande i Danmark

Mottagandet på det danska Röda korsets flyktingförläggningar utgår ifrån tre värderingar: säkerhet, värdighet och meningsfullhet. På förläggningen börjar detta redan på parkeringsplatsen, där personalen väntar på de nyanlända, klädda i Röda korsets jackor. Det ger en känsla av säkerhet eftersom nästan alla minderåriga känner till Röda korset och vet vad det står för. Vänlighet blir ett professionellt hjälpmedel och personalen använder sig av mimik och kroppsspråk för att utstråla trygghet och vänlighet. Mottagandet är mycket strukturerat, men tar alltid hänsyn till individuella fysiska och psykiska behov. Man tillhandahåller de grundläggande behoven som en dusch, rena kläder och en god nattro i en trygg miljö.

Flyktingförläggningen har ett särskilt mottagningsrum där det ensamkommande barnet registreras och där det får praktisk information och information om sina rättigheter. En tolk närvarar under samtalet mellan den minderårige och hans nya kontaktperson. Mottagningsrummet är bekvämt, med en soffa, en världskarta och en kopp te. Några av barnen vill prata och andra vill bara sitta ned. Vissa barn vill att dörren ska stå öppen eller vill ha stöd av en landsman som närvarar. Det första samtalet är oerhört viktigt för hela processen. Då berättar man att Röda korset ska ta hand om dem och att flykten är över nu. Barnen har en tendens att skanna av omgivningen och när de ser att andra barn skrattar, pratar med personalen, spelar fotboll, går i skolan osv. så ger det dem en känsla av trygghet. För flickor tar detta lite längre tid, beroende på hur många flickor det är som bor på förläggningen. Ju fler flickor som bor där, desto tryggare känner sig flickorna.

Mottagandet handlar om att skapa en känsla av säkerhet, att uppfylla de grundläggande behoven och att ge information om vad som kommer att hända senare. Barnens hälsa undersöks och redan nästa dag får de gå till skolan om de vill det. På förläggningen är allt ett erbjudande, inget tvång.

Efter en eller två veckor flyttar barnen vidare till nästa ställe. Det är oerhört viktigt att barnet känner sig välkommet. Det finns en „mentor“ (en annan minderårig) som är redo att hälsa nykomlingen välkommen. Den nyanlända träffar sin primära och sekundära kontaktperson, personer som ansvarar för hens fysiska, psykiska och sociala utveckling. Dessa personer ska fokusera på barnets individuella färdigheter och hjälpa det att bli motståndskraftigt, positivt, tålmodigt och tolerant. Barnen har ansvar och skyldigheter både på förläggningen och i skolan. Aktiviteter och träning för vardagslivet är alltid en del av rutinen. Om barnet har särskilda behov får hen socialvård och/eller psykologisk hjälp. Man närmar sig barnen med respekt. Så länge förläggningen inte är alltför stor är det till fördel för barnen att kunna spegla sig i andra. På en alltför stor förläggning blir det för rörigt, och det kan göra att barnens utveckling går långsammare.

1.3.3 Förstärkande av skyddsfaktorerna för de ensamkommande barnen

Ett känt metodologiskt tillvägagångssätt inom (ungdoms)vården är att jobba för att förstärka skyddsfaktorerna och minska riskfaktorerna. Skydds- och riskfaktorer för minderåriga som växer upp i ursprungslandet är dock inte alltid desamma som för de ensamkommande barnen.

Skydds- och riskfaktorer för ensamkommande barn, enligt forskningen

Stödet av de ensamkommande barnen har som mål att stärka ungdomarna och deras stresstålighet samt minska deras riskfaktorer. Skyddsfaktorer är förhållanden i omgivningen och karaktärsdrag hos det individuella barnet som kan användas och förstärkas för att bygga upp barnets motståndskraft och minska riskerna. Motståndskraften avgörs delvis av genetiska faktorer och delvis av så kallade copingstrategier som man kan lära sig.

När man ser på risk- och skyddsfaktorer för ensamkommande barn⁹ är det viktigt att påpeka att åldersgränsen 18 år, som gräns mellan att vara myndig eller omyndig, inte är en standard som gäller över hela världen. Ofta avviker denna åldersgräns från det som gäller inom den minderåriges kultur och både inom och mellan kulturer betraktas detta på olika sätt. I många länder finns det ingen tydlig uppdelning mellan barnens och de vuxnas värld. Ett ensamkommande barn kan lämna sitt land som vuxen och sedan stämplas som barn i mottagarlandet. Ensamkommande barn kan dessutom ha utfört arbetsuppgifter som i Europa endast utförs av vuxna (Derluyn & Broekaert, 2008). Det är viktigt att tillägga att resan till Europa kan innebära att de ensamkommande barnen uppför sig på ett mer vuxet sätt i relation till sin ålder.

Ofta måste flyktingarna hantera traumatiska upplevelser i ursprungslandet, under flykten eller i det nya, främmande landet (Derluyn & Broekaert, 2008; Fazel et al., 2012; Reed, Panter-Brick & Stein, 2012). Våldsupplevelser (hot och verkligt våld), som offer eller som åskådare är en stor riskfaktor för psykiska problem (Reed et al., 2012). Diverse studier har visat att barn som ledsagas av en släkting, eller som efter ankomsten tas emot av en släkting, har färre problem än ensamkommande barn (van der Veer, 1996). Dessa lider oftare av psykisk ohälsa.

Stöd och skydd kan hjälpa minderåriga och barn att hantera de psykologiska effekterna av trauma och elände. Om de separeras från föräldrarna saknar barnen också ofta ett socialt stöd och skydd och de förlorar dessutom även andra viktiga släktingar. De förlorar alltså en hel värld med viktiga vuxna, säkerhet, stabilitet och sina „rötter“. Dessutom löper de, på grund av bristen på skydd, större risk att drabbas av traumatiska händelser under flykten. De saknar också sociala och ekonomiska medel i det nya, främmande landet som de vistas i (Derluyn & Broekaert, 2008). Barn, vars släktingar befinner sig i en svår situation (sitter t.ex. i fängelse), har

⁹ Listan med „Specifika skydds- och riskfaktorer för ensamkommande barn“ finns på www.engi.eu.

en ökad risk för att utveckla psykiska problem. Detta verkar också vara fallet om barnen har svårt att hålla kontakten med sin familj. Kontakt med familjen (på distans) har en skyddande inverkan (Fazel et al., 2012).

Akkulturationsprocessen kan framkalla mycket stress, eftersom den kan leda till att man förlorar kontakten med det traditionella sättet att leva på (Derluyn & Broekaert, 2008). Integration i det nya samhället, med bibehållande av den egna, ursprungliga kulturen leder till en bättre anpassning. Att hålla fast vid de traditionella familjevärderingarna har en skyddande effekt, men det är också viktigt att barnen integreras och får en chans att lära sig det nya språket (Fazel et al., 2012). Det fungerar skyddande mot psykologiska problem när barnen bor tillsammans med personer med samma bakgrund som de, och som har integrerats i det nya samhället (Fazel et al., 2012; van der Veer, 1996).

En stöttande omgivning minskar mängden psykiska besvär, men i praktiken finns det inte alltid en sådan omgivning. Livsförhållandena i det nya landet är ofta svåra med stora flyktingförläggningar, grupper som ger liten chans till privatliv och lite personal (Derluyn & Broekaert, 2008). Sådana boendeformer påverkar de minderåriga negativt, till skillnad från när de bor självständigt eller hos en värdfamilj/i ett familjehem, vilket får de att känna sig trygga och ger möjlighet till lite privatliv (Fazel et al., 2012).

I en kvalitativ undersökning från 2011 om religionens roll för ensamkommande barn noterade Ní Raghallaigh (2011) att religionen gav barnen mening, trygghet och en känsla av kontroll över den nya livssituationen. För många verkar religionen vara en viktig faktor för hur de hanterar situationen. Carlson, Cacciatore och Klimek (2012) beskriver tron på en högre makt eller religion som en individuell skyddsfaktor. De överlevnadsstrategier som används beror på det ensamkommande barnets omständigheter och tidigare erfarenheter.

Olika studier (Geltman et al., 2005; Bean et al., 2007; Hodes, Jagdev, Chandra och Cunniff, 2008) har visat på riskfaktorer som kan medverka till uppkomsten av posttraumatiska stressreaktioner hos ensamkommande barn, som litet socialt stöd, kroppsskador och upplevda traumatiska erfarenheter. Flickor och äldre ensamkommande barn löper en större risk att utveckla posttraumatiskt stressyndrom (PTSS). Hälsoproblem som fanns före emigrationen eller som uppkom under flykten eller i flyktingläger, verkar också vara viktiga riskfaktorer (Carlson et al., 2012). Van der Veer (1996) anger att möjligheten för ett barn att få uttrycka sina känslor genom att spela musik eller kanalisera sina aggressioner genom idrott är en skyddsfaktor.

En undersökning av van Ijzendoorn (2008) påvisade att det i första hand är de gener som har ett samband med dopaminsystemet som gör minderåriga mer eller mindre mottagliga för omgivningen. Specifika kombinationer av sådana gener kan hjälpa vissa minderåriga och göra att de inte drabbas av posttraumatisk stress eller utvecklar ett problembeteende efter misshandel eller bristande omsorg. De positiva och negativa effekter som omgivningens inverkan kan ha varierar per ungdom, eftersom man kan vara mottaglig på olika nivåer.

Skydds- och riskfaktorer som är specifika för ensamkommande barn

Skyddsfaktorer:

- Kunskaper i värdlandets språk
- Religion
- Hantera känslor
- Trygghet
- Fast boende
- Socialt stöd
- Att bo med andra som har samma bakgrund
- Kontakt med släkten

Riskfaktorer:

- Fysiska eller psykiska hälsoproblem
- Osäkerhet
- Traumatiska erfarenheter
- Erfarenhet av våld
- Att vara ensamkommande
- Litet socialt stöd
- Att bo på stora förläggningar
- Ingen kontakt med släkten

1.3.4 Stöd vid familjeåterförening

I vissa europeiska länder kommer ett stort antal ensamkommande barn i fråga för familjeåterförening¹⁰. Innan återföreningen verkligen äger rum, måste barnet ofta vänta länge och utstå en hel del. När föräldrarna och barnet äntligen åter ses är alla oftast mycket glada, men det är inte alltid lätt att leva ihop som en familj igen. Återföreningen kan också leda till nya och okända spänningar.

Ett exempel: Familjeåterförening i Nederländerna

År 2014 och 2015 skickade flyktingar, framför allt syrier, först sina barn till Europa där de sedan kunde ansöka om familjeåterförening. I första instans var det brukligt att skicka den äldsta sonen, men under 2015 märkte Nidos att de barn som kom till Nederländerna, ensamma eller i sällskap, var yngre än tidigare. Det fanns till och med barn som var yngre än 10 år. Det blev tydligt att det fanns ett samband mellan detta fenomen och chansen att överleva båtresan till Europa. Båtar med små barn kom oftare fram till andra sidan än övriga båtar. Ju fler flyktingar som kom till Nederländerna, desto längre tog förfarandet kring familjeåterföreningen. År 2015 och 2016 ledde detta, att familjerna satte barnen under tryck för att påverka förfarandet och skynda på det, till stor panik och uppståndelse.

Med tiden genomfördes de första återföreningarna och Nidos såg, vid sidan av många lyckliga barn, även barn som drabbades av panik när deras familjer kom till dem. Det fanns till exempel en åtta år gammal flicka som strax före återföreningen berättade att hon inte ville bo med sin familj, eftersom de tidigare hade slagit henne. Detta hände inte i det (arabiska) familjehem där hon nu bodde och det tyckte hon var skönt. Med hjälp av handledning av Nidos och förståelse från de biologiska föräldrarnas och familjehemmets sida kunde detta lösas. Flickan är nu mycket lycklig med sina föräldrar och syskon. Hon blir inte längre slagen och besöker familjehemmet regelbundet.

Om olika familjemedlemmar migrerar vid olika tidpunkter ökar också risken för situationer där familjens heder hotas. Under föräldrarnas frånvaro vänjer sig den minderårige vid västerländska beteenderegler och att ha mer frihet. Detta kan vara i strid med de strängare beteenderegler och „hederskulturen“ hos den biologiska familjen. Det är alltså mycket viktigt att under stödperioden engagera föräldrarna i deras barns utveckling i Europa, trots gränserna och avstånden. Om den (utökade) familjen inte har tillräcklig insyn i den nya situationen kan det leda till att föräldrarna försöker uppfostra om barnet så snart de är tillsammans igen, för att skydda familjens heder och goda rykte¹¹. Detta kan leda till barnmisshandel.

Ett familjehem kan ge ett värdefullt bidrag genom att engagera den biologiska familjen vid viktiga händelser och i barnets utveckling under den period då barnet bor i familjehemmet. Detta kan också förebygga att barnet, genom sitt beteende, skadar familjens heder.

¹⁰ Mer information om familjeåterförening finns på www.engi.eu.

¹¹ Grundat på en artikel av Marjan Schippers och Mirjam van der Meer (Nidos) i *Tijdschrift voor jeugdgezondheidszorg* (tidskriften för barn- och ungdomshälsövård), specialnummer om nyanlända, publicerad i oktober 2016.

1.3.5 Klara sig själv efter 18-årsdagen

I de flesta europeiska länder blir barnen myndiga när de fyller 18. Som vi skrev i avsnitt 1.3.3 överensstämmer denna åldersgräns ofta inte med den kultur som det ensamkommande barnet kommer ifrån.

I vissa länder, som Danmark och Nederländerna, ändras reglerna för boendet vid denna ålder och man slutar då också att betala familjehemmen. Beroende på hur pass långt man kommit i asylproceduren kan ungdomarna då tvingas att bo på en flyktingförläggning för vuxna.

Syftet med stödet i Nederländerna och med att bo i ett familjehem är därför att ensamkommande barn ska kunna klara sig själva när de fyller 18. I europeiska länder med rättsliga företrädare får ungdomen från och med den dagen inte längre stöd av en företrädare.

Det är svårt för många minderåriga att klara sig själva. Ensamkommande barn är ofta mycket oroliga inför 18-årsdagen. De är rädda för det byråkratiska pappersarbete som väntar dem. Osäkerheten över var de ska bo i framtiden spelar ofta också en roll. Förutom ett nätverk med vänner och förebilder är det därför också viktigt med ett stöttande nätverk som ungdomarna kan lita på och gå till med sina frågor. Ett socialt liv med utbildning eller arbete hjälper förstås också till. En annan kraftigt skyddande faktor är kunna tala värdlandets språk.

Att få vara kvar inom ungdomsvården och/eller få stöd av en företrädare kan vara mycket stöttande.

Exempel från praktiken:

I Tyskland, till exempel i södra Niedersachsen, hjälper ungdomsvården till om det behövs upp till 21 års ålder. JSN har goda erfarenheter av detta.

Coaching för att bygga upp förmågan att klara sig själv

När man coachar ensamkommande barn i att klara sig själva är det viktigt att

- hela tiden uppmuntra att ett stöttande nätverk byggs upp, både formellt (organisationer) och informellt (vänner, landsmän och integrerade vuxna eller vuxna som föddes i värdlandet)
- försöka integrera familjehemmet i det stöttande nätverket för minderåriga, efter att de fyllt 18 år
- se till att minderåriga, långt innan de fyller 18 år, vet var de ska bo efter sin 18-årsdag
- se till att nästa boende, så bra som möjligt, ansluter till nätverket och till den minderåriges dagliga rutiner (skola/arbete).

1.3.6 Stöd efter beslut om asylansökan: återvändande eller integrering

Det ensamkommande barnets asylansökan ger ett positivt eller negativt svar. Om svaret blir negativt fokuserar stödet på återvändandet. Illegal vistelse i värdlandet betraktas inte som ett acceptabelt alternativ.

Stödet av minderåriga inför återvändandet är ofta svårt eftersom både barnet och dess familj har fäst allt hopp till ett uppehållstillstånd och inte vill acceptera ett avslag.

Integrering efter att man fått uppehållstillstånd kräver också ett bra stöd. Skillnaderna mellan de olika kulturerna och samhällena är ofta stora och detta kräver mycket av de minderåriga och av deras anpassningsförmåga.

Återvändande

Det finns flera skillnader mellan länderna i Europa vad gäller asyltagarna för minderåriga. Tjeckien ger till exempel alla ensamkommande barn uppehållstillstånd när de ansöker om det. Nederländerna skickar inte tillbaka ensamkommande barn före 18-årsdagen, mot deras vilja, men det finns kända exempel på minderåriga som uppmanats att frivilligt återvända före 18-årsdagen.

Återvändandet är ett stort problem för de flesta ensamkommande barn. De fruktar för sin säkerhet och för repressalier eftersom de rest iväg. De kan också känna skam inför sina familjer eftersom de inte kunnat hjälpa dem och de kan vara rädda för att bli avvisade av sina familjer eftersom de inte lyckats i Europa.

Ungdomar som återvänder med tomma händer är kanske inte välkomna tillbaka till sina familjer. Familjerna har ofta gjort stora ekonomiska uppoffringar inför resan och om ungdomarna återvänder utan pengar kan det ge familjen allvarliga ekonomiska problem. Dessutom betraktar den lokala gemenskapen i ursprungslandet det som icke-trovärdigt att återkomma med tomma händer från Europa. Ett ensamkommande barn som återvänder kan betraktas som misslyckat och inte längre vara välkommet i gemenskapen. Det ger barnet begränsade möjligheter att hitta boende och en inkomst.

Stödet inför återvändandet kan minska dessa problem. Det är viktigt att

- ha bra uppdaterad information om säkerhetsläget i ursprungslandet
- ta del av erfarenheter från dem som återvänt tidigare
- informera familjen om anledningen till det påtvingade återvändandet, för att minska risken för att den minderåriga skuldbeläggs
- ha en återvändarplan som gör att den minderåriga inte återvänder med tomma händer (t.ex. ha fått en yrkesutbildning) och att återvändandet sker i samråd med familjen.

Ett exempel: Hjälp att återvända med hedern i behåll

International Organization for Migration (IOM) gör det möjligt att få hjälp att återvända med hedern i behåll. IOM undersöker också säkerheten inför återvändandet och till exempel minderårigas möjligheter att gå i skolan.

En pojke som nyss fyllt 17 år måste återvända till Afghanistan när han fyller 18. Hans plan är att öppna en affär där, med ekonomiskt stöd av IOM.

Hans företrädare på Nidos ringer tillsammans med pojken upp pappan för att diskutera denna plan. Fadern diskuterar sedan planen tillsammans med släkten och tillsammans beslutar de att det är bättre för pojken säkerhet om han reser till en farbror som bor i en annan region. De säger också att det inte är någon bra idé att han öppnar en affär eftersom det finns en risk för att han blir rånad.

Familjen föreslår att pojken tar körkort i Nederländerna och går en kurs i fordonsteknik. Tack vare ekonomiskt bistånd av IOM kan han, efter att ha återvänt till Afghanistan, bli taxichaufför.

Exempel från praktiken: Nidos policy kring återvändande

Nidos policy kring återvändande grundar sig på visionen att arbetet med ett hållbart återvändande för en minderårig kräver ett dubbelt åtagande: den minderåriges åtagande och familjens åtagande.

Detta åtagande om att återvända kan uppnås om man i samarbete med både den minderåriga och familjen förbereder en hållbar plan för ett säkert återvändande. Denna plan måste ge utsikter om en självständig tillvaro och ska grunda sig på korrekt och pålitlig information. Återvändandet måste vara hållbart, vilket bör övervakas av internationella och lokala organisationer.

Ett dubbelt åtagande kan uppnås genom

- rätt timing
- att engagera familjen i den unges situation redan från start och att låta familjen aktivt delta vid lösandet av problem och med att ta fram framtidsplaner
- tillsammans med den unge avgöra när möjligheterna för återvändandet ska diskuteras och tillsammans ta fram en plan för återvändandet.

En hållbar plan för återvändande

- ger den unge en säker vistelse
- ger den unge möjlighet till ett självständigt liv via utbildning eller eget arbete
- ger den unge möjligheter till utveckling
- förbereds med familjens tillstånd och stöd
- erbjuder placering i en familj, helst inom den egna släkten, men annars i andra former
- stöttas av lokala organisationer.

Garantier för ett hållbart återvändande innebär:

- att återvändandet övervakas av lokala och internationella organisationer
- att planen för återvändandet och den första perioden efter återvändandet kontrolleras så att planen vid behov kan anpassas med hjälp av lokala organisationer och/eller släkten.

Ett framgångsrikt exempel:

Det danska Röda korset ger stöd till avvisade asylsökande på förläggningarna inför återvändandet och det finns ett särskilt tillvägagångssätt för minderåriga.

Minderåriga som nyss har kommit fram är ofta trötta, spända och förvirrade. De har hört felaktig och motstridig information om mottagandet och asylproceduren i det nya landet. De har svårt att orientera sig och få lugn och ro. Förutom behovet av trygghet är det viktigt att de vet vad som ska ske. Därför är det viktigaste målet vid den första kontakten med minderåriga att ge dem en känsla av att ha kontroll över situationen och hjälpa dem att förstå kontexten och vad den nya och främmande situationen innebär.

Intervention i tid är mycket viktigt. De minderåriga ska få grundläggande information om asylproceduren, inklusive information om stöd vid återvändandet om de skulle vilja ta tillbaka sin asylansökan eller om asylansökan avslås.

Det viktigaste budskapet vid stödet inför återvändandet är: Se till att du inte står ensam i denna situation utan acceptera erbjudandet om objektiva råd. Det handlar om ett motiverande samtal med en vuxen som kan hjälpa den minderåriga att göra val inför framtiden, grundade på bra information. Den minderåriga väljer själv, men den vuxna hjälper till med att förklara de olika alternativen.

På detta tidiga stadium, innan ett avslag på asylansökan har beslutats, läggs grunden för stödet av återvändandet i ett senare stadium.

Om en minderårigs asylansökan avslås tar det danska Röda korset omedelbart kontakt med den minderårige. Kontakten tas via företrädaren eller medarbetare vid förläggningen. Det är viktigt att alla företrädare (volontärer och betalda företrädare) och personalen vid förläggningen känner till målsättningarna och möjligheterna till stöd inför återvändandet.

Om den minderårige kommer att tas emot av släktingar kan dessa ofta ge mycket nyttig information till stödet inför återvändandet. Det är viktigt att även tala ensam med den minderårige eftersom släktingarna kan ha egna argument för eller emot den minderåriges återvändande.

Företrädaren kan delta vid stödet av återvändandet, men det avgörs av vilken relation företrädaren och barnet har. Ambivalens efter avvisningen kan påverka relationen och då är det kanske bättre att barnet stöttas av en neutral person. Eftersom företrädarna känner till målsättningarna och möjligheterna till stöd vid återvändandet är det ofta ett bra arbetssätt att företrädaren hänvisar den minderårige till en oberoende och neutral person som inte har gett stöd till hen under proceduren och alltså inte är emotionellt berörd av avslaget på ansökan om uppehållstillstånd. Avslaget gör att den minderårige hamnar i en övergångsfas då avslaget måste förstås, bearbetas och accepteras. Där kan den neutrala personen ge stöd till den minderårige så att hen kan fatta sina egna, väl underbyggda beslut.

Integrering

Precis som alla andra migranter så måste även flyktingar anpassa sig till den nya omgivningen. Människor som under en lång tid konfronteras med en annan kultur anpassar sig efter denna. Hur de ser på världen förändras och vissa normer och värderingar förändras också.

Berry (1990) skiljer mellan olika strategier för anpassningen till en annan kultur: integrering, assimilering, segregering och marginalisering. I allmänhet är integrering den mest framgångsrika strategin för ett socialt välbefinnande. Inom denna kontext innebär integrering en anpassning till den nya omgivningen, med bibehållande av den egna kulturen.

Strategi för anpassning till en annan kultur		Anpassning till den dominerande kulturen	
		Ja	Nej
Bibehållande av kultur	Ja	Integrering	Segregering
	Nej	Assimilering	Marginalisering

I enlighet med det som även beskrevs i avsnitt 1.1.2 påverkas ensamkommande barns identitetsutveckling på grund av migrationen. Genom de annorlunda och förändrade normerna och värderingarna förändras också bilden av den egna identiteten som står under utveckling. Förebilder från ursprungslandet passar inte in här, men det gör inte heller förebilder från det nya samhället. Istället kan landsmän och före detta ensamkommande barn som håller på att utveckla ett framtidsperspektiv i ett västerländskt samhälle bli nya förebilder.

Av diverse undersökningar har det framkommit att kontakter med och deltagande i det nya samhället, med en möjlighet att behålla de egna, kända kulturella normerna och värderingarna, bidrar till ungdomarnas välbefinnande och hjälper dem att hitta sin egen väg i det nya samhället.

Exempel från praktiken

Viktiga punkter att ta hänsyn till vid stöd av ensamkommande barn hos Nidos:

- hitta förebilder (från den minderåriges egna kultur eller från en jämförbar kultur) inom den minderåriges nätverk
- den minderårige måste få lära känna det nya samhället och kulturen i sitt eget tempo
- stödja i sökandet efter en adekvat utbildning och /eller arbetsplats som matchar hens framtidsplaner
- deltagandet i det nya samhället är en del av stödet
- om så önskas kan kontakter med landsmän utgöra en del av den minderåriges liv.

1.4 EMPOWERMENT AV DET ENSAMKOMMANDE BARNET

1.4.1 Inledning

Empowerment handlar om att göra barn starkare och att stärka deras stresstålighet och motståndskraft. Ett stöttande (familje)nätverk kan avsevärt bidra till att förstärka barnet. Den utökade familjen är en viktig skyddsfaktor för ensamkommande barn.

1.4.2 Främja motståndskraften

Man ägnar allt mer uppmärksamhet åt hur barn överlever och vad som gör dem starkare.

Fokus ligger härvid inte på brister eller riskfaktorer utan på de förmågor barn har att hantera problem som barn har, skyddsfaktorer och motståndskraft. Att betona motståndskraften underlättar förståelsen av hur ensamkommande barn hanterar motgångar och vilka deras behov är. Det är också till stöd när man ska besluta om eventuell intervention. Motståndskraft innebär oftast en „bra anpassning eller positiv utveckling trots allvarliga hot“ (Masten, 2001, sid. 2). Det är en dynamisk process med positiv anpassning vid motgångar (Luthar, Cicchetti & Becker, 2000, sid. 543). Med andra ord: man har lättare att vara positiv, framtidsinriktad och stark under svåra tider. Det innebär att man kan ha lättare att återhämta sig och kämpa emot. Det kan vara svårt för ett ensamkommande barn att gå tillbaka till ett normalt liv. I detta fall kan Walshs (2002) metafor vara passande; hon beskriver motståndskraft som ett „språng framåt“ in i en osäker framtid.

1.4.3 Anlitande av familjenätverket

Ensamkommande barn kommer oftast från en utökad familjekultur och det är då naturligt och logiskt att engagera familjenätverket i stödet kring barnet. Som vi beskrev tidigare har det av ett antal studier framkommit att kontakter med den biologiska familjen är en viktig skyddsfaktor för ensamkommande barn.

Den biologiska familjen kan spela en viktig roll

- genom att stötta barnet
- genom att minska trycket på barnet om inte målet med flykten uppnås
- genom att minska trycket på barnet vad gäller familjeåterföreningen
- vid oro över barnets beteende (pedagogisk auktoritet)
- vid hälsoproblem
- vid utarbetandet av planer för återvändande
- när beslut ska fattas
- vid placering i ett familjehem; barnet stöttas av att den biologiska familjen godkänner placeringen.

Exempel från praktiken: Cross-Border Networking

Under jakten på effektiva arbetsmetoder har Nidos samlat ihop och förfinat många positiva erfarenheter av att engagera familjenätverket.

Utifrån ett metodologiskt upplägg som kan jämföras med „Family Group Conference“ från Nya Zeeland lanserades år 2013 en metodologi för Cross-Border Networking (CBN, gränsöverskridande nätverk). Kärnan i metoden är att Nidos redan från början sätter in både befintliga, nya och tänkbara nätverk för att ge stöd och handledning.

Sedan 2014–2015, då det främst kom barn från Syrien och Eritrea, har det blivit vanligt att dessa barn, från den första allra kontakten med Nidos, har kontakt med sina familjer i ursprungslandet. Det finns inga hinder för detta eftersom de har rätt till asyl och familjerna gärna vill ha kontakt med dem för att kunna skynda på en familjeåterförening. Framför allt för de syriska barnen är det ofta enkelt att ringa familjen eller hålla kontakten via Skype.

Det danska Röda korset har också positiva erfarenheter av att (om barnen vill det) ta kontakt med familjerna utomlands. Organisationen förklarar de realistiska möjligheterna för barnet och möjligheterna till familjeåterförening, och diskuterar hur familjen skulle kunna bidra till detta. Man behöver därför inte eftersträva mål som aldrig skulle kunna uppnås och det befriar barnet från ett stort ansvar. Tack vare mobiltelefonerna är det numera också mycket lättare att samarbeta med familjerna utomlands.

2

MOTTAGANDE AV ENSAMKOMMANDE BARN I FAMILJEHEM

2.1 INLEDNING

I Europa finns det olika åsikter om var det är bäst för ensamkommande barn att växa upp. Det varierar för varje enskilt barn och därför är det viktigt att göra en individuell bedömning när man ska hitta en lämplig lösning.

Det internationella juridiska ramverket för mottagandet av ensamkommande barn anger vilka rättigheter, ansvar och miniminivåer som måste respekteras enligt FN-instrument, EU-lagar och EU-policy (se avsnitt 1.2 i inledningen).

Olika rapporter berättar om möjligheterna till anpassad placering, mer specifikt i familjehem. Det framgår att ett av de alternativ som rekommenderas för ensamkommande barn är att låta dem växa upp i en familj, vilket stöds av ett antal vetenskapliga publikationer. Det har visat sig att barn som bor på barnhem utvecklas sämre än barn som växer upp i en familj. Det är också det viktigaste argumentet för att välja placering hos familjer.

2.1.1 Mottagande av ensamkommande barn i familjehem

Det finns olika former av placering i familjehem som kan vara lämpliga: placering i barnets (anhörig)nätverk eller placering hos familjer som barnet inte känner.

Att växa upp inom det egna nätverket

Om man får växa upp inom det egna nätverket så har det, förutom de ovan nämnda fördelarna med att växa upp i den egna kulturen, den extra fördelen att man har en delad släkt- och migrationshistoria och befintliga känslorelationer. Dofterna, maten och det språk eller den dialekt som talas känns igen, och det kan förebygga stress. För nätverkshem gäller detta ännu mer än om barnet placeras hos en okänd familj med samma etniska bakgrund som barnet. Vissa ensamkommande barn har släktingar i mottagarlandet som de kan bo hos. Andra ledsagas av personer som tillhör deras nätverk utan att vara släktingar, men som ändå kan vara lämpliga som familjehem. I dessa situationer måste personalen undersöka och bedöma relationen mellan barnet och släktingen eller ledsagaren och fastställa om dessa kända personer kan möta barnets behov.

Att växa upp i ett okänt familjehem

I de fall ensamkommande barn inte har något eget nätverk och inga andra ansvarstagande ledsagare som de kan bo med, kan även en familj som barnet inte känner erbjuda en trygg plats att bo på.

Vissa ensamkommande barn vill inte längre bo hos en familj, och ett skäl kan vara att de redan har vant sig vid att leva självständigt. I sådana fall måste andra former av placering övervägas, till exempel stödboende i liten skala eller eget boende.

2.1.2 Placering i familjehem med eller utan migrationsbakgrund?

För- och nackdelarna med placering i familjehem som har eller saknar migrationsbakgrund bedöms på olika sätt i olika länder i Europa. Hädanefter används termen *etniska familjer* för familjer med migrationsbakgrund och *inhemska familjer* för familjer som inte har det, vilket i Sverige betyder att familjerna har svenskt ursprung.

Vissa länder väljer etniska familjer eftersom de har noterat att ensamkommande barn mår bättre i en miljö där de kan behålla så mycket som möjligt av sin kulturella identitet, och där familjen de bor hos också själva har upplevt olika aspekter av migration.

Andra länder fokuserar mer på placering hos inhemska familjer eftersom man anser att detta leder till en snabbare och bättre integration. Skälen till att man är tveksam till att arbeta med etniska familjer kan vara att man uppfattar dem som mindre pålitliga eller att man befärdar att kulturella matchningar skulle verka diskriminerande. Ytterligare ett skäl är att det är svårare att utöva tillsyn i dessa familjer.

En första internationell litteraturstudie (Arkesteijn 2015) beskriver den gynnsamma effekten av en kulturell matchning på barnens förmåga att bygga upp en positiv självbild och att lära sig hantera rasism. I studien framkom ytterligare ett argument för en kulturell matchning: inhemska familjer känner sig mindre kompetenta att ge stöd till de ensamkommande barnen vad gäller de kulturella aspekterna. Dessutom betraktas placering i familjer med samma kulturella och etniska bakgrund som en skyddsfaktor för de ensamkommande barnens psykiska hälsa (Geltman, Grant-Knight & Metha, 2005).

Vissa ensamkommande barn föredrar att placeras hos en inhemsk familj och ofta är det den egna familjens önskan. Familjen tror att det gör att barnet lär känna värdlandet bättre, vilket hjälper det att integreras och att lära sig språket. Det leder i sin tur till bättre skolresultat och en högre levnadsstandard.

Användningen av etniska familjer: „Protective wrapping“ (eng)

Danmark, Tyskland (södra Niedersachsen) och Nederländerna är exempel på länder som använder sig av etniska familjehem.

Ett framgångsrikt exempel:

Nidos erfarenhet av placering i etniska familjer är positiv. Organisationen grundar detta på bland annat följande expertinsikter.

Tjin A Djie och Zwaan hänvisar till en „inbäddning i kulturen“ och till en „inbäddning i gruppen“ med „protective wrapping“ (eng). Protective wrapping är ett brett begrepp och det gäller inte bara familjen utan även alla kända erfarenheter från det förflutna, till exempel dofter, landskap, traditioner, ritualer, historia och mat. Det finns seder och traditioner från det förflutna som inte längre är självklara efter migrationen och att helt enkelt få en möjlighet att tala om dessa kan ge en viss trygghet. Enligt Tjin A Djie och Zwaan kan „protective wrapping“ stärka personer som är utsatta. Alla har „protective wrapping“, inte bara migranter. Under svåra perioder letar alla efter fina minnen, erfarenheter av trygghet och värme (Tjin A Djie & Zwaan, 2007, sid. 45).

Inom den metodik med mottagande i familjehem som Nidos har tagit fram är „protective wrapping“ „förankringar i det förflutna och nuet, till exempel personer som påminner dig om din familj, gamla eller nya vänner med kopplingar till det förflutna, kända vanor, mat etc. Kort sagt allt som kändes bra i tryggare tider“ (Spinder, van Hout & Hesser, 2010, sid. 38). Det finns alltid minnen som är kära, även om de fina minnena kan ha blandats upp med negativa minnen, som var ett skäl till flykten. Tjin A Djie och Zwaan (2007) hävdar att en

ny förankring i en familj och ett socialt stödsystem är helt avgörande för att kunna gå in i en ny fas i livet och att detta har en stabiliserande effekt.

Spinder et al. (2010) förklarar att etniska familjer kan ge en stabil miljö åt ensamkommande barn. De erbjuder en trygg plats att bo på där man kan ta fram tröstande och stimulerande minnen från det förflutna. Genom att barnet får kopplingar till och igenkännanden från det förflutna kan känslorna av utanförskap och förvirring minska och därifrån kan barnet söka kontakt med den okända omvärlden. Etniska familjer kan hjälpa barnet att hitta viktiga kopplingar till det förflutna, som ger dem en känsla av förtroende och trygghet. På så vis kan dessa familjehem erbjuda en kontinuitet för de ensamkommande barnen.

Kouratovsky (2008) introducerade konceptet „protective wrapping“ för att förklara det djupgående inflytande som faktorer som kultur, migration och språk har på den bio-psykosociala utvecklingen. Varje människa har „protective wrapping“ och migrationen kan hota dessa, vilket i sin tur kan leda till en större utsatthet som varar i generationer. Barn föds med en förmåga att locka fram reaktioner hos dem som tar hand om dem. Dessa reaktioner anpassas efter barnet och yttras på ett traditionellt språk som är mycket kulturspecifikt och alltså kulturellt laddat. Det lär barnet något om sig själv redan från början, som förberedelse på både en aktiv och en passiv kommunikation med omvärlden. Den sociala omgivningens reaktioner utgör grunden för barnets självinsikt och förstärker dess förmåga att utveckla och förstå sitt eget beteende som en del av en social grupp. En grupp kännetecknas av en specifik „kultur“ som man kan se som en fast samling av „kroppsrörelser“. Enligt Kouratovsky utgör „protective wrapping“ en buffert mot stress och om stressen inte bearbetas kan det uppstå problem. Om ett ensamkommande barn placeras i ett familjehem med en jämförbar kulturell bakgrund kan det hjälpa barnet att känna igen denna stressbuffert och därigenom lära sig att hantera stress.

De koncept som nämndes ovan visar att placering i en etnisk familj med samma bakgrund som barnet ger trygghet, uppfyllda basbehov, uppmärksamhet och struktur i vardagen. Barnet får på så sätt goda möjligheter till en normal utveckling och en återhämtning efter svåra upplevelser, förluster och trauman. Dessutom kan en etnisk familj trösta och stötta barnet tack vare implicita kunskaper, grundade på deras egna erfarenheter av migration, integration och den stressbuffert som behövdes under flykten samt deras egen bearbetning av trauma och sorg. Etniska placeringar det också lättare för barnet att behålla sin kulturella identitet och sitt modersmål, vilket underlättar ett eventuellt återvändande.

Länder med erfarenhet av kulturell matchning, som Nederländerna och Danmark, betonar att det är viktigt att familjehemmet är integrerat i värdlandet för att förebygga ett socialt utanförskap, framför allt om det placerade barnet får stanna i landet.

Att välja inhemska familjer

Det finns också positiva erfarenheter av placering i inhemska familjer, framför allt om dessa har interkulturella kunskaper och erfarenheter. Regionen södra Niedersachsen i Tyskland arbetar sedan 2011, när man började placera ensamkommande barn i familjehem, med tyska familjehem.

Ett framgångsrikt exempel: Välja inhemska familjer i Tyskland

Även om Jugendhilfe Süd-Niedersachsen (JSN) gärna använder sig av etniska familjer, är de flesta av deras familjehem rent tyska. Vissa ensamkommande barn efterfrågar en placering i en tysk familj för att de ska kunna lära sig språket snabbare och bättre. JSN har konstaterat att barnen lär sig tyska mycket snabbt. De lär sig också kulturen och värderingarna i det nya landet och vad som förväntas av dem i det nya samhället. JSN förväntar sig att deras familjehem är kultursensitiva. Därför erbjuds workshoppas och man anlitar tolkar för både språk och kultur, för att hjälpa familjehemmen att förstå barnens kultur.

2.2 REKRYTERING AV FAMILJEHEM

2.2.1 Inledning

I vissa europeiska länder är det icke-statliga ungdomsvårdsorganisationer som tar hand om rekryteringen av familjehem. I andra länder placeras ensamkommande barn endast i familjer som tillhör barnets (anhörig)nätverk.

När man rekryterar lämpliga familjehem för ensamkommande barn ska man ta hänsyn till ett antal aspekter. Det stora behovet av familjehem får aldrig leda till att man minskar kraven på trygghet för barnen.

Familjehemmen ska ha den rätta motivationen, kunna ta hand om barn, garantera barnets trygghet och sträva efter en långvarig relation med barnet. De måste också kunna släppa barnet om det inte finns något större hopp om att barnet ska kunna få uppehållstillstånd.

Ensamkommande barn måste alltid få möjlighet att hålla kontakten med sina biologiska föräldrar eller släktingar och dessa kontakter ska uppmuntras. Omsorgen om ensamkommande barn kräver en lyhörd och osjälvisk attityd.

2.2.2 Hur kan man rekrytera?

Att vara familjehem innebär konstanta ansträngningar, tålamod och ihärdighet. Ansträngningarna kan ibland ge resultat först på lång sikt.

Ett framgångsrikt exempel:

Nidos har erfarit att det är viktigt att alltid hålla kontakten med personer som i framtiden skulle kunna fungera som familjehem eller inta en nyckelroll.

Det är viktigt att fastställa vilken målgrupp rekryteringen ska inriktas mot och vilka allmänna och specifika kännetecken som familjehemmen måste ha. I allmänhet måste familjerna klara av att ta hand om ensamkommande barn som varit utsatta för svåra upplevelser (de har förlorat sina hem och familjer) men som samtidigt är fast beslutna att hitta nya perspektiv och en trygg plats att bo på. Det lönar sig att leta efter familjer med en specifik kulturell bakgrund.

Rekrytering inom släkten eller nätverket (nätverkshem)

Det första alternativet är att fråga barnet eller, om möjligt, föräldrarna/slakten i ursprungs-landet om de har några släktingar i värdlandet. Ibland har barnen en adress eller ett telefonnummer till släktingar som också bor där.

Rekryteringen börjar med att dessa släktingar kontaktas för att undersöka om barnet skulle kunna bo hos dem. Rekryteringsfasen har till mål att undersöka vad släktingarna skulle kunna göra och att ta reda på vilka behov barnet har. Om barnets behov och släktingarnas möjligheter verkar överensstämmande, kan screeningsproceduren inledas.

Rekrytera personer som kan bli ett godkänt familjehem

När man vill rekrytera personer som kan bli godkända familjehemsföräldrar finns det olika möjligheter: bjuda in dem till informationsmöten eller besöka dem under den egna gemenskapens möten (religiösa grupper, kyrkor, moskéer, kulturgrupper, skolor, idrottsföreningar, etc.). Rekrytering via andra godkända familjehem eller nyckelfigurer inom gemenskapen kan också leda till bra alternativ.

Det är viktigt att informera intresserade familjer om de ensamkommande barnens bakgrund och specifika behov. Be familjerna att överväga för- och nackdelar med att bli familjehem. Passar mottagandet av ett ensamkommande barn ihop med deras nuvarande levnadsförhållanden? Om svaret är ja och om de är redo att ta på sig det uppdraget kan screeningsproceduren inledas.

Rekrytering för att hitta en specifik „match“

De rekryteringsstrategier som nämndes ovan är också lämpliga om man vill hitta en specifik „matchning“, men det bästa alternativet är förstås att leta i barnets egna nätverk eller via nyckelfigurer inom den aktuella gemenskapen.

Om det behövs ett familjehem för ett barn med särskilda behov, behöver man samla in all tillgänglig information. De särskilda behoven kan variera. Det kan innebära att man letar efter ett familjehem i en viss stad, på grund av praktiska omständigheter som exempelvis studier. Eller kanske behövs ett familjehem som kan erbjuda extra omsorg och där kvalificerad medicinsk vård finns i närheten. Familjerna bör rekryteras utifrån denna specifika information och de extra färdigheter som krävs, till exempel vård eller att man bor i en bostad som är lämplig för ett barn med fysiska funktionshinder. Rekrytering via nätverket och barnets sociala miljö har visat sig vara mest framgångsrik.

Rekryteringsplan

Rekryteringen av familjehem börjar med en rekryteringsplan eftersom det gör det lättare att formulera mål, strategier och konkreta aktiviteter. I planen anges vilka specifika placeringsbehov som är aktuella. Letar man efter gifta par, ensamstående föräldrar, personer med eller utan egna barn? Vilken ålder har barnen som man letar familjehem åt? Vill man ha etniska eller inhemska familjer? Vilka kulturella bakgrunder och modersmål letar man efter? Det är viktigt att specificera den kapacitet och mångfald som krävs, till exempel att man vill placera två, tre eller fyra syskon i ett och samma familjehem.

Få kontakt

Ett framgångsrikt exempel: Få kontakt

Nidos har erfarenhet att det är viktigt att få kontakt med grupper av personer som kan erbjuda möjligheter, för att försöka vinna deras förtroende och engagemang. Detta tillvägagångssätt är en kombination av:

- att engagera människor i de ensamkommande barnens intressen och behov
- att vädja till deras omtanke och ansvar för barn
- att ge korrekt och detaljerad information om omsorgen av ensamkommande barn
- att stimulera personer att sprida budskapet vidare
- att organisera möten där intresserade kan få höra andras erfarenheter
- att utföra mediakampanjer.

För att få kontakt med migrantgrupper krävs en kultursensitivitet och ett uppriktigt intresse för personerna och deras bakgrund. Det är viktigt att vara pålitlig och professionell. Att bli avvisad både en och två gånger behöver inte accepteras som ett definitivt „nej“. Man måste göra flera försök för att ta reda på vad avvisandet egentligen betyder. Människor måste få hjälp att kunna övervinna tvivel, osäkerhet eller rädsla. Den som rekryterar bör alltid komma med ett „win-win-budskap“: *Vad ger det oss och dig, vad gäller det icke-materiella?* Det är viktigt att själv ta nästa kontakt med de blivande familjehemmen, i stället för att vänta på att de ska kontakta dig. Medvetenhet om rätt timing är viktigt. Försök att få kontakt med en person eller en grupp vid ett senare tillfälle, om de har andra prioriteter just nu. Slutligen är det viktigt att lära sig att skilja mellan rekryteringsaktiviteter som är effektiva och sådana som inte är det.

Arbeta med nyckelfigurer

Nyckelfigurer är personer som har en särskild relation till den målgrupp som man vill rekrytera ifrån. De har en ledande roll eller ett stort inflytande inom målgruppen. De kan göra reklam för organisationen och hjälpa till att öka viljan att ge omsorg och ta ansvar inom målgruppen. Nyckelfigurer kan också vara kulturkonsulenter eller medlare i jakten på bra familjehem. Det är viktigt att organisationen lär känna nyckelfigurerna, dvs. personer som är pålitliga och empatiska i förhållande till både ensamkommande barn och målgruppen. Nyckelfigurerna kan ge råd till dem som rekryterar och hjälpa dem att hitta möjliga familjehem, kanske genom att själva leta efter lämpliga familjer.

Ett framgångsrikt exempel:

I Nederländerna är nyckelfigurer och familjehem ofta före detta ensamkommande barn.

Ett exempel: Ta fram en rekryteringsplan

Hur många platser vill man hitta? (Fokusera på antalet platser eller familjer)

Vilka familjer behövs och för vem? (Barnens ålder, kön, antal platser, etniska eller inhemska familjer, språk, religion, ensamstående med eller utan barn, de egna barnens ålder)

Var kan man hitta dem? (Via godkända familjehem, nätverk, nyckelfigurer, kulturella grupper, skolor, kyrkor, moskéer, församlingshem, etc.)

Vilka familjer bör man undvika? (Spill ingen tid på familjehem som inte är lämpliga – för unga eller för gamla, som bor i staden i stället för på landet eller tvärtom, som är dogmatiskt religiösa, där det finns kontraindikationer, som att man röker inomhus, missbrukar alkohol eller droger)

Hur många platser behövs och inom vilken tidsrymd? (Formulera smarta mål)

Vilka metoder ska man använda och vem tar hand om vilka aktiviteter?

Kan dessa metoder och aktiviteter genomföras regelbundet eller krävs det extra personal eller pengar?

När ska man utvärdera för att kontrollera om målen uppnås?

Måste planen anpassas om ansträngningarna inte uppfyller förväntningarna?

Måste målen ändras?

Måste man byta ut „fyndplatserna“ eller aktiviteterna?

Olika sätt att rekrytera

Det finns olika metoder för att rekrytera familjehem. Dessa beskrivs närmare nedan.

Annonser

Annonser med specifik information om barnet och dess behov kan vara framgångsrika. Vid rekrytering via annonser är det viktigt att:

- noga avgöra vilka publikationer som är mest lämpade för målgruppen/målgrupperna
- ge adekvat information om vilka man helst vill ska svara (och vilka man inte vill ska svara)
- försöka att förebygga icke relevanta svar (som man ju ändå måste hantera)
- vara tydlig med hur människor kan svara – per telefon, mejl, hemsida, etc.

Ett framgångsrikt exempel: Personlig kontakt

Även om det kan vara nyttigt att använda sig av annonser så har Nidos erfarenhet att en personlig kontakt är den bästa rekryteringsmetoden.

Broschyrer

Broschyrer kan användas effektivt om man noga väljer var de delas ut. Välj platser dit målgruppen kommer. Broschyrerna måste vara utformade på ett lockande sätt, gärna vara färgglada och – viktigast av allt – ge information på ett sådant sätt att läsaren vill veta mer om organisationen och om de ensamkommande barnen.

Broschyrerna behöver vara skrivna på olika språk om fokus ligger på familjehem med en specifik kulturell bakgrund. Se till att revidera broschyrerna regelbundet, välj en annan layout eller nya färger så att de noteras och verkar lockande. Se till att de aktuella kontaktuppgifterna i broschyren (mejladresser, hemsidor eller telefonnummer) är riktiga så att intresserade personer kan kontakta er.

Informationsmöten

Informationsmöten kan organiseras med olika grupper:

- intresserade inom kyrkoförsamlingar eller moskéer
- intresserade inom en NGO (frivilliga organisationer)
- intresserade inom migrantföreningar, skolor, idrottsföreningar etc.

Mötena ska fokusera på rekryteringsplanens målgrupper. Var mycket försiktig med grupper som kan vara fanatiskt (eventuellt extremt) politiska eller religiösa. Mötena syftar till att informera om de ensamkommande barnens bakgrund och behov, att berätta om hur viktig och nödvändig hjälpen är samt berätta om vilket stöd som ett familjehem kan räkna med att få av organisationen.

Möten där erfarenheter av att ge omsorg till ensamkommande barn delas

Man kan be familjehem att berätta om sina erfarenheter och färdigheter vid ett möte med vänner, släktingar eller grannar som kanske också är intresserade av att bli familjehem. Ett annat alternativ är att be familjehemmen att värva andra familjer.

Sociala medier

Vid rekrytering via sociala medier är det viktigt att definiera målgruppen ytterst noggrant. Så snart ett meddelande har delats når det en stor grupp människor, kanske i hela Europa eller ännu längre bort. Det kan leda till en mängd oväntade svar, både i antal och typ av reaktioner. Att ta del av detta kan vara slöseri med tid. För att förebygga detta är det viktigt att starta en kampanj via sociala medier med personer som man känner väl. Be dem att dela meddelandet enbart med personer eller grupper som de känner och inom det område ni vill nå ut till. På så sätt begränsas kampanjens räckvidd. Ge adekvat information och ange vilka svar ni förväntar er och vilka ni inte vill ha. Hänvisa till organisationens hemsida och be de intresserade att studera den noga innan de anmäler sig.

Ett exempel: Hitta familjehem

Be barnets lärare om hjälp med att hitta ett familjehem som har en koppling till skolan. Ibland kan man ordna ett möte mellan ett barn och en familj utan att skapa förväntningar, bara för att se om kontakten skulle kunna leda till en „matchning“. Ett barn brukade till exempel ofta leka hemma hos en kompis, vilket ledde till att kompisens föräldrar erbjöd sig att ta hand om pojken i sitt hem.

En afrikansk pojke på en förläggning verkade lite isolerad och förvirrad och hans företrädare var på jakt efter en lämplig familj. Försök att matcha pojken med de tillgängliga familjehemmen misslyckades. Eftersom pojken ofta gick till den afrikanska moskén kontaktade företrädaren ledarna inom församlingen och bad dem om hjälp med att leta efter ett lämpligt familjehem åt pojken. På så sätt lyckades de hitta en lämplig familj bland församlingsmedlemmarna.

2.2.3 Vilka familjehem ska man rekrytera? – Viktiga kännetecken på lämpligt familjehem

Vare sig familjehemmen är inhemska eller etniska, släktingar eller inte, så är det viktigaste att de är villiga att uppfylla barnets behov. De allmänna villkoren för rekrytering av familjehem är universella och de beskrivs nedan.

1. Interkulturella färdigheter

Familjehem för ensamkommande barn måste vara kultursensitiva och uppriktigt intresserade av barnets bakgrund, seder i ursprungslandet, barnets nuvarande planer samt barnets föräldrars eller släktingars förväntningar. Familjehemmen måste vara medvetna om sina egna normer, värderingar och beteendekoder. De måste också lära känna barnets (kulturspecifika) normer, värderingar och beteendekoder och de måste dessutom kunna skilja mellan åsikter och fakta.

Kultursensitivitet är oerhört viktigt. Beteende eller seder som verkar underliga eller som man inte förstår måste man ta upp i samtal och genom att ställa frågor i stället för att döma eller avvisa.

Familjehemmets språkkunskaper är en viktig aspekt vid rekrytering och matchning. Framför allt under de första månaderna efter placeringen är kommunikationen mellan barnet och familjehemmet helt avgörande. Missförstånd kan lätt uppstå. Om familjen inte talar barnets språk kan det behövas en tolk för att hjälpa barnet att förstå. „Trestegsmetoden“ i modul 1, avsnitt 1.2.2, kan vara en bra övning för att förbättra de interkulturella kommunikationsfärdigheterna.

2. Migrationsbakgrund

Erfarenheter från ett antal europeiska länder visar att placering av ensamkommande barn fungerar bäst i familjehem med migrationsbakgrund, helst i en familj från samma eller ett liknande ursprungsland, eller i vart fall i en familj som har interkulturella färdigheter.

En migrationsbakgrund gör människor sensitiva – till och med bland tredje generationens migranter – för effekterna av flykten och för att ta hand om barn som tvingats lämna sina familjer och sitt hemland. Placering hos personer som inte kommer från samma land, men som i alla fall har en migrationsbakgrund, har tydliga fördelar. Det säger sig självt att det är bra om barnen känner sig trygga i en miljö där de kan tala sitt eget språk, känner igen maten, dofterna och traditionerna. Familjehem med migrantbakgrund fungerar som en övergångsmiljö från vilken barnet själv kan ta steget ut i den nya omgivningen och få egna erfarenheter. En sådan typ av familjehem kan på ett naturligt sätt hänvisa till det barnen känner till hemifrån och kan hjälpa dem att behålla sin identitet. Familjehem med en migrationsbakgrund måste vara integrerade i samhället och de måste kunna tala det nya språket hyfsat. Därför måste de ha bott minst två år i landet, helst längre.

Resultatet av en sådan placering verkar också fungera bättre (jämfört med familjehem utan migrationsbakgrund). Rijksuniversiteit Groningen i Nederländerna genomförde en studie för att undersöka detta vetenskapligt (Kalverboer et al., 2016).

3. Kontakt med den biologiska familjen

Familjehemsföräldrarna måste vara intresserade av barnets biologiska familj och vara beredda att ge frånvarande föräldrar eller släktingar en plats i barnets vardag, helst genom att barnet har personlig kontakt med dem, per telefon eller via sociala medier. Den biologiska familjen kan på så vis hållas underrättade om hur barnet har det och om den aktuella situationen i det nya landet.

Det ligger i barnets intresse att föräldrarna ger barnet tillåtelse att bo i familjehemmet. Ett barn vill ju alltid vara lojalt mot sina föräldrar. Det är mycket viktigt att be de frånvarande föräldrarna eller någon annan släkting om råd i svåra situationer eller när barnet måste göra viktiga val. Om frånvarande föräldrar eller släktingar engageras i mottagandet hjälper det barnet att göra val samtidigt som familjehemmet kan bygga vidare på den typ av uppfostran som barnet är van vid. Samtidigt får de frånvarande föräldrarna eller släktingarna information om hur barnet har det och slipper därmed en del oro för barnet. Föräldrarna kan hjälpa barnet genom att ha realistiska förväntningar på hur det ska „lyckas“ i det nya landet, vilket kan förebygga emotionell stress hos barnet.

4. Pedagogiska och omvårdande färdigheter

Familjehemsföräldrarna måste ha grundläggande pedagogiska och omvårdande färdigheter som passar för barnets åldersrelaterade behov och de ska också ta hänsyn till barnets bakgrund, liv och erfarenheter. De ska ha viss erfarenhet av barnets åldersrelaterade behov, till exempel genom att de har uppfostrat egna barn. Allt detta undersöks under screeningen och följs noggrant under placeringen.

5. Hållbarhet

Hur länge barnet kan bo hos familjen är också avgörande när man rekryterar familjehem. Rekryteringsplanen ska alltså fokusera på att rekrytera familjehemsföräldrar i olika åldersgrupper, beroende på om de ska ta emot yngre eller äldre barn. Man måste undvika att barnet tvingas byta familj efter ett tag. Familjehemmet måste ha för avsikt att ha barnet hos sig tills det fyller 18 år och helst ännu längre, tills barnet vill bo på egen hand. Det kan ändå vara bra att rekrytera familjehem för kortare perioder, till exempel för placering av barn som har ansökt om familjeåterförening eller för barn som har behov av en akut placering.

6. Religion

Barnet har rätt att utöva sin egen religion och måste känna sig fri att kunna göra det. Religionen kan vara ett viktigt element när man vill hitta en bra matchning mellan ett familjehem och ett barn. Barnet kan ofta få stöd av sin religion och om detta kan delas med familjehemmet kan det ha ett värdefullt mervärde. Att få utöva sin religion kan vara viktigt för att de frånvarande föräldrarna ska acceptera familjehemmet.

Organisationer måste kunna räkna med att familjehemmen stöttar barnen i deras religiositet men att de även accepterar att barnen kanske inte har behov av att leva ut någon tro (på det sätt som familjen gör det).

7. Familjehemmets sammanställning

För att kunna matcha ett barns specifika behov är det viktigt att rekrytera familjehem med en specifik sammanställning. Det är till exempel viktigt att ta hänsyn till familjehemsföräld-rarnas ålder (minimiåldern för familjehemsföräldrar är 21 år i alla europeiska länder), hur många barn de redan har boende hos sig och dessa barns ålder.

Rekryteringen ska helst inriktas på att hitta ett brett utbud av tillgängliga familjehem. Dessa familjer ska vara intresserade av vad som sker i samhället och deras ekonomiska situation måste vara acceptabel.

Ett framgångsrikt exempel:

Familjehem i Nederländerna får inte ha några stora skulder, men det är inga problem om de är beroende av ekonomiskt bistånd.

Till sist är det viktigt att hela familjen – även barnen – är med på att bli familjehem åt ett ensamkommande barn.

8. HBTQ-familjer (homosexuella, bisexuella, trans- och queerpersoner)

I många länder i världen accepteras inte HBTQ-personer. HBTQ betraktas ofta som ett eget val. Att placera ett barn i en HBTQ-familj måste övervägas noga eftersom det kan finnas en oro för att barnet påverkas så att det kommer att välja att bli en HBTQ-person. Barnets biologiska familj kanske inte accepterar en sådan placering och det kan leda till lojalitetskonflikter. En placering i ett HBTQ-hem är endast möjlig i samarbete med och efter barnets godkännande och om möjligt även efter barnets familjs godkännande.

2.3 SCREENING AV FAMILJEHEM

2.3.1 Inledning

I familjehemmet är det helt avgörande att barnet får en trygg plats där det kan utvecklas till en självständig vuxen. Screening av familjehemsföräldrar är obligatoriskt enligt lag i Europa. Europeisk lagstiftning kräver också att familjehemsföräldrarna är villiga att genomgå en utredning som ger ett underlag för att bedöma familjens lämplighet.

Om det under screeningen framkommer att det finns stora risker för barnmisshandel ska det tas upp med de presumtiva familjehemsföräldrarna. Förutom kunskaper om riskfaktorer för barnmisshandel är det också avgörande att ha kunskaper om skyddsfaktorer eftersom dessa kan minska eller kompensera för en risk.

Om situationen hos en familj som vill bli familjehem visar tecken på ett antal riskfaktorer och endast ett fåtal skyddsfaktorer innebär det inte automatiskt att barnmisshandel eller våld i relationen kommer att inträffa. Riskfaktorer för barnmisshandel innebär inte alltid att de sökande kan få bli familjehemsföräldrar men handläggarna måste avväga risker och skyddsfaktorer och diskutera de punkter som leder till oro.

Ett framgångsrikt exempel: Specialutbildad screeningpersonal

Screeningen är ett stort ansvar, därför görs den i Tyskland (södra Niedersachsen), Nederländerna och Belgien av personal som har specialutbildats och tränats i att rekrytera och screena familjehem. Dessa medarbetare ansvarar också för matchningen av barn, både de som anmält sig för placering i ett nätverkshem och de som söker placering i en okänd familj.

2.3.2 Vem ska man screena och när ska man göra det?

Screening av nätverkshem

Om barnet redan bor hos anhöriga, eller bor där igen efter ett tillfälligt avbrott, ska fokus ligga på en kontinuerlig uppfostran och på att den trygga relationen mellan barnet och omvårdaren ska kunna fortsätta. Screeningen ska därför fokusera på bedömningen av huruvida denna relation och uppfostringssituation är tillräckligt trygg, åtminstone så pass trygg att barnet kan bo där i avvaktan på den möjliga återföreningen med de biologiska föräldrarna. För att kunna bedöma det observeras interaktionen mellan barnet och familjen noggrant. I synnerhet familjehemmets sensitivitet och barnets respons ger en bra information om kvaliteten på anknytningen. Det måste dessutom finnas ett tydligt åtagande inför placeringen – både hos barnet, familjehemmet, den frånvarande biologiska familjen och företrädaren.

Om en anhörigfamilj som ännu inte tagit hand om barnet screenas, spelar kontinuiteten i uppfostran ännu ingen roll. Men anknytning, kopplingar och „protective wrapping“ (se avsnitt 2.1.2.) kan redan finnas och barnets intresse av att placeras inom det egna nätverket ska också vara en del av screeningen. De frågor som ska besvaras är desamma som i den situation som beskrevs ovan. Även om det inte går att ta hänsyn till interaktionen och till hur pass fästa barnet och omvårdaren är vid varandra under screeningen, går det ändå

att ta hänsyn till hur de talar om varandra, hur pass bra de känner varandra och vilket intryck man får av deras anknytning. Alla de berördas motivation är lika viktig i denna situation.

En nackdel med placering hos en anhörigfamilj som nyligen kommit till det nya landet är att den ännu inte har återhämtat sig helt från den egna flykten och ännu inte har integrerats i samhället. Av släktingar förväntar man sig dock ofta att de tar på sig ansvaret för släktingars barn, oberoende av om de är kapabla till det eller inte.

Ett framgångsrikt exempel: Dansk standard för tillsyn vid placering i nätverkshem

Det danska Röda korset har tagit fram en „standard“ för tillsynen av ensamkommande barn som placeras i nätverkshem. Standarden har till syfte att förverkliga det danska Röda korsets vision att ensamkommande barn ska få en chans att bo i en sociokulturellt känd och trygg miljö under den första fasen av asylprocessen.

För att denna vision ska förverkligas har Asylavdelningen valt en strategi där:

- ensamkommande barn så långt möjligt placeras hos släktingar som bor i landet, men först måste man undersöka om det ligger i barnets intresse
- barnen i nätverkshem får samma omsorg som barn och ungdomar på flyktingförläggningar
- barnens sociala nätverk förstärks
- de mottagande familjehemmen stötts genom regelbunden rådgivning, handledning, utbildning och tillsyn.

Standarden inriktar sig på ett antal målsättningar som ska säkra att placeringen är lämplig för barnet och att hen får det stöd som behövs¹.

Ett framgångsrikt exempel: Danska samtal för screening av ledsagare

Det danska Röda korset håller ett screeningsamtal med barnets ledsagande släkting under de första två-tre veckorna efter att de kommit till Danmark. Samtalet förs med två socialsekreterare/samordnare från handledningsgruppen, en tolk och eventuella personer ur den ledsagande släktingens nätverk.

Syftet med screeningsamtalet är att få klarhet i om relationen till den ledsagande släktingen är stabil och långvarig. Om så är fallet placeras barnet och den ledsagande släktingen på en förläggning som endast tar emot denna grupp av migranter. Om relationen inte är så stabil placeras de på Kongelundens flyktingförläggning.

Screeningsamtalet utgör därmed basen för asylproceduren för den ledsagande släktingen och kommer därför att tas med i utvärderingen av hens asylansökan².

Screening av familjer som inte har någon tidiagre anknytning till barnet

Om man hittat ett familjehem som är okänt för barnet, men som är berett att ta emot det, är det viktigt att undersöka om familjehemmet uppfyller alla villkor för barnets utveckling och kan ge det en trygg uppfostran.

¹ Den standard som nämns finns i Bilaga 4.

² Det samtal som nämns finns i Bilaga 3.

En screeningmetod som följer lagar och gällande policy omfattar grovt sett följande punkter vid undersökningen av möjliga familjehem:

- familjens allmänna attityd till familjehemsvård och till att ta emot ensamkommande barn
- familjesituation och bakgrund
- tryggheten inom familjen
- hur pass länge placeringen kan vara.

Om familjer som inte har något band till barnet screenas, finns det ännu ingen anknytning mellan barnet och familjen. Därför screenar man med hjälp av allmänna frågor som tar upp riskfaktorer för barnmisshandel och eventuella skyddande faktorer.

En första granskning av det blivande familjehemmet utgår i från observationer av föräldrarnas relation till sina egna barn. Dessutom måste man begära referenser, till exempel från husläkaren eller barnavårdscentralen. Dessa måste verifieras genom samtal med de egna barnens lärare, familjehemsföräldrarnas arbetsgivare eller egna nätverk. En bedömning av hur pass lång placeringen kan bli är också viktig för matchningsprocessen och för att få en uppfattning om huruvida barnet kan stanna hos familjen tills hen är vuxen. Hållbarheten i familjehemsföräldrarnas egen relation och deras emotionella och fysiska hälsa måste också undersökas.

Kompletterande screening efter „livsavgörande händelser“

„Livsavgörande händelser“ innebär radikala förändringar av en persons eller en familjs levnadsförhållanden. Dessa händelser påverkar en persons motståndskraft och kan ibland vara svåra att hantera. „Livsavgörande händelser“ kan medföra att exempelvis föräldrars stabilitet påverkas och kan få dem att uppföra sig oförutsägbart. Det kan ta sig uttryck i kraftiga humörsvägningar, till och med ett våldsamt beteende, eller i att de söker tröst och förståelse hos barnen. Båda reaktionerna kan komma att leda till sexuellt missbruk eller utnyttjande.

Nya förhållanden både i ett nätverkshem och hos en okänd familj kan kräva att en kompletterande screening genomförs. Då kan familjens motståndskraft, dvs. hur de hanterar den nya situationen, liksom konsekvenserna för barnets trygghet hos familjen och placeringens hållbarhet utvärderas.

De nedan nämnda „livsavgörande händelserna“ gör att en kompletterande screening blir nödvändig. Effekterna på de nya omständigheterna och på balansen mellan motståndskraften och familjens färdigheter kontra barnets behov måste avvägas på nytt. Händelser som gör en kompletterande screening befogad är:

- förändringar av familjens sammanställning (födslar, dödsfall eller andra släktingar som flyttar in)
- att en familjemedlem blir gravid
- att en familjemedlem blir allvarligt sjuk (fysiskt eller psykiskt)
- relations- eller äktenskapsproblem eller skilsmässa
- indraget uppehållstillstånd (familjens och/eller barnets)
- hot om utvisning eller planer på att familjen ska återvända till ursprungslandet
- att en av familjehemsföräldrarna blir arbetslös
- allvarliga ekonomiska problem
- en flytt
- traumatiska erfarenheter inom familjen eller som drabbat barnet (olyckor, sexuellt, fysiskt eller psykiskt våld, diskriminering).

2.3.3 Hur kan man screena?

Screeningen av familjehem för ensamkommande barn är en uppgift för socialsekreterare eller andra yrkesgrupper som specialiserat sig på familjehemsvård. De kan ta fram ett lämpligt hjälpmedel för screeningen. Liksom för alla screeningsinstrument som används av reguljära familjehemsorganisationer, är säkerheten och risken för sexuellt och annat missbruk viktiga aspekter att undersöka. Under screeningen av både nätverkshem och andra familjer med samma etniska bakgrund som barnen måste man ta hänsyn till „familjens heder“.

Ett framgångsrikt exempel: Den nederländska screeningsmetoden

Nidos har tagit fram en screeningsmetod som, beroende på typen av placering och en eventuell befintlig relation mellan barnet och familjehemmet, uppmärksammar olika aspekter särskilt, innan man fattar ett definitivt beslut om placeringen. Dessa beskrivs som skraddarsydda indikatorer. Specialutbildade socialsekreterare genomför screeningen.

Metoden³ består av en lista med riskfaktorer och instrument. De är vetenskapligt utvärderade och måste användas på avsett vis. En psykiatrisk funktionsnedsättning får endast nämnas om den har diagnostiserats av en psykiater, annars är den inte mer än ett antagande. Förutom frågor från CARE-NL⁴ ingår i screeningsmetoden en signallista kring hedersrelaterat våld och ett antal skyddsfaktorer som kommer från en lista med namnet LIRIK⁵.

Risk- och skyddsfaktorer som man tar hänsyn till vid screeningen är:

- A. En bedömning av barnets säkerhet i familjen
- B. En bedömning av riskerna för missbruk av barnet, grundat på riskfaktorer (CARE-NL), en tidig signal om våld i beroenderelationer (Movisie⁶) och skyddsfaktorer (LIRIK)
- C. En bedömning av hur stark anknytningen är vid placering hos släkt eller vänner
- D. En bedömning av hållbarheten och av hur pass lång man tror att placeringen kan bli
- E. En bedömning av om det finns några kontraindikationer
- F. Resultatet av undersökningen och av referenspersonernas omdömen
- G. Konklusion: Vilket är bäst för barnet, om man tar hänsyn till säkerheten, kontinuiteten i uppfostran och hur pass lång placeringen kan bli?

Ett framgångsrikt exempel: Ta hjälp av en beteendevetare vid bedömningen

Om screeningen av ett nätverkshem där ett barn redan bor ger en negativ bild, engagerar företrädaren från Nidos en beteendevetare vid beslut om huruvida placeringen ska avbrytas eller inte.

³ Hela screeningsmetoden finns i Bilaga 1.

⁴ CARE-NL, de Ruiters & de Jong (2006).

⁵ LIRIK, ten Berge & Eigenraam (2006).

⁶ Lista med signaler om hedersrelaterat våld, Movisie (2010).

Ett framgångsrikt exempel: Den nederländska screeningsprocessen

Nidos genomför screeningsprocessen på det sätt som beskrivs nedan. Den kan användas både för nätverkshem och för andra familjer. Screeningsprocessen kan utföras under ett antal träffar med det eventuella familjehemmet, under en period på maximalt tre månader.

1 Ansökan

Familjerna anmäler sig oftast per telefon. Under det första samtalet ger socialsekreteraren information om organisationen och om familjehem, förklarar screeningsprocessen och avtalar om ett möte. Man kan fråga familjen hur de hörde talas om organisationen och om vilka förväntningar de har.

De första frågorna kan vara:

- Hur hörde ni talas om oss?
- Varför vill ni ta hand om ensamkommande barn?
- Hur ser er familj ut?
- Vilken etnisk bakgrund har er familj?
- Vilka språk talar ni?
- Vilken ålder och vilket kön kan barnen ha som ni skulle kunna ta hand om?
- Hur är det normalt sett hemma hos er (storlek på huset/gästrum, arbete, hälsa)?
- Har ni stora skulder?

På grundval av informationen ovan kan man skicka ut ett informationspaket där man kan ställa fler frågor eller så kan man avtala om att screeningsproceduren ska inledas.

2. Första samtalet: Intake

Under första samtalet träffar socialsekreteraren familjen för första gången. Det bästa är att alla familjemedlemmar kan vara närvarande. Familjen har redan fått omfattande information om organisationen och om placering i familjehem. Man ger mer information om screeningen och familjens motivation för att bli familjehem diskuteras.

Socialsekreteraren ber familjen att uppge namn på personer som kan vara deras referenser. Familjen undertecknar ett formulär genom vilket de ger referenspersonerna tillstånd att informera organisationen. Socialsekreteraren ber också familjen (både anhörigfamiljer och andra) att fylla i en skriftlig begäran om att få ut ett godkännande/lämplighet.

Det första samtalet börjar med frågor om motivationen, familjens bakgrund och nuvarande situation, hur de ser på uppfostran och vilka kännetecken familjen har.

Socialsekreteraren delar ut följande dokument och diskuterar dem:

- klagomålsförfarandet
- information om lagstiftning om integritetsskydd
- ekonomisk information.

3. Andra samtalet: Screeningen

Vi rekommenderar att detta samtal genomförs utan att barnen är närvarande eftersom det tar längre tid än det första samtalet. Nu bedöms familjens lämplighet som familjehem och socialsekreteraren frågar mer djupgående om familjens situation. Följande saker tas upp: Frågor efter det första mötet, motivation och förväntningar, bakgrundsinformation om familjen så att man kan göra en pålitlig bedömning av huruvida

familjen är lämplig att bli familjehem eller inte. Betoningen ligger på pedagogiska färdigheter, att kunna begära och acceptera stöd i detta, kultursensitivitet, uppfostrings- och skolfrågor, säkerheten och könsroller. Även teman som återvändande till ursprungslandet, kontakt med den biologiska familjen här eller utomlands och adoption tas upp.

4. Tredje samtalet: Resultatet av screeningen

Den preliminära screeningsrapporten diskuteras med familjen. Organisationen förklarar hur matchningen och placeringen kan gå till. Resultatet av screeningen diskuteras med familjens referenser. Deras reaktioner eller kommentarer läggs till i rapporten. Två exemplar av den definitiva versionen av rapporten skickas senare till familjen för underskrift. Familjen behåller ett exemplar, det andra läggs i familjens akt hos organisationen.

2.4 MATCHNING OCH PLACERING

2.4.1 Inledning

Även om det finns olika metoder för matchning så tar alla hänsyn till påverkan av faktorer som barnets karaktärsdrag, religiös bakgrund, uppfostringsstil, släktskapsfaktorer och familjens sammanställning, frånvarande biologiska föräldrar och omgivningsfaktorer. Matchningen är viktig för att en placering ska bli stabil och därför kräver den ett professionellt arbetssätt. Matchningen grundar sig inte bara på information ur barnets akt utan även på familjehemmets profil och på de önskemål som de biologiska föräldrarna, andra släktingar och barnet har.

Engagemang av en stabil och objektiv utomstående under matchning, placering och vidare stöd kan förebygga att barnet hamnar i en lojalitetskonflikt. Denna person är helst företrädaren, men det kan också vara någon annan som arbetar med familjehemsplaceringar.

Åtagandet i uppdraget som familjehem

Placeringen av ensamkommande barn i ett familjehem är en utmaning och det kräver att alla berörda anstränger sig: barnet själv, de biologiska men frånvarande föräldrarna eller familjeöverhuvudet (i den utökade familjen), familjehemsföräldrarna, deras barn och närmaste anhöriga.

Åtagandet som ingår i uppdraget måste vara realistiskt, därför är det viktigt att lyssna på alla berörda parter förväntningar och att utvärdera dessa. Dessutom måste orealistiska förväntningar vara kända innan placeringen genomförs. Sådana kan till exempel handla om familjehemmets levnadsstandard eller att familjen förväntar sig något som barnet inte kan uppfylla. För att kunna garantera ett realistiskt åtagande måste den personal som ansvarar för matchning och placering alltså lyssna på alla berörda parter och få dem att förstå vad de kan förvänta sig.

Familjen måste:

- vara öppen för anpassning och samarbete
- förstå att barnet redan har vant sig vid att fatta egna beslut
- förstå ett kollektivt sätt att tänka på (framför allt relevant för inhemska familjer)
- förstå att barnet har skaffat sig färdigheter under flykten.

Barnet måste:

- följa hushållets regler
- hjälpa till i hushållet i rimlig utsträckning
- ansluta sig så bra som möjligt till familjens vardag.

Om de är engagerade så måste de biologiska föräldrarna eller (den utökade) familjen:

- hjälpa barnet att känna sig hemma i den nya bostaden genom att ge tillstånd till placeringen
- stötta placeringen och barnet
- acceptera placeringen.

Det händer att den biologiska familjen inte godkänner placeringen medan företrädaren, efter att ha tagit hänsyn till alla argument för och emot, fortfarande anser att den specifika placeringen är bra för barnet. I sådana fall är det oerhört viktigt att man klargör för familjen att det inte var barnets beslut att flytta till detta familjehem. Det underlättar om barnets biologiska familj har fått tillräckliga möjligheter att resonera med företrädaren om sina åsikter och ge råd om hur barnet bör placeras. Deras lösningar och de alternativ de föredrar för placeringen ska tas på största allvar. I slutändan är det dock företrädaren som beslutar på grund av hans skyldighet som rättslig representant att skydda barnet.

Om det inte längre finns ett tillräckligt åtagande är det oerhört viktigt att medla mellan barnet, den biologiska familjen och familjehemmet, så att förväntningarna hamnar i balans igen.

2.4.2 Matchning

Matchningen gäller skedet innan ett barn placeras i ett familjehem. Under denna fas letar man efter ett lämpligt familjehem åt ett visst barn. Matchningen behövs alltså i första hand vid placering hos familjer som inte känner barnet, men även vid placering i nätverkshem är det bra att systematiskt kontrollera matchningen mellan barnet och familjehemmet. På så vis kan man säkerställa barnets säkerhet och att placeringen kan bli långvarig och man kan ta upp eventuella punkter som leder till oro vid placeringen.

Under matchningen samlar man in så mycket information som möjligt om viktiga faktorer om barnet och det tilltänkta familjehemmet. Om dessa faktorer jämförs kan man se om en familj är lämplig eller inte, men matchningen kan också användas för att formulera oklara punkter före placeringen. Vid sidan av viktiga personliga matchningsfaktorer och familjens sociala och ekonomiska situation övervägs även praktiska saker. Till exempel om barnet kan behålla kontakten med sitt nuvarande nätverk, skolan, den biologiska familjen eller landsmän och om barnet kommer bra överens med de egna barnen i familjehemmet.

2.4.2.1 Matchningsmetodik

När man tar fram en lämplig matchningsmetodik för ensamkommande barn är det bra att undersöka deras specifika behov med hjälp av vissa delar av den metod som används inom den reguljära ungdomsvården. Utifrån tre teoretiska tillvägagångssätt eller modeller från Nederländerna, Belgien och Storbritannien kan man se på matchningen ur följande synvinklar:

- **Matchningsmodell grundad på variabler**

Den här modellen tar upp följande variabler hos barnen och familjehemsföräldrarna: barnets historia, barnets sociala och emotionella utveckling och om barnet kan acceptera familjehemsföräldrarnas uppfostringssätt. Dessa variabler tas med i matchningsprocessen före placeringen (van Dam, Nordkamp & Robbroeckx, 2000).

- **Matchningsmodell grundad på olika slags barn och familjehemsföräldrar**

Den här modellen utgår ifrån att det går att skilja mellan olika slags barn och familjehemsföräldrar. På så sätt kan en bred skala av olika kännetecken jämföras och övervägas under matchningsprocessen (De Maeyer, Vanderfaeillie, Van Holen, Van Schoonlandt, och Leconte, 2013).

- **Modell för matchning grundad på familjehemsföräldrarnas och barnets beteende under interaktion**

Den här modellen betonar personalens ansvar för att skaffa sig tillräckliga kunskaper om barnets dagliga beteende och kompetenser i förhållande till familjehemsföräldrarnas dagliga beteende och kompetenser, så att man kan åstadkomma en optimal matchning (Straat & Davies, 1999).

Att utveckla en lämplig matchningsmetod

De arbetssätt som nämndes ovan (eller en kombination av dessa) kan användas när man ska ta fram matchningsmetoder. Arbetet kan vara svårt eftersom den bakgrundsinformation som krävs om det ensamkommande barnet oftast inte är tillgänglig och därför måste komma från barnet själv. Om möjligt ska man kontakta föräldrarna, släktingar utomlands eller andra anhöriga för att få mer information.

Ett framgångsrikt exempel: En nederländsk matchningsmetod

Hittills är det bara Nidos som har tagit fram en matchningsmetod⁷. JSN gör sin matchning utifrån ett fåtal minimala kriterier som ålder, språk och familjens sammanställning, om det över huvudtaget går att välja mellan olika familjer.

Tack vare mångårig erfarenhet har Nidos lärt sig att även barnets och dess familjs „agenda“ och/eller de instruktioner som familjen gett barnet är viktiga faktorer för en bra matchning. För att kunna få fram denna „agenda“ under matchningsprocessen krävs det en professionell nyfikenhet på barnets åsikter och barnets familjs förväntningar.

Allmänna faktorer om barnet

Faktorer om barnet som man bör ta hänsyn till är kognitiv utveckling, belastningsbarhet, psykologisk och emotionell utveckling, social utveckling, fysisk utveckling och hälsa, förmåga att klara sig själv (sett till åldern), beteende, motivation, tidigare erfarenheter av placeringar, barnets förväntningar och särskilda behov.

Vad gäller vilket beteende som är passande för åldern måste man vara medveten om att de ensamkommande barnens ålder inte alltid är korrekt. Ibland vet de helt enkelt inte hur gamla de är eller så kan andra ha sagt till dem att det är bättre att uppge en annan ålder.

Situationella faktorer är möjligheterna att få uppehållstillstånd, relationen till det eventuella familjehemmet, utsikterna att placeras på längre sikt (med tanke på familjeåterförening), tidigare placeringar, de frånvarande föräldrarnas eller släktens roll, placeringen av syskon och eventuellt opassande sexuellt beteende från barnets sida.

Allmänna faktorer gällande familjehemmet

Faktorer som man måste ta hänsyn till när det gäller familjehemmet är deras pedagogiska och omsorgsfärdigheter, förmåga att ge trygghet, sensitivitet, kulturellt mervärde, förmåga att stötta barnets ambitioner, hur pass integrerade de är, familjens sammanställning, stabilt familjeliv/„livsavgörande händelser“, familjehemmets (och deras egna barns) motivation, hur pass länge de kan ta emot det ensamkommande barnet, att de kan få barnet att känna sig fri, om de kan uppfylla barnets förväntningar och motivationen för att engagera de biologiska föräldrarna eller släkten.

Anhörigfamilj (nätverkshem)

Om det går att placera barnet hos anhöriga, utreds denna möjlighet först.

För vissa ensamkommande barn kan en placering hos släkt eller vänner vara en del av föräldrarnas eller släktens ursprungliga plan, och något som planerats redan före flykten från ursprungslandet. Ofta har barnet

⁷ Nidos matchningsformulär finns i Bilaga 2.

redan träffat sina anhöriga och bor hos dem innan någon officiell instans har upptäckt att barnet kommit hit utan sina föräldrar. Även om den biologiska familjen inte accepterar att anhörigfamiljen måste screenas så måste man undersöka om det är lämpligt för barnet att bo i anhörigfamiljen. Under utredningen måste man ta hänsyn till de viktigaste matchningskriterierna. I en sådan situation handlar matchningen dels om att väga in matchningsfaktorerna och resultatet av screeningen, dels att beakta släktbandet och barnets, familjehemmets och de frånvarande föräldrarnas önskemål. Under screeningen av släktingar eller vänner är det nödvändigt att grundligt kontrollera deras motivation och inte utan vidare anta att de gärna vill hjälpa till, bara för att de är släkt eller vänner. Det kan till exempel finnas misstankar om att en familj tagit på sig ansvaret för en släkting mot sin vilja. I sådana fall måste man överväga att inte godkänna placeringen. Företrädaren eller socialsekreteraren måste då förklara för de biologiska föräldrarna att man har dragit slutsatsen att denna placering inte är den mest lämpliga, men samtidigt klargöra att detta inte är de anhörigas fel.

Viktig information för matchning med etniska familjer

Om barnet placeras hos en familj med samma eller en liknande kulturell bakgrund så är det viktigt att inför matchningen även ta hänsyn till barnets och familjehemmets religiösa bakgrund.

Det kan också vara viktigt att undersöka barnets och familjehemmets bakgrund i termer av klan/stam i ursprungslandet. Flyktingar från krigsområden matchar ibland inte med vissa politiska grupperingar som de ser som motståndare i ursprungslandet. I denna kontext är det viktigt att uppmärksamma motivationen för att ta emot barnet – vilka förväntningar har familjehemmet?

2.4.2.2. Matchningsprocessen

Det finns olika utgångspunkter när ensamkommande barn ska matchas. Ett barn kan nyss ha kommit till ett land, eller har kanske bott under en längre eller kortare tid på en flyktingförläggning eller bor kanske redan i ett tillfälligt familjehem.

Om barnet befinner sig i en trygg och stabil situation, finns det under matchningsprocessen tillräckligt med tid för en grundlig utredning av barnets alla behov. Om så inte är fallet kan man överväga att placera barnet i ett speciellt utvalt tillfälligt familjehem.

Ibland har barnet uppgifter om släktingar eller nätverk, som spontant eller på begäran av föräldrarna eller slakten i utlandet, vill ta hand om barnet. Efter en screening i sådana lägen är det bäst att använda en passande matchningsmodell för att kontrollera att placeringen är säker och kan pågå under en längre tid.

Ett framgångsrikt exempel: Barnet kommer först till ett anmälningsscenter

I Nederländerna kommer alla ensamkommande barn först till ett anmälningsscenter. Ibland kommer de dit tillsammans med släktingar. Efter registreringen och formaliteterna kring asylansökan pratar en företrädare från Nidos med barnet och dess släktingar om var det är bäst för barnet att bo. Om företrädaren ser att det finns en tydlig anknytning och en varm relation, får barnet bo med dessa släktingar. Nidos gör då inom fem dagar (en skyldighet enligt lag) en första säkerhetsbedömning i familjens hem. Företrädaren undersöker familjens levnadsförhållanden och personliga situation och bedömer barnets säkerhet hos familjen. Därefter gör en socialsekreterare en omfattande screening.

Om ett barn på 14 år eller yngre kommer ensamt till anmälningsscentret, placeras det omedelbart efter registreringen under några dagar hos ett tillfälligt familjehem som bor nära centret. Det ger företrädaren tid att leta efter en lösning – eventuellt en placering hos anhöriga om det finns släktingar i landet eller leta efter en bra matchning hos ett familjehem som inte känner barnet, någonstans i landet. Familjer med olika kulturella bakgrunder, som talar olika språk, har rekryterats specifikt för dessa kortvariga placeringar. Dessa familjehem är beredda att ta emot ett barn omedelbart efter ankomsten, under alla tider på dygnet.

Även om matchningen borde ha skett före den faktiska placeringen så händer det att den görs först efter att barnet har kommit till ett nätverkshem. I sådana fall blir matchningen det tredje steget i följande process:

- en säkerhetskontroll inom fem dagar efter att det meddelats att ett ensamkommande barn har kommit till ett nätverkshem
- en screening av familjen inom tre månader efter att barnet har kommit till familjen
- en kartläggning av matchningen så snart screeningsrapporten är klar.

Vid slutet av processen ska de starka och svaga punkterna kring matchningen ha fastställts. Alla berörda parter förväntningar ska vara tydliga och man ska ha fått en god bild av de punkter som måste uppmärksammas och som man måste ta itu med.

Engagera de frånvarande föräldrarna eller släkten och be dem om råd

Hur pass mycket de biologiska föräldrarna eller andra släktingar som är viktiga för barnet står bakom placeringen i ett familjehem påverkar stabiliteten och hur länge barnet kan stanna där. Om de är negativa leder det med största sannolikhet till en lojalitetskonflikt. Även minsta lilla negativa ton i kommunikationen mellan de biologiska föräldrarna eller släkten och familjehemmet kan leda till instabilitet.

Om möjligt hjälper en tolk till vid kommunikationen mellan företrädaren och de biologiska föräldrarna eller släkten. Det kan också vara bra att be en „nyckelfigur“ att stötta kommunikationen och prata med den biologiska familjen. Denna nyckelfigur kommer från en kulturell eller etnisk grupp som är välintegrerad i det nya samhället. Hen kan hjälpa till att analysera problem med kulturella skillnader och kan medla eller ge råd vid konflikter. Denna person kan också fungera som kulturförmedlare och hjälpa till att hitta den viktigaste personen i barnets familj, som sedan kan ge tillstånd till placeringen, eller vars engagemang behövs. Det kan vara pappan eller mamman, men ibland även en far- eller morförälder, eller kanske ett stamöverhuvud eller en präst.

Ett exempel: Lösning av en konflikt grundad i släktens förväntningar

Qasim blev föräldralös redan som baby och fick då bo hos sin farbror. Familjen emigrerade till Nederländerna. När han var 10 år gammal placerades Qasim hos en annan farbror eftersom den familj han bott hos tidigare flyttade till England. Qasim kunde inte följa med eftersom han inte var nederländsk medborgare. Det blev snabbt tydligt att denna andra farbror inte var kapabel att uppfostra Qasim. Han hade varken tid eller möjlighet att ta hand om pojken. När företrädaren ville placera pojken hos en annan familj, blev farbrodern mycket upprörd och han accepterade inte detta. Diskussioner om situationen ledde till nya avtal. Därefter rymde pojken hemifrån och företrädaren pratade med farbrodern igen. Han frågade varför farbrodern inte ville medverka till att hitta en annan lösning för Qasim. Farbrodern förklarade då att han hade lovat släkten att ta hand om Qasim, att pojken måste behålla kontakten med sin släkt i Afghanistan och att de förväntade sig att han skulle stötta dem ekonomiskt i framtiden. Därför kunde inte farbrodern acceptera en annan lösning för pojken. Han ville att Qasim skulle komma tillbaka till honom och uppföra sig. Företrädaren förstod nu att farbrodern stod under tryck från släkten och frågade farbrodern om han kunde acceptera en annan lösning för Qasim, om även släkten skulle acceptera det. Farbrodern bad att farfadern i Kabul och farbrodern i England skulle engageras, eftersom de måste kunna finna sig i ett sådant beslut. Företrädaren bjöd farbrodern i England att komma till Nederländerna för att hjälpa till att hitta den bästa lösningen för Qasim. Farbrodern kunde inte komma själv, men han skickade sin fru. Under en telefonkonferens med farbrodern, fastern och farfar i Kabul beslutade man att Qasim inte längre skulle bo hos sin farbror. En äldre kusin och hans fru var villiga att ta hand om Qasim.

Presentera barnet för det tilltänka familjehemmet

Innan en företrädare/socialsekreterare presenterar ett barn för ett familjehem, gör man en översikt över alla tänkbara matchningar i barnets nuvarande miljö. Hur pass stor hänsyn man tar till den miljö inom vilken man letar efter en matchning beror på hur stark anknytning barnet har till sitt nuvarande nätverk. Dessutom är en lämplig skola och eventuella idrotts- eller andra föreningar viktiga stödfaktorer att ta hänsyn till.

Det lönar sig att leta efter möjliga matchningar bland familjer som har samma etniska bakgrund som barnet. Om ingen sådan familj finns tillgänglig kan ett ensamkommande barn må bra av att placeras i ett familjehem med en liknande kulturell bakgrund eller med en migrationsbakgrund. Faktorer som vilka språk familjen talar, deras egna erfarenheter som flyktingar eller migranter och deras integration i den nya omgivningen är viktiga.

Alla faktorer om barnet och den mottagande familjen jämförs och viktas. Kritiska faktorer kan innebära att en matchning avbryts eller att särskilda problem som kräver extra uppmärksamhet eller handledning tas upp.

Nästa steg är att presentera barnet för en familj som bedömts vara hans bästa matchning. Familjen får all relevant information så att de får en god bild av barnet som de ska ta emot.

Presentera familjehemmet för barnet

Om den bäst lämpade familjen accepterar placeringen så informerar företrädaren/socialsekreteraren barnet om familjen, förklarar olika aspekter och omständigheter om familjen som kan vara viktiga för barnet att veta och besvarar alla barnets frågor så gott det går. Barnet får en roll (anpassad efter sin ålder) vid sammanställningen av en plan så att de ska kunna lära känna varandra före placeringen. Företrädarens/socialsekreterarens roll är också viktig för detta.

Processen att lära känna varandra

Barnets och familjehemmet önskemål antecknas noggrant under processen att lära känna varandra. Frågor, kommentarer och förslag delas med alla berörda efter varje steg i planen och tas med till nästa steg. Detta är en „skräddarsydd“ process, som i slutändan måste leda till ett effektivt beslutsfattande. Den leds av företrädaren/socialsekreteraren. Hur lång varje fas i processen att lära känna varandra är kan variera, beroende på barnets situation, barnets motivation och sätt att hantera processen samt hur bråttom det är med att barnet ska flytta till ett bättre boende än det som hen bor i nu. Man måste vara medveten om att barn med vissa kulturella bakgrunder har lärt sig att alltid respektera vuxna och att vara tacksamma för alla former av hjälp. Dessa barn har svårt att säga vad de egentligen tycker, framför allt om deras åsikter är kritiska.

2.4.3 Placering

Placeringen måste förberedas noggrant. Barnet måste ju lämna personer och vänner som det kanske redan börjat våga lita på. För att förebygga nya trauman måste barnet få ta ett så bra avsked som möjligt och viktiga band ska så långt möjligt upprätthållas.

Praktiska saker som måste ordnas varierar från att säga upp medlemskapet i en idrottsförening till att se till att en medicinsk behandling kan fortsätta. Om barnet och det blivande familjehemmet får till uppgift att lösa dessa praktiska saker före placeringen kan det hjälpa dem att få ett ömsesidigt förtroende för varandra. Familjehemmet kan till exempel leta efter en ny, lämplig skola tillsammans med barnet.

Uppföljning

Efter ungefär sex veckor ska situationen följas upp, både med familjehemmet och med barnet (ensilt och gemensamt).

Före denna uppföljning ska företrädaren eller socialsekreteraren ha regelbunden kontakt med familjen och med barnet, så att saker kan lösas innan de blir till stora problem och så att missförstånd kan förebyggas. Under de första dagarna av placeringen uppstår ju lätt missförstånd. Vid behov kan en tolk eller en nyckelfigur kopplas in.

Uppföljningen efter sex veckor fokuserar på praktiska saker och barnets välbefinnande, och på att lösa eventuella problem eller missförstånd. Om familjen och/eller barnet behöver mer stöd och handledning eller om barnet eller placeringen är särskilt utsatt, kan extra uppföljningar planeras in mellan sexveckorsutvärderingen och den årliga uppföljningen.

Ett framgångsrikt exempel: Uppföljning av placeringar i nätverkshem

Det danska Röda korset följer upp placeringar i ett nätverkshem så här:

- ett besök före matchningen och innan barnet flyttar hem till familjen
- ett uppföljningsbesök efter sex veckor
- därefter ett besök var tredje månad, om det inte finns några särskilda behov.

Man har också regelbunden telefonkontakt, både med nätverkshemmet och med barnet, och med externa parter, som skolan. Dessutom hålls regelbunden kontakt med barnet via sms och Facebook. Slutligen anordnas nätverksaktiviteter för barn som bor i nätverkshem, inklusive en årlig tredagars resa med sociala aktiviteter.

Vägledning vid stöd till barnet och handledning till den mottagande familjen

I de flesta länder i Europa är det en och samma socialsekreterare som handleder och övervakar familjehemmet och ger stöd till barnet. Det finns ett antal specifika aspekter om barnet, familjehemmet och risken för barnmisshandel som socialsekreteraren måste vara särskilt uppmärksam på. Dessa aspekter listas nedan.

Vad gäller barnet:

- Var uppmärksam på signaler om utvecklingsproblem
- Erbjud stöd/utbildning rörande möjliga psykologiska besvär som kan uppstå hos barnet och ge information om den situation som de ensamkommande barnet befinner sig i.
- Ge råd om hur problem kan hanteras
- Ge råd om hur anknytningen och motståndskraften kan förstärkas
- Överbrygga klyftan med hjälp av professionell psykologiskt stöd om det behövs.

Vad gäller familjehemmet:

- Var uppmärksam på signaler om en obalans mellan familjens belastning och vad de klarar av
- Var uppmärksam på signaler om en obalans mellan avstånd och närhet i familjehemmets relation till barnet
- Ge råd och stöd för att uppmuntra kontakten mellan barnet och de biologiska föräldrarna eller släkten
- Förklara de olika juridiska stegen i asylansökan

- Hjälp familjen att hantera osäkerheten i väntan på beskedet om huruvida barnet ska få uppehållstillstånd eller inte
- Ge råd om hur man bör uppfostra barn som befinner sig mellan två kulturer
- Ge råd om uppfostringsproblem.

Ett framgångsrikt exempel på handledning:

Nidos bjuder regelbundet in familjehemmen på fika och så kallade World Cafés⁸. Där ber man familjerna att ge återkoppling om den handledning/stöd som de själva och barnen får av företrädarna. Under mötena diskuteras sådant som behovet av stöd, kulturskillnader i uppfostran av barn och föräldraskap. Man berättar om framgångsrika exempel och om hur det är att leva som asylsökande eller migrant.

JSN organiserar särskilda möten fem gånger per år för sina familjehem, där familjerna kan utbyta erfarenheter och få information. Ibland bjuder man in talare som kan informera eller föreläsa om trauma, relationer, utbildningar eller arbete. Dessutom får familjerna fem-sex gånger per år en extern coaching om specifika ämnen. JSN har konstaterat att bara det att få lyssna på andra familjehems problem och att få dela med sig av sina egna problem med andra familjehem uppfattas som mycket värdefullt.

JSN har bra resultat av „upplevelsestyrd pedagogik“ (*‘Erlebnispädagogik’*), där familjehemmen och barnen till exempel går på repstegar högt uppe bland trädtopparna. Detta gjorde barnen fysiskt starkare och stärkte bandet mellan deltagarna.

JSN firar också vissa högtider med familjehemmen och barnen (till exempel jul med de eritreanska barnen och Nowruz med de afghanska och kurdiska barnen).

Risker för barnmisshandel

Det finns olika tecken som kan peka på barnmisshandel. Följande situationer är varningssignaler för företrädaren/socialsekreteraren om att något kan vara fel:

- Äldre barn korrigerar (ibland extremt mycket) yngre barns beteende (imiterar föräldrarna)
- Man ansöker om pass eller visum åt flickor i riskgrupper (könsstympning, hedersrelaterat våld, tvångsäktenskap)
- Semester till länder där kvinnlig könsstympning är vanligt förekommande
- Familjehemmet visar inget eller litet intresse för barnet, men de ställer krav på barnet
- Barnet har plötsligt en massa dyra saker (telefon/kläder)
- Signaler om att barnet har skadat familjens heder med något som familjehemmet kallar för „väldigt oacceptabelt beteende“
- Regelbunden frånvaro från skolan
- Barnet har en ojämlig ställning, jämfört med andra barn i familjen.

⁸ Mer information om denna metod finns på: <http://www.theworldcafe.com>.

Orsaker till att en placering måste avbrytas i förtid

En av de vanligaste orsakerna till att ett barn måste flytta från nätverkshemmet till ett reguljärt familjehem är dagliga konflikter mellan barnet och familjehemsföräldrarna (Oort, 2010).

Nidos har inte varit med om flera fall där dagliga konflikter ledde till att placeringen måste avbrytas i förtid. Däremot kan den grad av frihet som unga vill ha och den de får vara en konfliktkälla, och detta kan spela en specifik roll i en nätverksfamilj. Sådana familjer känner ett ansvar för att skydda barnets och den biologiska familjens „heder“, och därmed ger de barnet mindre frihet än vad barnet kan acceptera. Det faktum att barnen ofta integreras snabbare än de vuxna i det nya samhället kan också leda till spänningar i nätverkshem.

Tänkbara orsaker till tidiga avbrutna placeringar är att det saknas en god matchning mellan barnet och den mottagande familjen, felaktiga förväntningar (vilket ibland beror på kulturskillnader) och att barnets biologiska familj inte stöttar placeringen.

Livsavgörande händelser i familjehemmet kan också rubba balansen mellan deras motståndskraft och den börda de bär. Det kan handla om att en familjemedlem avlider, att det kommer en ny familjemedlem, oro över den ekonomiska situationen, arbetslöshet, skilsmässa, sjukdom eller det faktum att det ensamkommande barnet inte får något uppehållstillstånd.

För att förebygga att placeringen måste avbrytas:

- Ge familjen och barnet tid att lära känna varandra väl och se om de är en bra matchning
- Ta tid för att diskutera barnets och den mottagande familjens förväntningar
- Engagera barnets biologiska familj vid placeringen och be om deras „tillåtelse“
- Utvärdera placeringen efter en kort period och avbryt den om det är fråga om en felaktig matchning eller om man hade alltför olika förväntningar
- Var alert och diskutera beteende från barnets sida som skulle kunna skada familjens heder
- Uppmärksamma balansen mellan familjehemmets styrkor och den eventuella påfrestning familjen utsätts för hur nya händelser kan påverka den balansen.

Ett exempel: Nederländsk modell för mottagande av ensamkommande barn i familjehem

Fas	Stöd/handledningsprocess	Teori, praktik, metoder	Aktiviteter / Instrument
Rekrytering av familjehem och upprätthålla kontakten med dem	Rekrytering av familjehem	Arbeta mot relevanta miljöer/sammanhang; nätverk; presentera sig; arbeta Interkulturellt	Hitta nyckelfigurer; ta kontakt; organisera informationsmöten
	Upprätthåll kontakten med familjehemmen	Fånga upp familjehemsföräldrarnas motivation, frågor och önskemål	Organisera möten kring information om omsorgserfarenheter av ensamkommande barn
Screening av blivande familjehem	Utred familjens lämplighet	Kultursensitivt tillvägagångssätt vid kontakter med blivande familjehem (Pintos trestegsmetod)	Hembesök; lista med viktiga punkter för första mötet; komplett frågelista för screeningen
Bedömning av barnet inför placering i familjehem	Informera och förbered barnet inför placering i familjehem	Sammanställ barnets motivation, frågor och önskemål	Fyll i utredningsformuläret
Matchning av barnet och familjehemmet	Ta fram en plan för familjehemmet och barnet att lära känna varandra	Arbeta systematiskt	Barnet besöker familjehemmet; samråd mellan barnets företrädare och socialsekreterare; engagera barnets biologiska familj/barnets nätverk
Stöd till barnet och handledning till familjen under placeringen	„Protective wrapping“	Arbeta med familjen kontinuerligt	Använd dagböcker; ekogram och genogram
	Förstärk föräldraförmågor som gynnar barnets utveckling och välbefinnande	Lösningssinriktade samtal; förbättra övergångsmiljön	Föräldrautbildning; hembesök
	Övervaka/kontrollera att barnet har det säkert och tryggt i familjehemmet	Lösningssinriktade samtal	CARE-NL; LIRIK, Movisie lista med signaler om hedersrelaterat våld
	Förstärk familjehemmet och barnets sociala nätverk, fokus på barnets framtidsutsikter	Socialekologiskt tillvägagångssätt	Dagbok
Utvärdering	Övervaka/kontrollera barnets utveckling och trygghet; övervaka/kontrollera familjehemmet välbefinnande och föräldraförmågor	Lösningssinriktade samtal	Hembesök; standardformulär för utvärdering
Placeringen upphör	Utvärdering	Förstärk relationen till organisationen	Fyll i standardformuläret
Eftervård	Samtal med familjen		Hembesök

BIBLIOGRAFI

- Arkesteijn, P. (2015). *Culturally matched families. A study on placing unaccompanied asylum seeking children into culturally matched families.* (Masterthesis, University of Groningen).
- Bagozzi, R.P., Verbeke, W., & Gavino, J.C. (2003, April). Culture moderates the self-regulation of shame and its effects on performance: The case of salespersons in the Netherlands and the Philippines. *Journal of Applied Psychology*, 88(2), 219-233.
- Bean, T.M. (2006). *Assessing the psychological distress and mental healthcare needs of unaccompanied refugee minors in the Netherlands.* (Doctoral dissertation, University of Leiden). Retrieved from <https://goo.gl/04zoKk>
- Bean, T., Derluyn, I., Eurelings-Bontekoe, L., Broekaert, E., & Spinhoven, P. (2007, April). Comparing psychological distress, traumatic stress reactions, and experiences of unaccompanied refugee minors with experiences of adolescents accompanied by parents. *The Journal of nervous and mental disease*, 195(4), 288-297.
- Bedford, O.A., & Hwang, K.K. (2003). Guilt and shame in Chinese culture: A cross-cultural frame work from the perspective of morality and identity. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 33(2), 127-144.
- Berry, J.W. (1990). Psychology of acculturation. Understanding individuals moving between cultures. *Applied cross-cultural psychology*, 232-253.
- Bronstein, I., Montgomery, P., & Dobrowolski, S. (2012). PTSD in Asylum-Seeking Male Adolescents From Afghanistan. *Journal of Traumatic Stress*, 25(5), 551-557.
- Carlson, B.E., Cacciatore, J., & Klimek, B. (2012). A risk and resilience perspective on unaccompanied refugee minors, *Social Work*, 57.3, 259-269.
- De Maeyer, S., Vanderfaellie, J., Van Holen F., Vanschoonlandt, F., & Leconte, L. (2013). De vragenlijst beoordeling pleegzorgsituaties (VBPS): een instrument ter ondersteuning van het matchingproces in pleegzorg: een pilootonderzoek. *Orthopedagogiek: onderzoek en praktijk*, 52, 17-32.
- de Ruitter, C., & de Jong, E.M. (2006). Child Abuse Risk Evaluation-NL (CARE-NL). Retrieved from: <http://www.corinederuitter.eu/risk.php>
- de Ruijter de Wildt, L., Melin, E., Ishola, P., Dolby, P., van de Pol, P. & Murk, J. (2015, February). *Reception and Living in Families: Overview of family-based reception for unaccompanied minors in the EU Member States.* Utrecht, the Netherlands: Nidos, SALAR, CHTB.
- Derluyn, I., & Broekaert, E. (2008). Unaccompanied refugee children and adolescents: The glaring contrast between a legal and a psychological perspective. *International Journal of Law and Psychiatry*, 31(4), 319-330.
- Derluyn, I, Wille, B., De Smet, T., & Broekaert, E. (2005). *Op weg. Psychosociale en therapeutische begeleiding van niet-begeleide buitenlandse minderjarigen.* Antwerpen – Apeldoorn: Garant.
- de Wolff, M., Dekker-van der Sande, F., Sterkenburg, P., & Thoomes-Vreugdenhil, A. (2015). *Problematische gehechtheid voor jeugdhulp en jeugdbescherming.* Leiden, the Netherlands: TNO Child Health. Retrieved from: <http://goo.gl/McZm2a>
- European Network of Ombudspersons for Children (2016, January). *Safety and fundamental rights at stake for children on the move.* Retrieved from: <http://goo.gl/wybhtM>
- Fazel, M., Reed, R.V., Panter-Brick, C., & Stein, A. (2012). Mental health of displaced and refugee children resettled in high-income countries: risk and protective factors. *The Lancet*, 379(9812), 266-282.
- Geltman, P.L., Grant-Knight, W., Mehta, S.D., Lloyd-Travaglini, C., Lustig, S., Landgraf, J. M., & Wise, P.H. (2005, June). The “lost boys of Sudan”: functional and behavioural health of unaccompanied refugee minors re-settled in the United States. *The Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine*, 159(6), 585-591.
- Hodes, M., Jagdev, D., Chandra, N., & Cunliffe, A. (2008, July). Risk and resilience for psychological distress amongst unaccompanied asylum seeking adolescents. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49(7), 723-732.
- Huybrechts, A. (2009). Interculturele psychotherapeutische ontmoetingen. *Systeemtheoretisch Bulletin*, 27(1), 5-25.
- Janssen, J. (2006). *Je eer of je leven, een verkenning van eorzaken voor politieambtenaren en andere professionals.* The Hague, the Netherlands: Elsevier.
- Jessurun, N. (2008). *Handboek Systeemtherapie, Migratie, hoofdstuk 44.* Utrecht, the Netherlands: De Tijdstroom.
- Kalverboer, M.E., & Zijlstra, A.E. (2006). *Asielzoekers kinderen en het recht op ontwikkeling: het belang van*

- het kind in het vreemdelingenrecht. Amsterdam. the Netherlands: SWP.
- Kalverboer, M., Zijlstra, E., van Os, C., Zevulun, D., ten Brummelaar, M., & Beltman, D. (2016, February). Unaccompanied minors in the Netherlands and the care facility in which they flourish best. *Child and Family Social Work*, 1365-2206.
- Kouratovsky, V. (2008). *Cultuursensitieve diagnostiek en therapie*. In T.I.Oei en L.Kaiser; *Forensische psychiatrie onderweg*, 371-385. Nijmegen, the Netherlands: World Legal Publishers.
- Luthar, S.S., Cicchetti, D., & Becker, B. (2000, May). The Construct of Resilience: A Critical Evaluation and Guidelines for Future Work. *Child Development* 71(3), 543-562.
- Masten, A.S. (2001, March). Ordinary magic. Resilience processes in development. *The American Psychologist*, 56(3), 227-38.
- Movisie 2010. Signalenlijst huiselijk geweld. Retrieved from <http://goo.gl/ZoipDZ>
- Ní Raghallaigh, M. (2011). Religion in the Lives of Unaccompanied Minors: An Available and Compelling Coping Resource. *British Journal of Social Work*, 41(3), 539-556.
- Ní Raghallaigh, M., & Gilligan, R. (2010, January). Active survival in the lives of unaccompanied minors: coping strategies, resilience, and the relevance of religion. *Child and Family Social Work*, 15(2): 226-237.
- Oort, F.J. (2010). Het ondersteunen van pleeggezinnen met een hoog risico op ongewenste beëindiging van de plaatsing. Retrieved from <http://goo.gl/zz23dm>
- Pharos (2009). Kennisdocument kindermishandeling. Retrieved from <http://goo.gl/ICozUx>
- Pinto, D. (2007). *Interculturele communicatie, een stap verder*. Houten, the Netherlands: Bohn Stafleu van Lochem.
- Plysier, S. (2003). *Kinderen met een tweede huid. Onthaal van kinderen op de vlucht*. Antwerpen, Belgium: Garant-Uitgevers.
- Prins, P., & Braet, C. (2014). *Handboek klinische ontwikkelingspsychologie*. Houten, the Netherlands: Bohn Stafleu van Loghum.
- Reed, V.R., Fazel, M., Jones, L., Panter-Brick, C., & Stein, A. (2012). Mental health of displaced and refugee children resettled in low-income and middle-income countries: risk and protective factors. *The Lancet*, 379(9812), 266-282.
- Sökefeld, M. (2006, July). Mobilizing in transnational space; a social movement approach to the formation of diaspora. *Global networks*, 6(3), 265-284.
- Spinder, S., & van Hout, A. (2008). *Jong en Onderweg: Nidosmethodiek voor de begeleiding van ama's*. Utrecht, the Netherlands: Stichting Nidos.
- Spinder, S., van Hout, A., & Hesser, K. (2010). *Thuis en Onderweg: Nidosmethodiek voor Opvang en Wonen in Gezinsverband*. Utrecht, the Netherlands: Stichting Nidos.
- Street, E., & Davies, M. (1999). Assessing and matching foster care relationships: an international framework. *Adoption and Fostering*, 23(2), 31-41.
- ten Berge, I.J., & Eigenraam, K. (2009). *Licht Instrument Risicotaxatie Kindermishandeling*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Tjin A Djie, K., & Zwaan, I. (2007). *Beschermjassen: transculturele hulp aan families*. Netherlands. Assen, the Netherlands: van Gorcum.
- Turnell, A., & Edwards, A. (1999). *Signs of Safety: A Solution and Safety Oriented Approach to Child Protection Casework*. United States: WWNorton & Co.
- van Alphen, M.F. (2008). *De Rol van Schaamte bij Herstelgericht Werken*. Lelystad, the Netherlands: Inspiration Press.
- van Dam, W., Nordkamp, S., & Robbroeckx, L. (2000). *Passen en meten in de pleegzorg, plaatsingsmethodiek nader onderzocht, literatuurstudie en model ontwikkeling*. Amsterdam, the Netherlands: SWP.
- van der Veer, G. (1996). *Voogdijmaatschappelijk werk en gevluchte adolescenten*. Utrecht, the Netherlands: De Opbouw.
- van der Veer, G. (2002). *Gevluchte adolescenten: ontwikkeling, begeleiding en hulpverlening*. Utrecht, the Netherlands: Pharos.
- van Ijzendoorn, M.H. (2008). *Opvoeding over de grens, gehechtheid, trauma en veerkracht*. Amsterdam, the Netherlands: Boom Academic.
- Vervliet, M., Meyer Demott, M.A., Jakobsen, M., Broekaert, E., Heir, T., & Derluyn, I. (2014, February). The mental health of unaccompanied refugee minors on arrival in the host country. *Scandinavian Journal of Psychology*, 55(1), 33-37.
- Walsh, F. (2002, April). A Family Resilience Framework: Innovative Practice Applications. *Family Relations*, 51(2), 130-137.

NEDERLÄNDSKT SCREENINGSINSTRUMENT FÖR BEDÖMNING AV FAMILJEHEM

Detta screeningsinstrument används för att bedöma om familjer som anmält sig för att bli familjehem är lämpliga eller inte. Det består av olika delar som, beroende på vilken typ av placering det är frågan om och om man redan har en anknytning till barnet eller inte, gör att man kan betona olika aspekter vid det slutgiltiga beslutet.

Del 1: Lista med frågor som ska ställas

1. Kan ta emot¹

- Ålder
- Kön
- Nationalitet
- Typ av mottagande man vill ge (kort- eller långvarigt)
- Antal platser

2. Familjens situation

- Familjens aktuella situation
- Vad anser övriga familjemedlemmar om att ta emot någon i hemmet?
- Nätverk: vänner, släkt, grannar (Vad tror ni att de tycker om att familjen blir familjehem?)
- Besök, andra som bor i huset och nattgäster
- Personer som familjehemmet har återkommande kontakt med
- Fysisk och mental hälsa
- Erfarenhet av att ta hand om andras barn (yrkesmässigt eller inom släkten/vänkretsen)
- Har några stora förändringar inträffat inom familjen på sistone och vad innebar det för familjen?

3. Utbildning och yrke

- Inkomstkällor
- Eventuella skulder
- Familjemedlemmarnas utbildningsbakgrund
- Familjemedlemmarnas yrken
- Arbetstider
- Eventuell alternativ omsorg när familjen jobbar

---

¹ endast specifikt erbjudande vid nätverksplacering

4. Hobbies och fritidssysselsättningar

- Familjemedlemmarnas hobbies
- Familjens syn på behovet av idrott/hobbies för ungdomar

5. Boendesituation

- Är de vuxna hemma tillräckligt ofta?
- Beskrivning av bostaden och bostadsområdet
- Är bostaden säker?
- Råder det en farlig trafiksituation i närheten?
- Tillgängliga rum/utrymmen för ungdomar
- Utrymme att leka på, om relevant
- Faciliteter som skolor, butiker, föreningar och bibliotek
- Tillgång till kollektivtrafik

6. Syn på uppfostran och trygghet

A. Den egna uppfostran

- Hur uppfostrades du själv?
- Vad ville dina föräldrar dela med sig av i sin uppfostran?
- Vad tyckte du om deras uppfostran?
- Hur lärde du känna din partner? Var det ett arrangerat möte?
- Hur har dina barn träffat sin partner? Var det ett arrangerat möte?
- Hur gammal var du när du gifte dig?
- Från vilken typ av familj kommer du själv?
- Hur var dina föräldrar?
- Vad skulle du göra annorlunda?
- Vad tyckte du var bra med din egen barndom?
- Hur är kontakten med dina släktingar?

B. Åsikter om uppfostran

- Vad tycker föräldrarna i familjehemmet är viktigt i uppfostran (vilka normer och värderingar) och hur uppnås detta? T.ex. hur ska barnet tilltala dem?
- Samarbetet mellan föräldrarna i familjehemmet, vem gör vad i hushållet, vem gör vad när det gäller omsorgen av barnet?
- I vilka frågor får barnen i hushållet vara med och bestämma och i vilka frågor får de inte bestämma?
- Vad skulle du göra om ett barn missköter sig?

C. Kunskaper om uppfostran

- Vad tycker du är svårt att hantera?
- Vad är ett oacceptabelt beteende?
- Vad tycker du är svårt i uppfostran av dina egna barn?
- Skulle du vilja ha stöd i uppfostran av ett barn som har ett problematiskt beteende?
- Vilka regler skulle du tillämpa?
- Hur hanteras reglerna?
- Vad gör du om ett barn bryter mot reglerna? (Förhandlingsutrymme?)
- Tycker du att det är viktigt att förklara reglerna och hur förklarar du dem?
- Hur korrigerar du ett barn?

- Hur stimulerar du ett barn?
- Hur bråkar man i din familj?
- Har det någonsin förekommit våld i familjen, och om svaret är ja, hur gick det till?
- Hur vet du vad ditt barn tänker och känner? (Sensitivitet)
- Anta att ditt barn börjar röka eller inte längre vill bära slöja och att dina landsmän säger något om detta, hur hanterar du det?

D. Sexualitet

- Vad anser du om erotiserande/utmanande beteenden hos ungdomar och hur skulle du hantera det?
- Hur ser du på homosexualitet och vad skulle det innebära om en ungdom som visade sig vara homosexuell placerats i ditt hem?
- Hur uppmärksammas sexualitet i uppfostran?

E. Säkerhet och riskfaktorer

Barnmisshandel: "Varje form av interaktion som är hotfull eller våldsamt för den minderårige, både fysisk, psykisk eller sexuell, som utförs av föräldrarna eller andra personer som den minderårige har ett beroende- eller ofritt förhållande till, som framtvings aktivt eller passivt och som leder till att den minderårige förorsakas allvarlig skada eller riskerar att drabbas av allvarlig skada i form av fysiska eller psykiska skador".

Forskningen har visat att det finns faktorer som ökar risken för barnmisshandel. Därför ställer vi följande frågor:

- Har föräldern/vårdnadshavaren själv någon gång utsatts för (barn)misshandel?
- Har något barn någonsin misshandlats i er familj och i så fall, vem gjorde det och hur gick det till?
- Förnekar man barnmisshandel eller ser det inte som något stort problem?
- Förekommer det några (allvarliga) psykiska funktionsnedsättningar, finns det någon diagnos och behandling?
- Förekommer det några självmordstankar eller tankar på mord?
- Förekommer det några missbruksproblem (läkemedel, droger och/eller alkohol)?
- Förekommer det några personlighetsrubbingar i er familj, som märks i form av ilska, impulsivitet eller instabilitet?

7. Religion

- Egen religionsuppfattning? Hur utövas den i vardagen?
- Vilket inflytande har religionen på motivationen att ta emot ett barn?
- Medlem i en kyrka/ett samfund? Vilka ritualer hör ihop med detta?
- Hur hanterar ni ett barn med en annan trosuppfattning? Hur passar det in i er livsstil?
- Vad anser ni om seder/vanor som hänger ihop med vissa religioner som fasta, att ha ett altare, gå till moskén eller anpassade matvanor?

8. Motivation

- Varför anmälde ni er?
- Vilka förväntningar har ni på barnet/placeringen:
  - barnlängtan
  - sällskap åt ensam barn
  - ekonomiska skäl
  - vilja att hjälpa andra
  - användning av ungdomen som barnvakt/hjälper i hushållet
  - religiösa skäl
  - samband mellan motivationen och stora händelser i livet (utflyttade barn, barnadöd, skilsmässa, ensamhet)

Släkt-/nätverksplacering

- Varför vill ni göra detta?
- Vad händer om ni inte gör det?
- Vad händer om vi inte placerar barnet hos er? (Ursäkter)

9. Insikter i och förmåga att hantera kulturella skillnader

- Kulturskillnader: erfarenhet av andra kulturer, förhållningssätt gentemot andra kulturer, hur pass mycket måste ett barn anpassa sig, i vilken utsträckning är ni beredda att anpassa er, hur kan skillnaderna överbryggas. Även inom nätverksfamiljer/stammar/slakten etc.
- Vad tycker du om "hemligheter" som ungdomar har och hur hanterar du dem?
- Vad skulle du tycka om ert fosterbarn uppför sig annorlunda än vad du är van vid att dina egna barn gör?

10. Frågor och signaler kring hedersfrågor

- Finns det skillnader mellan vad flickor och pojkar får göra i er familj? Vilka är de skillnaderna?
- Finns det i er kultur något som förväntas av er, något som du personligen egentligen inte står bakom? Vad tycker du t.ex. om omskärelse av pojkar/flickor? Vad tycker du om arrangerade äktenskap?

11. Socialsekreterarens egna intryck av familjen

- Möjlighet att handleda
- Öppenhet
- Flexibilitet
- Engagemang (avstånd-närhet)
- Förmåga att släppa taget resp. anknyta
- Sluten familjestruktur
- Rigiditet
- Samarbete med Nidos och ev. med barnets släkt

12. Punkter att uppmärksamma

- Medicinska åsikter i familjen om hälsa; är handikapp ett problem, vad händer om barnet blir sjukt?
- Husdjur
- Ovanligheter i boendesituationen
- Attityder om osäkert perspektiv/återvändande
- Semester i Holland/utomlands (evt. alternativt boende om inte barnet kan följa med)
- Attityder till sexualitet, erotiserande beteende
- Aids/HIV/hepatit (inget som generellt testas, det görs bara om det finns medicinska risker i enlighet med aktuella medicinska insikter/riktlinjer. Nidos har en aktiv policy, främst avseende tonårsmödrar)
- Omskärelse (etniska, religiösa, estetiska eller hygieniska argument är inga skäl för att tillåta omskärelse av pojkar som står under Nidos förmyndarskap)
- Adoption/perspektiv på vistelsen
- Egen integrering/innanförskap/position i det nederländska samhället

Del 2: Bedömning och beslutsfattande

Om **barnet redan bor hos nätverksfamiljen som ska screenas**, eller om barnet har flyttat tillbaka dit efter ett kort avbrott, måste man betona en kontinuitet i omhändertagandet, som till exempel att en trygg relation mellan barnet och familjen kan fortsätta. Screeningen ska därför fokusera på bedömningen av huruvida denna relation och omsorg är tillräckligt trygg eller åtminstone trygg nog i avvaktan på att barnet återförenas med de biologiska föräldrarna, om ett återförenande är att förvänta. För att kunna bedöma detta är en noggrann observation av interaktionen mellan barnet och familjen en viktig informationskälla. Särskilt intressant är hur pass känsliga omvårdarna är och hur barnet reagerar på dem; det ger information om hur väl de har fäst sig vid varandra.

Om **nätverksfamiljen som ska screenas ännu inte har tagit hand om barnet** spelar kontinuiteten i omvårdnaden ännu ingen roll. De kan ändå redan vara fästa vid varandra, ha en anknytning och fungera som "protective wrapping". Barnets eget intresse av att placeras inom det egna nätverket ska beaktas vid bedömningen. De frågor som ska besvaras måste vara desamma som i den situation som beskrevs ovan. Även om det inte går att ta hänsyn till interaktionen och till hur pass fästa barnet och omvårdaren är vid varandra under screeningen, går det att iaktta hur de talar om varandra, hur pass bra de känner varandra och vilket intryck man får av graden av anknytning. Att alla berörda parter vill ha denna placering är oerhört viktigt i den här situationen.

Om **familjer som inte har något band till barnet** ska screenas kan barnet och familjen ännu inte ha fäst sig vid varandra. Därför kan screeningen göras med hjälp av allmänna frågor som tar upp riskfaktorer för barnmisshandel och eventuella skyddande faktorer. En första utvärdering av de blivande vårdnadshavarnas sensitivitet kan göras på grundval av observationer av deras relation till de egna barnen. En bedömning av hur pass långvarig en placering kan bli är också viktigt, eftersom det kan vara relevant för matchningsprocessen och för att bedöma om barnet, vid behov, kan stanna hos familjen tills det blir myndigt.

För att kunna fatta beslut om placeringen är det viktigt att:

- Väga alla de argument som nämndes ovan mot varandra (ta även hänsyn till skillnaden mellan att placeras hos en nätverksfamilj och hos en familj som är ny för barnet)
- Bedöma A-F på listan nedan (grundat på risken för barnmisshandel)

A. Barnets säkerhet i familjen

B. Riskfaktorer för barnmisshandel (CARE)

- Negativa attityder till interventioner, även gällande egna problem
- Problem p.g.a. begränsade kunskaper om barnuppfostran, begränsad förmåga att uppfostra och attityder
- Negativa uppfattningar om barnet, risk för att barnet blir ett slags Askunge (både pojkar och flickor)
- Problem vid interaktionen mellan föräldrar och barn
- Stressfaktorer i familjen
- Socioekonomiska stressfaktorer
- Otillräckligt socialt stöd
- Våld i uppfostran
- Våld i relationen
- Kulturell påverkan
- Sektliknande religion, behov av att missionera
- I vilken utsträckning förstår de Nidos/företrädarens roller och uppgifter
- Hedersrelaterade risker
- Dubbelmoral i vissa frågor
- Liten eller ingen kommunikation i hemmet

- Skvaller inom gemenskapen (om familjen)
- En avliden förälder
- Familjemedlemmar/släktingar som tidigare har försvunnit
- Plötslig flytt/försvinnande
- Intensiva kontakter med släktingar eller plötsliga resor till slakten/släktöverläggningar
- Det skvallras om en familj (av den presumtiva familjehemsfamiljen)
- Tidigare anmälan om våld i hemmet
- Misshandel eller bråk på familjens adress
- Potentiella offer hålls undan/skyddas
- Tillbakadragen hållning gentemot polisen och myndigheter

C. Anknypningsrelation om det är fråga om en nätverksplacering

D. Hur pass långvarig placeringen kan bli

E. Kontraindikationer:

- Tidigare fall av barnmisshandel
- Allvarliga psykiska funktionsnedsättningar
- Personlighetsrubbingar som uttrycks i form av ilska, impulsivitet eller instabilitet
- Missbruk av droger/alkohol
- Våld i uppfostran och/eller relationen

F. Referensers åsikter om familjen (minst två, varav en måste vara en oberoende person):

- Husläkaren
- Familjehemmets egna barns lärare
- Barnavårdscentralen
- Arbetsgivare
- Organisation som handleder flyktingar
- Imam eller präst
- Polisen
- Grannar (inga vänner)

Konklusion:

Vad gynnar barnet mest, om man tar hänsyn till säkerheten, kontinuiteten i uppfostran och hur pass lång placeringen kan bli? Nämn positiva punkter och punkter att vara uppmärksam på. Nämn även de negativa punkter som referenserna angivit.

Om resultatet av en screening av en nätverksfamilj som barnet redan bor hos blir negativt ska, förutom företrädaren och socialsekreteraren, även en beteendevetare engageras i beslutet om att avbryta placeringen.

MATCHNINGSFÖRMULÄR

Datum:

Socialsekreterarens namn:

Kommun:

Matchningsuppgifter barnet – familjen		
(Barnets registreringsnummer hos Nidos)	(familjehemets nummer) ¹	☐ familjehem ☐ nätverksfamilj
Barnets efternamn	Familjehemsföräldrarnas/familjens efternamn ²	
Barnets förnamn	Födelsedatum och ort, familjehemsförälder 1	
	Födelsedatum och ort, familjehemsförälder 2	
Tilltalsnamn	Antal barn	
Kön	Pojkar flickor	
Födelsedatum	Ålder per kön Pojkar flickor	
Nationalitet	Nationalitet(er)	
Stam	Stam	
Religion	Religion(er)	
Vistelseadress	Adress	
Boendeform	Ort	
Datum för ankomsten till Nederländerna	I Sverige sedan den	
Språk	Språkkunskaper	
Svenska / andra språk	Svenska / andra språk	
Åtgärd	☐ bra ☐ hyfsade ☐ dåliga ☐ inga	
☐ God man		
☐ SoL		
☐ LVU		

¹ Fyll i familjens nummer enligt PRS (Nidos registreringssystem)

² Fyll i familjens namn enligt PRS (Nidos registreringssystem)

Status	Status
☐ Uppehållstillstånd	☐ Uppehållstillstånd
☐ Osäkerhet om proceduren	☐ Osäkerhet om proceduren
☐ Avslag på asylansökan	☐ Avslag på asylansökan
☐ Ska återvända	☐ Ska återvända
☐ Annat	☐ Annat
Socialsekreterarens namn:	
Alternativ socialsekreterare:	
Kommun:	
Telefonnummer:	
Mobilnummer:	

Barnets situation	Skyddsfaktorer	Risikfaktorer
Vistelsestatus	☐ Uppehållstillstånd ☐ Annat	☐ Osäkerhet om proceduren ☐ Avslag på asylansökan ☐ Ska återvända ☐ Annat
Upplysningar om skyddsfaktorer och/eller riskfaktorer, punkt att uppmärksamma ☐ ja, ☐ nej		
Barnets relation till den mottagande familjen	☐ De känner varandra ☐ Samma kultur ☐ Samma religion ☐ Samma språk ☐ Barn i samma ålder ☐ De andra barnen är äldre ☐ Annat	☐ Känner inte varandra ☐ Olika kulturer ☐ Olika religioner ☐ Bara yngre eller äldre barn ☐ Barnet talar ett annat språk än familjen ☐ Annat
Upplysningar om skyddsfaktorer och/eller riskfaktorer, punkt att uppmärksamma ☐ ja, ☐ nej		
Perspektiv på placeringen	☐ Första mottagandet ☐ Kortvarig placering ☐ Långvarig placering ☐ Datum för placeringen	☐ Det är oklart ☐ Det är mycket osäkert ☐ Slutgiltigt datum för placeringen
Upplysningar om skyddsfaktorer och/eller riskfaktorer, punkt att uppmärksamma ☐ ja, ☐ nej		
Tidigare placeringar	☐ Första placeringen ☐ Tidigare placering har gått bra	☐ Tidigare avbrutna placeringar
Upplysningar om skyddsfaktorer och/eller riskfaktorer, punkt att uppmärksamma ☐ ja, ☐ nej		

Ursprungsfamiljens roll	☐ Familjen står bakom placeringen ☐ Den mottagande familjen har föreslagits av ursprungsfamiljen ☐ Familjeåterförening är aktuellt ☐ Har regelbunden kontakt med familjen	☐ Ursprungsfamiljen stöttar inte placeringen ☐ Ingen kontakt med familjen ☐ Det finns problem med familjeåterföreningen
Upplysningar om skyddsfaktorer och/eller riskfaktorer, punkt att uppmärksamma ☐ ja, ☐ nej		
Syskon	☐ Barnet placeras tillsammans med syskon	☐ Syskon i en annan familj
Upplysningar om skyddsfaktorer och/eller riskfaktorer, punkt att uppmärksamma ☐ ja, ☐ nej		
Eventuellt sexuellt avvikande beteende (offer eller gärningsman)	☐	☐
Upplysningar om skyddsfaktorer och/eller riskfaktorer, punkt att uppmärksamma ☐ ja, ☐ nej		

Beslutsmodell för matchningen (faktorer som leder till matchning)

Barnets kännetecken	Skyddsfaktorer	Risikfaktorer
Intelligens	☐ Intelligent ☐ Har gått i skolan ☐ Presterar bra i skolan ☐ Annat	☐ Förståndshandikapp ☐ Har inte eller bara kort gått i skolan ☐ Analfabeter ☐ Problem med skoluppgifter ☐ Annat
Upplysningar om skyddsfaktorer och/eller riskfaktorer, punkt att uppmärksamma ☐ ja, ☐ nej		
Förmåga att hantera situationer	☐ Aktivt tillvägagångssätt ☐ Söker socialt stöd ☐ Uttrycker känslor ☐ Lugnande tankar och önsketänkande	☐ Undviker/Förnekar ☐ Introvert eller utåtagerande beteende ☐ Depressivt reaktionsmönster ☐ Uttrycker negativa tankar och känslor ☐ Verklighetsfrånvänd
Upplysningar om skyddsfaktorer och/eller riskfaktorer, punkt att uppmärksamma ☐ ja, ☐ nej		

Psykisk och emotionell utveckling	☐ Förtroende för andra ☐ Glad ☐ Kan uttrycka känslor ☐ Kan hantera känslor ☐ Annat	☐ Traumabesvär ☐ Ångestbesvär ☐ Depressiva besvär ☐ Problem med anknytning, med att lita på andra ☐ Litar för snabbt på andra ☐ Låg självkänsla ☐ Emotionella utbrott ☐ Apatisk ☐ Annat
Upplysningar om skyddsfaktorer och/eller riskfaktorer, punkt att uppmärksamma ☐ ja, ☐ nej		
Social utveckling	☐ Har vänner ☐ Har lätt att få vänner ☐ Kan enkelt umgås med andra ☐ Uppför sig lämpligt ☐ Annat	☐ Har få vänner ☐ Har svårt att få vänner ☐ Har svårt att umgås med andra ☐ Uppför sig olämpligt ☐ Annat
Upplysningar om skyddsfaktorer och/eller riskfaktorer, punkt att uppmärksamma ☐ ja, ☐ nej		
Fysisk utveckling	☐ Förväntad fysisk utveckling ☐ Kroppslig hälsa ☐ Normalvikt ☐ Inte omskuren ☐ Annat	☐ Avvikande kroppslig utveckling ☐ Ser yngre/äldre ut än den verkliga åldern ☐ Övervikt/undervikt ☐ Omskuren ☐ Fysiska begränsningar ☐ Annat
Upplysningar om skyddsfaktorer och/eller riskfaktorer, punkt att uppmärksamma ☐ ja, ☐ nej		
Självständighet	☐ God fysisk omvårdnad och hygien ☐ Klarar sig själv ☐ Kan hålla sig till överenskommelser ☐ Förmåga att själv lösa problem ☐ Annat	☐ Dålig fysisk omvårdnad och hygien ☐ Behöver extra stöd kring att hålla överenskommelser ☐ Kan inte hålla sig till överenskommelser ☐ Annat
Upplysningar om skyddsfaktorer och/eller riskfaktorer, punkt att uppmärksamma ☐ ja, ☐ nej		

Beteende	☐ Uppför sig på lämpligt sätt ☐ Håller sig till regler och avtal ☐ Lämpligt beteende föråldern	☐ Beter sig olämpligt/avvikande ☐ Okänslig/likgiltig för straff och belöningar ☐ Ljuger ☐ Aggressivt beteende ☐ Sexuellt avvikande beteende ☐ Sexuellt beteende som inte passar för åldern ☐ Beteende som inte passar för åldern ☐ Brottsligt beteende ☐ Socialt icke-önskvärt beteende
Upplysningar om skyddsfaktorer och/eller riskfaktorer, punkt att uppmärksamma ☐ ja, ☐ nej		
Motivation för placeringen	☐ Barnet är positivt till placeringen ☐ Barnet är avvaktande till placeringen ☐ Barnet var en del av den här familjen i ursprungslandet	☐ Barnet vill inte bo i familj ☐ Barnet vill inte bo i denna familj ☐ Barnet uttrycker inte sin åsikt om placeringen
Upplysningar om skyddsfaktorer och/eller riskfaktorer, punkt att uppmärksamma ☐ ja, ☐ nej		
Extra info om barnet	☐ Talanger ☐ Sport ☐ Fritidsintressen ☐ Annat	☐
Upplysningar om skyddsfaktorer och/eller riskfaktorer, punkt att uppmärksamma ☐ ja, ☐ nej		

Den mottagande familjens situation	Skyddsfaktorer	Riskfaktorer
Pedagogiska färdigheter	☐	☐
Omvårdande färdigheter	☐	☐
Kan ge trygghet	☐	☐
Sensitivitet	☐	☐
Kulturellt mervärde	☐	☐
Stöttar framtidsperspektiven	☐	☐
Integrerad i Sverige	☐	☐
Familjehemmets hem anpassat efter barnets ålder	☐	☐

Läget i familjen stabilt/livsavgörande händelser	☐	☐
Motivation att ta emot ett barn	☐	☐
Hur lång tid familjen kan ta hand om barnet	☐	☐
Säker miljö för barnet	☐	☐
Upplysningar om skyddsfaktorer och/eller riskfaktorer, punkt att uppmärksamma ☐ ja, ☐ nej		

Eventuella säkerhetsrisker

Vad övervägs fortfarande för att placera eller inte eller för att bekräfta/avslå en familjenätverksplacering?

Matchning:	
☐ ja	☐ nej

Vilka punkter måste handledningen uppmärksamma vid denna placering (ska tas med i handlingsplanen).

Matchningspunkter

Avtal om bekantskap och inskolning?

Vad tycker familjen?

Vad tycker barnet?

Underskrift

Datum	
Socialsekreterarens namn	
Underskrift	
Datum	
Företrädarens namn	
Underskrift	
Datum	
Den familjehemsansvariges namn	
Underskrift för godkännande	

BILAGA 3

SCREENINGSAMTAL MED PERSON SOM LEDSAGAT ETT BARN TILL DANMARK

Screeningsamtalet är ett samtal som förs med den person som följt med barnet till Danmark, inom 2–3 veckor efter ankomsten. Samtalet hålls med två socialsekreterare/samordnare från ledsagarteamet hos det danska Röda korset, en tolk och eventuellt några fler personer ur ledsagarens nätverk.

Syftet med samtalet är att fastställa om relationen mellan barnet och ledsagaren kan fungera på längre sikt. Om det verkar fungera placeras barnet och ledsagaren på en förläggning som utformats specifikt för sådana fall. Om man inte tror på en längre relation erbjuds boende på flyktingförläggningen Kongelunden.

Screeningsamtalet utgör alltså en grund för ledsagarens väg genom asylsystemet och detta tas med vid bedömningen av dennes asylansökan.

	Legitimation (dokument)	Namn	Ålder (födelsedatum)
Ledsagare			
Ledsagarens eventuella egna familj			
Ledsagat barn			
Ledsagat barn			

Relation till barnet (vilken relation som finns mellan barnet och denna vuxna ledsagare)	
---	--

Datum och ort för screeningsamtalet med ledsagaren	
Socialsekreterare från ledsagarteamet som deltog vid samtalet	
Språk som samtalet hölls på	
Ledsagarens och barnets ursprungsland	
Datum för ankomsten till Danmark	

Bakgrund och uppfostran:

Beskriv era familjer (barnet och ledsagaren ombeds att beskriva sina egna familjer):

Bakgrund/uppfostran/familj

Vilka ingår i din familj?

Var är de?

Nätverk i Danmark?

Hur bodde ledsagaren och barnet i förhållande till varandra i ursprungslandet? Hur mycket kontakt hade de och vad visste de om varandra redan i ursprungslandet?

Utbildning, arbete och skolgång (både för ledsagaren, dennes eventuella partner, barnet och barnets föräldrar)?

Fritidsintressen (ledsagaren och barnet)?

Anledning till att barnet är tillsammans med ledsagaren

Har ni kontakt med föräldrarna?

Vad tycker föräldrarna om att barnet är tillsammans med ledsagaren?

Vem har beslutat att barnet ska vara tillsammans med ledsagaren?

Vad är anledningen till att barnet är tillsammans med ledsagaren?

Flykten

Beskriv flykten.

Vad gick ni igenom/upplevde ni under resan?

Hur känns det att vara långt hemifrån på en flyktingförläggning?

Vilka är utmaningarna?

Vad brukar ni göra tillsammans?

Ledsagarens uppgift och barnets anknytning till ledsagaren:

Ledsagarens uppgift är att ha en bra relation till barnet, inklusive att kunna ge barnet en stabil och trygg miljö, att stötta barnets utveckling och samarbeta med föräldrarna och med myndigheterna (både under asylprocessen och senare i kommunen). Ledsagaren ska vara frisk och ha energi nog för att klara denna uppgift.

Det är viktigt att ledsagaren bedömer om barnet kan bo med honom eller henne under en längre period (flera år), även om ledsagarens egen familj skulle kunna komma till Danmark senare.

Det är också viktigt att förklara för ledsagaren att hen kan tacka nej till att ta hand om barnet om hen tycker att uppgiften är för svår, och i stället välja att hjälpa och stötta barnet på något annat sätt (berätta om olika boendeformer för barn, etc.).

Insikt i vad det betyder att ta hand om barnet:

Vilka tankar har ledsagaren om vad det innebär att ta hand om barnet?

Vilka bekymmer har ledsagaren kring att ta hand om barnet?

Hur länge tror ledsagaren att barnet ska bo hos honom/henne? Hur tänker ledsagaren kring ett eventuellt uppehållstillstånd och en flytt till en kommun, och om att hans egen familj eventuellt skulle kunna komma till Danmark?

Ledsagarens anknytning till barnet och kvaliteten på denna anknytning:

Vilken relation har ledsagaren till barnet?

Hur skulle ledsagaren vilja beskriva relationen?

Vad betyder barnet för ledsagaren?

Vad tror ledsagaren att hen betyder för barnet?

Vad använder barnet ledsagaren till?

Vad behöver barnet enligt ledsagaren för att kunna trivas?

Hur uppför sig barnet när det blir argt eller har problem och hur hjälper och stöttar ledsagaren barnet i sådana lägen?

Hur gör ledsagaren om barnet får vredeutbrott eller drar sig undan etc., framför allt om barnet är ledset och saknar den egna familjen?

Hur gör ledsagaren för att ge barnet gränser?

Barnets anknytning till ledsagaren

Be barnet att skriva en lista över vuxna som är viktiga för barnet (det går också bra att rita). Ledsagaren ska nämnas bland dessa. Om ledsagaren inte finns med, fråga varför.

Fråga om barnet ibland känner sig ledset eller ängsligt och uppmuntra barnet att beskriva en sådan situation.

Fråga barnet vem på listan det vänder sig till om det känner sig ledset eller ängsligt.

Vad tycker barnet om att göra tillsammans med ledsagaren?

Vad skulle barnet gärna vilja göra tillsammans med ledsagaren?

Utvärdering och slutsats av screeningsamtalet:

DANSK STANDARD FÖR TILLSYN AV ENSAMKOMMANDE BARN PLACERADE I NÄTVERKSFAMILJER

Inledning

Det danska Röda korset anser att det är bra för ensamkommande barn om de kan bo i en lämplig social, kulturell och trygg miljö under den första fasen av asylsökandet.

För att kunna uppfylla denna vision har det danska Röda korsets asylavdelning valt en strategi där

- ensamkommande barn så långt möjligt placeras hos släktingar, om detta ligger i barnens intresse
- de ensamkommande barn som placeras hos släktingar får tillgång till samma tjänster som barn och ungdomar som bor på flyktingförläggningar
- det sociala nätverket för de ensamkommande barn som bor i dessa nätverkshem förstärks
- de mottagande familjerna stöts genom regelbunden rådgivning, handledning, utbildning och övervakning.

Mål

I anslutning till denna strategi har man tagit fram en standard för tillsyn av ensamkommande barn i nätverkshem. Standarden har följande delmål:

Specifika mål

- Asylavdelningen ska se till att mottagandet av ensamkommande barn i nätverkshem sker i enlighet med riktlinjerna.
- Asylavdelningen ska, efter att boendet har bedömts utifrån ett inledande samtal med barnet och ett hembesök i familjehemmet, kunna argumentera för att mottagandet i familjehemmet ligger i barnets intresse. Det ska säkerställas att det finns en matchning mellan barnet och familjen.
- Man ska också se till att kommunen ger tillstånd i enlighet med sociallagens föreskrifter och anvisningar för den familj som barnet ska bo hos, så att kommunen minst kan avge en förklaring om att det inte finns några hinder för placeringen.
- Ensamkommande barn på 7–17 år som placeras i nätverkshem ska minst få den skolundervisning som asylsökande i samma ålder som bor på flyktingförläggningar får, antingen på lokala skolor eller på den förläggning som de faller under.
- Ensamkommande barn på 17–18 år som placeras i nätverkshem ska minst få den skolundervisning som asylsökande i åldern 17–25 år som bor på flyktingförläggningar får, antingen på lokala skolor, eller på den förläggning som de faller under.

- Yngre barn måste få ekonomiskt stöd för att kunna delta i socialpedagogiska aktiviteter och skolans föreningar. Deltagande i andra former av organiserade fritidsaktiviteter ska stimuleras.
- Barn med särskilda behov måste få behandling och särskilt stöd, motsvarande det stöd som erbjuds minderåriga barn som bor på förläggningar, till exempel av specialistläkare, psykologer, psykiatriker eller andra, genom stödfinansiering.
- Asylavdelningen ska i princip besöka alla ensamkommande barn som bor i nätverkshem fyra gånger per år, ungefär var tredje månad, och boendet ska övervakas tills barnet fyller 18 år.
- Tillsynen gäller barnets utveckling och beteende, skolgång, hälsa, verklig bostadsort, att barnet får den behandling som föreskrivits, fritidssysselsättningar, vänskaper och andra relevanta faktorer.
- Varje år organiseras två workshoppar för minderåriga från cirka 14 år som bor i nätverkshem och till deras familjehem. Där ges möjlighet till handledning i grupp, utbyte av erfarenheter och utbildning kring relevanta teman. Innehållet i workshopparna ska vara aktuellt och relevant, och anpassat till målgruppen. Workshopparna ska erbjuda ramar och aktiviteter som förstärker nätverken. Formerna på workshopparna varierar mellan ämneskunskaper och ett socialt och rekreativt utbud. Asylavdelningen ska informera familjehemsföräldrarna om representantschemat och bedöma dem som är intresserade av att delta i detta, för att se om de kan sättas upp på schemat.
- Familjehemmen stöttas både genom individuell utbildning och handledning och genom att familjerna får delta vid olika möten där de kan utbyta erfarenheter.
- Man ska särskilt uppmärksamma familjehem som godkänts för att ta emot barn under 14 år.
- Om den minderåriga får asyl ska socialsekreteraren se till att överföringen till kommunen sker i enlighet med riktlinjerna.
- Innan den minderåriga fyller 18 år ska man bedöma om hen ska få ett erbjudande om eftervård, ifall asylansökan skulle komma att avslås (se den danska sociallagen § 76).
- Om en minderårig fått veta ett datum när hen måste lämna Danmark måste man se till att hen erbjuds ett tillräckligt stöd vid kontakterna med Migrationsverket under samtal om förberedelser inför hemresan (detta gäller även för ungdomar som fyllt 18 år efter att de kommit till Danmark).

Organisation och strukturella ramar

Tillsynen utförs av Asylavdelningens socialsekreterare som har kontor i byggnad 2 i Sjælsmark och som rapporterar till sekretariatschefen.

Involvering av volontärer

Vi letar upp volontärer i närheten som kan hjälpa barnen och ungdomarna, till exempel med läxorna eller med deltagande i olika aktiviteter.

Resultatkrav

- Alla minderåriga som bor i nätverkshem ska kunna gå i skolan.
- Före placeringen ska samtal genomföras med barnen och det ska göras ett hembesök hos familjen, så att man kan bekräfta att det ligger i barnets intresse att placeras i nätverks-hemmet.

Referenser

Den danska sociallagen, kungörande av lagen om social service, nummer 941, 1 oktober 2009.

